

वनपुण्याई

मार्च-एप्रिल २०२२

| वर्ष आठवे - अंक दुसरा | ड्रैमासिक |

'ओलीबाय झालकेवा ओलीबाय
ओलीबाय नाकुमे सोना मोत्योवा ओलीबाय'

होळी या देवतेचे रूप हव्यूहळू झाळकते आहे. तिने नाकात सोन्यामोत्याची नथणी, तर गळयात चांदीचा हार घातला आहे. असा जरी या ओर्डीचा अर्थ असला तरी होळीच्या आनंदाने जनजाती स्थियांना जो आनंद होतो आहे, तेच खरं या होळीचं सौंदर्य,

होळीच्या हार्दिक शुभेच्छा!!

सातपुड्यातील नंदुरबार येथील भिळू पावरा जनजातीची पारंपारिक होळी

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्र

१५, कृषि नगर, महाविद्यालय मार्ग, नाशिक - ४२२००५

दूरध्वनी : ०२५३-२५७७४९९/२५८२४२९

E-mail : vkapune2009@gmail.com

Website: www.vanvasi.org

१ ते १५ मार्च रोजी काहेवाडी ता.खेड येथे COEP चा NSS कॅम्प आयोजित करण्यात आला होता. श्री. खटावकर यांनी ह्यासाठी खूप परिश्रम केले होते

चास गांवी राहणारे ज.क.आ.चे आरोग्यरक्षक श्री.राजेन्द्र केळारी यांना अपघात झाल्यावर पुढील खर्च ज.क.आ.च्या अनेक कार्यकर्त्यांनी निधी जमा करून केला व 'तु मैं एक रक्त' हे सिद्ध केले.

१३ मार्च रोजी धेने येथे एक आरोग्यरक्षक प्रशिक्षण शिवीर श्री. विशाल भुक्त व श्री. आबा इंद्रेरे यांनी आयोजित केले होते. २० ते २२ आरोग्यरक्षक उपस्थित होते.

७ मार्च रोजी गडदावणे येथे आरोग्यरक्षक शिवीर पार पडले. डॉ. हेमंत गांवित सर यांनी माहिती दिली.

सुंदरवन येथील गोसाबा गावातील मुरुंगीच्या छावावासाठा सिलाई प्रशिक्षण वर्गातील महिला. जरुर पडली तर त्यांना तिथेच आरोग्यसेवा ही दिली जाते

ज.क.आ.व भारत विकास परिषद यांनी खेड तालुक्यातील न्हावाची वाडी, नायफड, शिरगाव येथील शाळांत स्मार्ट अभ्यासिकेचे वितरण केले.

आपले पूर्णवेळ अधीक्षक थारे गुणे वैजनाथ येणगेवाड यांनी विवाहबद्ध होण्याआधी स्वातंत्र्य हुतात्मा तेटचा शिल्प यांचे पूजन व समरण केले. हा कल्याण आश्रमाचा संस्कार व व्यक्ती निर्माण !!

कोकण प्रांत प्रमुख श्री. अभितारी साठे व सुचेताताई जोशी यांनी CEPR द्या संस्थेच्या मदतीने २७ मार्च रोजी वडगाव वाशिवाली वाडीवर ७४ जोडप्यांचे सामुदायिक विवाह संपन्न झाले.

५ मार्च रोजी SWS FINANCE कंपनीचे श्री. अधिकारी यांनी प्रांत कार्यालयाला भेट दिलो. प्रांत सचिव श्री. गरदंजी शेळके, सुनिल सुपेकर, तुषारजी मिसाळ, नाजाजी देवे, उमेश कुलकर्णी उपस्थित होत.

खारधर येथील कल्याण आश्रमाचे २ विद्यार्थी करण राठोड आणि अक्षय नार्डक यांची National Commission for Scheduled Tribe तेंक दिल्लीत घेण्यात येणाऱ्या इंटरनशिप प्रोग्राम मध्ये निवड झाली आहे. अभिनंदन.

॥ उद्धरेदात्मनात्माय ॥

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्रचे प्रकाशन – ‘वनपुण्याई’

* संपादक मंडळ

भास्कर गिरधारी
मोहिनी पाटणकर
अंजली गंधे
शोभा जोशी
अरुण गोडे

* मुख्यपृष्ठ

श्री. व्ही. वेलणकर
फोन : ९८२३०५९१००

* अक्षरजुळणी

प्रकाश आॉफसेट, पुणे
फोन : ०२० २४४२९७४४

* मुद्रणस्थळ

प्रकाश आॉफसेट, पुणे.
फोन ०२०-२४४२९७४४

* संपादकीय पत्रव्यवहार तसेच

अंकाच्या उपलब्धतेसाठी संपर्क
संपादक,
१९२ शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट,
काळ्या हौदाजवळ, पुणे - ४११००२
दुरध्वनी : ०२० २४४९२९९३/२४४६०९४४

* उत्तरापेक्षी : ८३८००६५२०९

* ई-मेल : anjugandhe@gmail.com

* वेबसाईट : <https://vanvasi.org/>

* खाजगी वितरणासाठी.

वनपुण्याई

मार्च - एप्रिल २०२२
तर्फ आठवे | अंक दुसरा | द्वैमासिक

१. संपादकीय	डॉ.भास्कर गिरधारी	... २
२. आई – प्रभावतीदेवी देशपांडे	दीपक देशपांडे / माधुरी जोशी	... ३
३. ‘समाजभूषण’ पुरस्कार प्राप्त सौ.वैशालीताई देशपांडे	मोहिनी पाटणकर	... ७
४. अचम्मा	कल्याण आश्रम	... ९
५. जनजाती पद्मश्री महिला	अंजली गंधे	... १०
६. अनुरूचित जमातींच्या यादीमधून धर्मांतरित व्यक्तींना बगळणे आवश्यक	अमिता आपटे	... १३
७. चार दिवस कनाशी मध्ये	तुषारिका लिमये / कुमुद कुलकर्णी	... १५
८. दिसली पाडा	मोहिनी पाटणकर	... १७
९. युवा कार्य कॅम्प	वैभव खटावकर	... १९
१०. कवीश्वर यांचा पुणे दौरा	विशाल भुरुक	... २१
११. स्नेहभेट	कविता शेट्ये	... २२
१२. आम्ही कसे घडलो	डॉ.दशरथ केकरे	... २५
१३. चैत्राम पवार – झेप	जगन्नाथ पाटील	... २८
१४. आॅक्सफोर्ड ब्लु आणि मरंग गोमके	श्रीपाद पेंडसे	... ३०
१५. शिवगंगा आली हो अंगणी	शोभा जोशी	... ३३
१६. सामुदायिक विवाह	अमिता आपटे	... ३५
१७. वारली चित्रकला	गिरीश काळे	... ३७
१८. सातपुड्यातील पारंपारिक होळी	शिवदास पाडवी	... ३९

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व जनजाती कल्याण आश्रम सहमत असेलच असे नाही.

संपादकीय.....~~ख~~

सर्वप्रथम विश्व महिला दिनाच्या निमित्ताने समस्त महिलांचे अभिनंदन !! आज समाजामधील महिलांचे योगदान अतिशय महत्वाचे आहे. सर्वच क्षेत्रात अलीकडील काही दशकात महिलांनी आघाडी मिळवलेली आहे. विविध महत्वाच्या पदी महिला विराजमान झालेल्या आहेत. त्यामध्ये महत्वाची जशी राजकीय कारकीर्द आहे, शिवाय उद्योग व्यवसाय, आणि सामाजिक कार्य यामध्ये देखील आघाडी मिळवलेली आहे, ही गोष्ट आपणा सर्वांच्या दृष्टीने फार भूषणावह आहे.

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या कल्याण जनता सहकारी बँकेने देखील या विश्व महिला दिनाच्या निमित्ताने वनपुण्याई ट्रैमासिकाच्या संपादक मंडळातील तिघीही महिला, अंजली गंधे, मोहिनी पाटणकर आणि शोभा जोशी यांचे उचित कौतुक केले आहे. त्यांनी वनपुण्याईची दखल घेतली, याचा आम्हाला सार्थ अभिमान आहे.

या अंकाचा विशेष म्हणजे त्यात मान्यवरांचे, तसेच मूलगामी कार्यकर्त्यांचे प्रत्यक्ष अनुभव संपन्न लेखन आहे.

ह्या अंकापासून आम्ही 'आम्ही असे घडलो' हे नवीन सदर सुरु केले आहे. त्यामधील पहिले पुण्यगुंफण्याचा मान डॉ. दशरथ केकरे यांना मिळाला आहे. जनजातीत जन्म घेऊन, प्रचंड संघर्ष करत यांनी आपले जीवन कसे फुलवले याची झालक या अंकात आपल्याला वाचायला मिळणार आहे.

आंग्रे प्रदेशातील अचम्मा, महिला प्रांत प्रमुख, संघ प्रचारक श्रीधरजी, यांच्या मार्गदर्शनाने मठम येथे उभे राहिलेले काम, जनजातीतील पद्यश्री मिळविणाऱ्या महिला, अमिता आपटे यांचा ईशान्य भारत विषयावरील लक्ष्यवेधी महत्त्वाचा लेख, नंदुरबारच्या होळीबद्दल लेख, असे हे सारेच लेख वाचनीय आहेत. बनवासी कल्याण आश्रमाचे संस्थापक, बनयोगी स्व. बाळासाहेब देशपांडे यांच्या पत्नी स्व. सौ. प्रभावतीदेवी देशपांडे यांच्या बद्दलच्या आठवणी, त्यांचे पुत्र श्री. दीपक देशपांडे व कन्या सौ. माधुरी जोशी यांनी महिला दिनानिमित लिहन पाठवल्या आहेत.

नुकताच १२ मार्च रोजी वनवासी कल्याण आश्रमाच्या पूर्ण वेळ कार्यकर्त्या सौ. वैशाली देशपांडे यांना 'समाजभूषण' हा पुरस्कार मिळाला आहे, त्यासाठी त्यांचे मनापासून अभिनंदन !!!

शिवाय नित्या प्रमाणे पाना पानात लक्षात राहतील अशया चौकटी दिलेल्या आहेत. वाचकांनी त्याचीही नोंद घ्यावी अशी अपेक्षा आहे.

- डॉ. भास्कर गिरधारी
संपादक

चलभाष : ९८२३०९२३०९

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

‘हर यशस्वी पुरुष के पीछे एक औरत खड़ी रहती हैं’

मेरी माँ:-स्व सौ प्रभावतीदेवी देशपाण्डे-मेरे माँ का जन्म दिनांक ०३/१०/१९२४ को परतवाड़ा में हुआ! मायके का नाम शांता अमृतराव जहागीरदार!! पू. पिताजी के साथ मई १९४३ में विवाह संपन्न हुआ!! वर्ष १९४८ में पू. पिताजी के साथ जशपुरनगर आयी!! एक बहु आयामी व्यक्तित्व की धनी मेरी माँ घर गृहस्थी

का कार्य तो करती ही थी लेकिन उसमें अदम्य साहस था। पिताजी प्रायः प्रवास पर रहते थे लेकिन माँ कभी भयभीत नहीं हुई! ईश्वर में गहरी आस्था रखने वाली माँ एक कुशल सहचारिणी थी। पू. पिताजीने जिला संयोजक पद से त्यागपत्र जब दिया तब उसने भविष्य की चिंता नहीं की, आत्मविश्वास से भरपूर माँ ने पिताजी के निर्णय का स्वागत करते हुए कहा था कि बनवासी बंधु-भगिनि और संपूर्ण क्षेत्र को पिताजी के सेवाकार्य की अधिक आवश्यकता है!! अद्भुत नेतृत्व शक्ति थी उसमें, आज अ.भा.बनवासी कल्याण आश्रम का महिलाओं के बीच जो प्रकल्प चल रहे हैं उसकी नींव मेरी माँ ने ही डाली है....सर्व प्रथम मातृशक्ति को संगठित करने के लिए चैत्र गौरी का हल्दी-कुमकुम प्रारंभ किया। बसंत पंचमी के अवसर पर माँ सरस्वती पूजाका आयोजन प्रारंभ कराया और यह आयोजन उस स्थान पर प्रारंभ कराया जहाँ से विधर्मी अपना ताजिया निकालने की योजना बना रहे थे। संभवतः आज इसे सब भूल गए हों, प्रसिद्धि से दूर रहने वाली मेरी माँने वट वृक्ष पूजा की नींव डाली है। इस संबंधमें घटनाका उल्लेख आवश्यक है। जशपुर में वर्तमान में जो कलेक्टर बंगला है वह पहले अनुविभागीय अधिकारी (राजस्व) सह अनुविभागीय दण्डाधिकारी का निवास गृह हुआ करता था। मेरी माँ प्रतिवर्ष पूजाकी पूरी तैयारी के साथ अपने साथ महिलाओं को लेकर वट अमावस्या और पूर्णिमा के दिन

**प.पू.बालासाहेब देशपांडे यांचे
चिरंजीव श्री. दीपक देशपांडे
आणि कन्या सौ. माधुरी जोशी
यांनी आपली आई स्व. सौ.
प्रभावतीदेवी देशपांडे यांच्या
बहलच्या आठवणी महिला
दिनानिमित्त जागवल्या आहेत.**

पूजन हेतु जाया करती थी। एक वर्ष कुछ ऐसा हुआ कि एक विधर्मी अधिकारी जो वहाँ निवास करते थे उन्होंने ठीक वट वृक्ष पूजा के दिन ही मेरी माँ और साथ गयी महिलाओंको पूजा करनेसे रोकने की नीयत से मजदूरों से वह वृक्ष कटवा दिया, उक्त अधिकारी के दुस्माहस का प्रतिकार करते हुए मेरी माँ ने उस अधिकारी को उसके मातहत कर्मचारियों के समक्ष ही आडेहाथ लेते हुए खूप डांट-फटकार लगायी और कहा कि हमारी आस्था और धार्मिक भावना को जो ठेस पहुँचायी गई है इसके परिणाम उक्त अधिकारी को शीघ्र ही भुगतने होंगे। यह भी कहा कि यदि विभागीय कार्यवाही नहीं होगी तो वह स्वयं(माँ) प्रकरण/घटना को लेकर न्यायालय जाएंगी। ऐसे दुर्गा के स्वरूप को देख कर वह अधिकारी भयभीत तो था ही। इसके उपरांत माँ ने घर आकर पिताजी से घटना बाबत बताया, फिर पिताजी ने अविलंब शासन और उच्च अधिकारियों को टेलीग्राम और पत्र लिख कर अवगत कराते हुए सूचित किया कि यदि पंद्रह दिन के भीतर उक्त अधिकारी के विरुद्ध कार्यवाही नहीं की गई और स्थानांतरित न किया गया तो जन आक्रोश की संभावना है और परिस्थिति नियंत्रण के बाहर होंगी। इसी बीच माँ के सशक्त नेतृत्व में भावी रणनीति भी तैयार हो रही थी। लेकिन तत्कालिन सरकार ने दिए गए समयावधि के भीतर ही उक्त अधिकारी के सेवा पुस्तिका में विपरित टिप्पी करने बाबत आश्वासन देकर उसे स्थानांतरित कर दिया। उक्त अधिकारी ने मेरी माँ से क्षमा याचना भी की!!

माँ, जिसे सभी कार्यकर्ता आई कहते थे, वास्तव में ममतामयी थी। कल्याण आश्रम की स्थापना के बाद पू. पिताजी (बालासाहेब) और पू. मोरुभाऊ केतकरजी तथा पू. भीमसेनजी चोपड़ाने मिलकर एक संकल्प लिया था

દ્વારા રાશિ દાન નહીં કી

કિ જब તક સ્વયં કિસી દાનદાતા દ્વારા રાશિ દાન નહીં કી જાતી તબ તક ધન સંગ્રહ હેતુ દાન નહીં માંગા જાએગા। ઉન દિનોં છાત્રાવાસ કે વિદ્યાર્થી, શિક્ષકવું ઔર કાર્યકર્તા બંધુગણ સભી લગભગ ૨૦-૨૫ લોગ હોયાંગે। સભી કા ખર્ચ સ્વયં બાળસાહેબ અપને અર્થાર્જન સે કરતે થે, સભી કાર્યકર્તાઓં કા ભોજન હમારે ઘર પર હોતા થા, જો લગભગ ૬-૭ કાર્યકર્તા થે। સભી કે લિએ મેરી માઁ હી ભોજન બનાતી થી ઔર પરોસતી થી। માઁ ને કભી ઇસ બાત કા વિરોધ નહીં કિયા। ઉલ્લેખની બાત યહ હૈ કી એક કાર્યકર્તા એસે થે એસા બતાયા જાતા હૈ જિન્હે ઉનું પરિવાર મેં જો સ્નેહ મિલના ચાહિએ થા વહ નહીં મિલા, વિપરિત ઇસકે સદૈવ ઉપેક્ષા હી મિલી ઔર હેય દૃષ્ટિ સે દેખા જાતા રહા। પરિણામ સ્વરૂપ ઉનકા માનવીય સંવેદના સે વિશ્વાસ ઉઠ ચુકા થા। ફલસ્વરૂપ સ્વભાવ મેં રૂખાપન ઔર ચિંદિચિડાપન આ ગયા થા। ઉનકા ભોજન ભી માઁ હી તૈયાર કર પરોસતી થી લેકિન પરિસ્થિતિવશ ઉનમેં સ્વભાવ વૈચિત્ર્ય જો થા ઉસી અનુરૂપ માઁ કે સાથ ભી વૈસા હી વ્યવહાર થા। કભી વે જો ભોજન તૈયાર રહતા થા ઉસે ગ્રહણ કરને સે અસ્વીકાર કરતે, તબ માઁ નારાજ હુએ બિના ઉનું ઇચ્છાનુસાર ભોજન તૈયાર કર ઉન્હેં પરોસતી થી!! ઉં કાર્યકર્તા અંતર્મુખી હો ગએ થે। યદિ આજ કી વૈજ્ઞાનિક ચિકિત્સા જગત કી ભાષા મેં કહા જાએ તો કાર્યકર્તા કે સભી ઉત્તમ ગુણ હોતે હુએ ભી ગહરો અવસાદ (ડિપ્રેશન) મેં થે। એસે સમય માઁ ને એક ઉચ્ચ કોટિ કી કૉંસેલર કી ભૂમિકા અદા કર, બડે સ્નેહ સે પુચ્કાર કર ઉનસે ધીરે ધીરે સભી વસ્તુસ્થિતી કી જાનકારી પ્રાપ્ત કી ઔર બડે હી શાલીનતા સે ઉન્હેં ઉનકી સમાજ કો કિતની આવશ્યકતા

હૈ ઇસ બાત કો સમજાયા। ઇતના નહીં અપિતુ ઉત્ત કાર્યકર્તા કો ઇસ બાત કા બોધ કરાયા કી ઉનું સ્વયં કે પરિવાર મેં ભી વે ઉપેક્ષિત નહીં હૈનું ઔર ઇસ પ્રકાર એક પરિવાર કો બિખરાવ સે બચાયા!! મૈં નિજતા (પ્રાયવર્સી) ભંગ ના હો ઇસ કારણ નામ આદિ કા વિવરણ પ્રસ્તુત નહીં કર રહા હું। ઉં કાર્યકર્તા જબ કલ્યાણ આશ્રમ કે દાયિત્વ સે મુક્ત હોકર જાને લગે તબ માઁ કે પાસ ફૂટ ફૂટ કર રો રહે થે ઔર કહ રહે થે કી યદિ આઈ સે મુલાકાત ન હોતી તો પતા નહીં ઉનકા જીવન કૈસા હોતા!

યહ એક સુખદ સંયોગ રહા કી આઈ કા એક નામ વનમાલા ભી થા। પ્રચલિત નામ (માયકેકા) શાંતા થા। ઇસી કારણ સ્મારક ભવન પરિસર કો મા. જગદેવરામજીને ‘વનમાલા પરિસર’ નામ દિયા।

ઔર ભી કર્ડ મહત્વપૂર્ણ સંસ્મરણ હૈનું, હો સકતા હૈ મેરે અન્ય ભાઈ બહનોં ને ઉસ બાબત લિખા હો, યહ ભી હો સકતા હૈ કી મૈને જો લિખા હૈ ઉન ઘટનાઓં કે સંબંધ મેં લિખા હો ઇસ કારણવશ મેં અપની લેખની કો વિરામ દે રહા હું!! મૈં આપકો ઔર કલ્યાણ આશ્રમ કે પદાધિકારીયોંકો સાધુવાદ જ્ઞાપિત કરતા હું ક્યોં કી આઈ કે સંબંધ મેં કુછ લિખને કા ઔર સંપૂર્ણ સંસ્મરણોં કો લિખને કા અવસર પ્રદાન કિયા। અન્યથા અનકહે-અપ્રકાશિત ઘટનાએ હમારી પીઢી કે બાદ બતાને વાલા, પ્રકાશ મેં લાને વાલા કોઈ નહીં રહેગા!! પુનશ્ચ અનેક-અનેક સાધુવાદ!!

ભવદીય:- દીપક દેશપાણે (૧૪૨૫૨૫૩૧૭૦)

**અધિવક્તા જશપુરનગર, તહસીલ એવં જિલા જશપુર
છત્તીસગઢ પિન:-૪૯૬૩૩૧**

જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમાતર્ફે મુરૂમહટટી યેથે વાચનાલય સુરૂ કરણ્યાત આલે. ત્યાસાઠી તેથીલ ગ્રામસ્થ શ્રી. રામદાસ રાઊત યાંની જાગા ઉપલબ્ધ કરુન દિલી આણિ શ્રી.જાજૂ સર યાંચ્યા માધ્યમાતૂન કપાટ આણિ પુસ્તકાંસાઠી દેણગી મિળાલી. તસેચ શ્રી. મહેશજી સંત યાંની સુદ્ધા ભરપૂર પુસ્તકે દિલી. યા વાચનાલયાચા ફાયદા તેથીલ વિદ્યાર્થી આણિ સર્વ ગ્રામસ્થાંસાઠી હોણાર આહે. તસેચ અખિલ ભારતીય વિશ્વ હિંદુ પરિષદ સંચલિત વિદ્યાર્થિની છાત્રાવાસ હરસુલ યેથે કલ્યાણ આશ્રમાતર્ફે દોન કોમ્પ્યુટર દેણ્યાત આલે. તેથીલ વિદ્યાર્થિનીંની યાસંદર્ભત ખૂપચ ચાંગલા કાર્યક્રમ આયોજિત કેલા હોતા.

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

महिला दिवस के निमित्त से मेरी माताजी पू. प्रभावतीबाई रमाकांत देशपांडे, इनका थोड़ासा अल्पपरिचय में देना चाहती हू.

प्रत्येक मनुष्य के जीवन मे अनंत काल तक उसके माता पिता का स्थान बहुत बड़ा होता है। सर्वे सर्वेश परमेश्वर के पश्चात् यदि किसी का स्थान हमारे जीवन मे है तो वह है माता पिता का स्थान।

ऐसेही आज मै अपने माता के चरणों नतमस्तक हो कर उनके पुण्यस्मरण मे कुछ लिखना चाहती हू।

पू. माता को आई संबोधित करते थे और पू. पिता को बालासाहेब संबोधित करते थे। हर एक स्त्री के जीवन मे मातृत्व, कर्तुत्व और दातृत्व यह तीनों बाते बड़ा ही महत्व रखते है। जैसे त्रिवेणी संगम होता है, जैसे पवित्र गंगा जमुना और सरस्वती। उस जैसा जीवन इन्ही तीनों बातोंका महत्व रखता है।

उसमे आई (माता) के बारे मे कुछ लिखना, कहना, लिखते हुए पेन, कागज, हाथ थक जायेंगे लेकिन माताके स्मरण की बाते पुरी नही हो पायेंगी। इसलिये कहते है किसी बालकको जन्म लेते ही उसकी पहिली पाठशाला उसकी माताजी होती है। इसी प्रकार लिखा गया है, जिसे मै मराठीमे लिखना चाहुंगी ‘आईसारखे दैवत सान्या जगतावर नाही, म्हणून श्रीकारा नंतर शिकणे अ आ इ’। हमारी आई के बारे मे कितनी भी बाते लिखी जाये कम है। उनका वर्णन करना लिखना शब्द कम पड़ जायेंगे। हम पाच भाई बहन। तीन भाई दो बहने। पू. आई एवं स्व. पू. बालासाहेब के सान्निध्य में बाल्यकाल बहुत सुंदर और विचारोंके रूप से व्यतीत हुआ। पिताजी बाहर के काम मे हमेशा ही व्यस्त रहते थे (वकिली) एवं बनवासी कल्याण आश्रम का कार्य, जो की आज वटवृक्ष की तरह भली भाँती फैला हुआ है। इस कार्य मे आई का प्रत्यक्ष या अप्रत्यक्ष रूप से बहुत बड़ा सहयोग है, जिसे मराठी मे कहते है ‘सिंहाचा वाटा।’ जबभी समाज मे कोई पुरुष वर्ग काम करता है, या कार्यरत राहता है तो उसे बढ़ावा देने के

लिए स्त्री ही होती है। उसी प्रकार हमारी आई भी पिता के हर एक काम को ईश्वरी कार्य मानकर सहयोग देती रहती थी। पू. बालासाहेब का कोई भी कार्य वह अपना मानकर अपने कर्तव्य को बड़ी अच्छी तरह पूरा करती थी। चाहे वह कार्यकर्ता का घर में भोजन हो या घर में आचार विचार का आदान प्रदान हो। जिसे हम संमेलन या मीटिंग कहते है, उस समय उनके भोजन आदी उनके नाश्तेपानी का प्रबंध करना होता था। आई उसे बड़े प्रेम से अपना कार्य समजकर पूरा करती थी।

जब शुरुवातमे कल्याण आश्रम की स्थापना की गयी थी, उस समय कुछ वर्षोंतक सभी कार्यकर्ताओं को आई अपने हाथाका भोजनही सबको खिलाती थी। इस प्रकार आई का कार्य के प्रति सहयोग रहता था। वही हमे कार्य के प्रति समर्पण की भावना दिखाई देती थी।

यह तो हो गया पू. बालासाहेब के कार्य के प्रति रुची लेना। लेकिन समाज मे रहकर पारिवारिक जिम्मेदारियों को पुरा करके या उन्हे भी भली भाँती प्रकार निभाना भी हमारी आई बहुत सुंदर रूप से करती थी। जशपुर मे किसी का विवाह होता था उस समय पती, पत्नी पू. आई एवं पूज्य बालासाहेब के आशीर्वाद लेने घर में आते थे। उस समय आई उनका स्वागत बड़े ही प्रेम से करती थी। बडा आनंद आता था हमे। हम सब भाई बहन इन बातों को देखते थे, सुनते थे, हमे कुछ सीखने मिलता था।

उन दिनो हमारे घर गोमाता होती थी। काफी दूध, दही, मट्ठा हुआ करता था। आई मट्ठा पहले बनवासी कल्याण आश्रम के छात्रावास मे दिया करती थी या आस पडोस के लोगोंके यहा भी भिजवाया करती थी। यदि छात्रावास मे कोई बच्चा बीमार हो या कार्यकर्ता अस्वस्थ हो, तो आई उनसे मिलने खुदही पहूच जाया करती थी। कुछ समय तक हम भाई बहने रायपूर बिलासपूर मे शिक्षा प्राप्त करने

ં દુઃખ દુઃખ

के लिए आई के साथ ही रहा करते थे और पिताजी अकेले ही जशपुर मे रहा करते थे।

आपातकाल के समय भी आईने हमे पूज्य बालासाहेबके आपत्कालीन बंदी के समय भी बडे धैर्य से परिवार और बच्चोंको संभाला। उस समय हम सब कल्याण आश्रम के साथ एकही परिवार की तरह रहा करते थे। मुझे अच्छी तरह याद है हम तीनो भाई बहन नागपूर अपने ताऊजी के पास शिक्षा लेने रहते थे। एवं दोनो छोटे भाई बहन जशपुर मे माता पिता के साथ रहते थे। शाला और परीक्षा खत्म होने के पश्चात गर्भीकी छुट्टी मे हम जशपुर आते थे और शाला शुरू होते ही वापस नागपूर मे जाते थे। उन दिनो हमारी आई रात भर जाग जाग कर हम बच्चों के लिए कंदील या लालटेन के प्रकाश मे सभी व्यंजन बनाया करती थी, जैसे चिवडा लड्डू शंकरपारा इत्यादी।

हमारी आई खुद स्वयम् ईश्वर के भजन, गीत आदि लिखती थी और उन्हे कैसे गाना है खुद ही तय करती थी। जैसे ही परिवार के कामकाजोंसे निपट जाती थी, इस प्रकार समय का सदुपयोग करती थी। हमारी आई धार्मिक वृत्तीकी थी। जशपुर जैसे छोटे शहर मे हलदीकुंकू आदीका आयोजन करना, नवरात्री पूजन करना, सभी महिलाओंको घरमे बुलाना आदी किया करती थी।

वनवासी कल्याण आश्रम के सभी कार्यकर्ते बंधू-भगिनीयोंको आई हमेशा दीपावली के शुभ अवसर पर, दशहरे के उपलक्ष्मे प्रसाद लेने सबको बुलाया करती थी।

उसी प्रकार मकर संक्रांतके समय तीलगुड के लड्डू बनाकर सबको बाटती थी। जब भी कोई कोर्ट कचहरी के काम से पिताजी के पास कोई वकील आते थे, आई स्वयम् उनके भोजन पकाने के लिये इंधन से लेकर चावल इ.चीजे, बर्तन आदीका प्रबंध करती थी।

इसी तरह आई ने अपना पुरा जीवन बहुत ही सुंदर तरीके से व्यतीत किया और पिताजी के हर एक कार्य को ईश्वरीय कार्य, अपना कार्य समझकर पुरा करती रही। ऐसी हमारी आई, पिता को हर समय सहयोग देने वाली आई, बनवासी कल्याण आश्रम के एक एक कार्यकर्ता की आई, सात्विक हृदयवाली आई, उसे हम प्रणाम करते है। उसके आशीर्वाद हमे जीवन के हर एक पग पग पर मिलते रहेंगे यह पुरा विश्वास है। उसकी प्रेरणा मिलती रहेगी। आई की खूब सारी यादें है, क्या लिखू, जो हमारी हृदय मे हमने सुंदर फुलोंसे संजोयेसे रखखा है। यह मैने अपने पू.माताजीके बारेमे कागजपर लिखकर व्यक्त किया है। हम सभी भाई बहनोंकी ओरसे पू. आई के चरणो मे शतशः वंदन करते है!!!

हम सभी भाई बहने

माधुरी जोशी, मुकुंद, दीपक, सतीश देशपांडे, शोभा घाटे की ओर से समर्पित हैं।

सौ.माधुरी सतीश जोशी
टिळक नगर नागपूर.

दि. ५ मार्च, २०२२ रोजी संध्याकाळी SWS FINANCE या कंपनीचे श्री अधिकारी व त्यांचे सहकारी (२०२१) कार्यालयात कल्याण आश्रम कार्य समजून घेण्यासाठी आले होते.

सर्वांनी सर्व माहिती घेतली. प्रांत सचिव श्री शारदजी शेळके यांनी मार्गदर्शन केले. श्री सुनिल सुपेकर सर, श्री. तुषारजी मिसाळ श्री. नानाजी देवरे व श्री. भामरेजी श्री. उमेश कुलकर्णी हजर होते.

त्यानी रु.६१ हजार देणगी श्री समेशजी भामरे यांचेकडे सुपूर्त केली व विषेश म्हणजे बरोबर एक पावती पुस्तक पण नेले (आणखीन देणगी मिळविणे साठी)

सर्वांना धन्यवाद.

दापोरकर

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

‘समाज भूषण’ पुरस्कारप्राप्त सौ. वैशाली देशपांडे

‘जनसेवा ही ईश्वर भक्ती, बोध यातला उमजूया, विश्वासाने बंधुत्वाचे, नाते सर्वा सांग्या.’

अशा संस्कारात मनाची जडण घडण बनत होती. कळत नकळत मनात हा दृढ संकल्प दृढ होत होता की शिक्षण पूर्ण झाले की याच मार्गाने जीवनाची पुढची वाटचाल करायची आहे.

वनवासी कल्याण आश्रमाच्या या हुशार, मेहनती कार्यकर्तीची, सौ. वैशाली दिनकर देशपांडे, यांची ‘समाज भूषण’ पुरस्कारासाठी निवड झाली आहे, हे वृत्त कल्याण आश्रमाच्या कार्यालयात पोहोचले व सर्व कार्यकर्त्यांकडून कौतुकाचा अभिनंदनाचा वर्षाव झाला. हा पुरस्कार कै. सौ. मालती देवी माधवराव पटवर्धन स्मृती प्रित्यर्थ दिला जातो. १२ मार्च २०२२ रोजी पुण्यामध्ये हा पुरस्कार सोहळा संपन्न झाला.

सध्या वैशालीताईकडे प. महाराष्ट्र प्रांत महिला कार्य सह प्रमुख म्हणून दायित्व आहे. वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्यांना वैशालीताई स्वतः व त्यांचे बहुमोल कार्य परिचित आहेच, पण समाजात सर्वत्र हे कार्य पोहोचावे, असे मनापासून वाटले.

आई वडील आणि पाच भाऊ अशा कुटुंबात त्या लहानाच्या मोठ्या झाल्या. घरात संघ प्रचारकांचे नेहमी जाणे येणे असे. त्यांचे विचार ऐकून त्यांचे कार्य पाहून मनात एक तीव्र इच्छा निर्माण झाली होती की असे काही ना काही काम मला पण करायचे आहे. घरातून विरोध होणार नाही याची खात्री वाटत होती कारण मोठा भाऊ सुद्धा विद्यार्थी परिषदेचा कार्यकर्ता होता.

वैशालीताई नववीत असताना त्यांचे मातृछत्र हरपले. त्या लहानपणापासून पाहात होत्या की त्यांची आई दासबोधाचे वाचन करत असे. आई आजारी असताना वैशालीताई आपल्या आईला दासबोध वाचून दाखवत असत. पुढे तीन वर्ष त्यांनी दासबोध मंडळाचे काम केले. विविध शिबिरांचे आयोजन केले, दासबोधाचा सखोल अभ्यास केला. सध्या भगवद्गीतेचा अभ्यास सुरु आहे. देवावर श्रद्धा आहे. भक्ती करण्यावर विश्वास आहे. पण भक्तिमार्ग मात्र

सर्वसामान्यांपेक्षा जरा वेगळा आहे ‘जनसेवा हीच ईश्वर भक्ती’ या उक्तीवर ठाम विश्वास आहे.

वैशाली ताईचे बी.ए. पर्यंतचे शिक्षण त्यांच्या गावी म्हणजे मुर्तीजापूर मध्ये झाले. मराठीमध्ये एम.ए. ची पदवी मात्र अकोल्याला जाऊन येऊन मिळवावी लागली. शिक्षण चालू होते, कविता करायची आवड होती, लेख लिहिण्याची आवड होती. नागपूरच्या तरुण भारत मध्ये त्यांचे काही लेख प्रसिद्ध झाले आहेत. एवढेच नाही तर पाच वर्षे अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेच्या कार्यात त्या कार्यरत होत्या. राष्ट्र सेविका समितीच्या तर बालपणापासून सेविका होत्या. गाण्याची आवड होती, त्यातही चार परीक्षा दिलेल्या आहेत. पत्रकारितेचा अभ्यास केला आहे. अशा या गुणी मुलीने एम.ए. नंतर दोन वर्ष शिक्षिकेची नोकरी केली. आता विवाहासाठी घरच्यांचा आग्रह सुरु झाला. अपेक्षा एकच होती, अट एकच होती, की पुढील आयुष्य समाजकार्यासाठी झोकून देण्याची तयारी असावी आणि अगदी हवा तसा जीवनाचा जोडीदार मिळाला सुद्धा. संघ कार्यकर्त्यांचे घरी येणे-जाणे होते. त्यांच्या ओळखीने २००० मध्ये श्री. दिनकर देशपांडे यांच्याबरोबर वैशाली ताई यांचा विवाह झाला.

पती -श्री. दिनकरजी देशपांडे-गोवा प्रांत संघटन मंत्री म्हणून कार्यरत आहेत. विवाहाच्या आधी ते भंडारा व गडचिरोली या भागात ५ वर्षे संघ प्रचारक होते.

२००९ मध्ये दोघेही पती-पत्नी त्यांचा मुलगा चार महिन्यांचा असतानाच या वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यात आले. गेली एकवीस वर्ष ते अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम या सेवाभावी संघटनेचे पूर्ण कालीन कार्यकर्ते आहेत. ही संघटना गेल्या ७० वर्षांपासून वनवासी समाजाचा सर्वांगीण विकास व्हावा म्हणून संपूर्ण भारतभर प्रत्येक जिल्ह्यात विविध आयामांतर्गत कार्यरत आहे. या आधी दोघेही मेलघाट, छत्तीसगड, सिक्कीम मध्ये याच कामात होते. छत्तीसगड, रायपूर मध्ये नॉर्थईस्टच्या १८१ ते पोस्ट ग्रॅन्ज्युएशन पर्यंतच्या ७० मुलींची त्यांच्यावर जबाबदारी होती. आताही त्या मुलींशी संपर्क आहे.

एका सेवाभावी संघटनेचे पूर्णकालीन कार्यकर्ते बनणे ही काही साधी गोष्ट नाही. पण या अवघड, खडतर वाटेवरचा प्रवास, प्रेमल जोडीदाराच्या साथीने किती सोपा होऊन जातो हे यांच्यासारख्या अनेक पूर्ण कालीन कार्यकर्त्या-जोड्यांना पाहून सहज पटते. एवढी साधी राहाणी, व त्यांचे कार्य पाहून या सर्व कार्यकर्त्यांची वैचारिक उंची किती मोठी आहे ते जाणवते. ही उंची गाठण्यासाठी मानसिक, शारीरिक, बौद्धिक स्तरावरची ताकद पणाला लावावी लागते, म्हणजे काय ते वैशालीताईचे ब्लॉग वाचून कळते. हे ब्लॉग म्हणजे स्वानुभवाचे उत्प्रूत वर्णन आहे.

रायपूरच्या शब्दी आश्रमामध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थिनी असोत की मेळघाट मध्ये विविध जनजाती /आदिवासी पाड्यांवर भेटलेल्या व्यक्ती असोत, या सर्वांबोबर एक जीवाभावाचे नाते वैशालीताई व दिनकरजी यांचे जोडले गेले आहे.

दोनी रुंगच्या शिक्षणासाठी वैशालीताई जेव्हा हातातील बांगड्या काढून देतात, दिनकरजी दारोदारी जाऊन पैसे गोळा करतात, ती नंचरोपेंथी डॉक्टर बनते, जर्मनीला जाऊन पुढील अभ्यास करून येते या लेकीच्या यशाबद्दल त्यांना दोघांना वाटणारा अभिमान आणि तिलाही या आईबाबां बद्दल वाटणारी आस्था, हे वर्णन वाचून मन भारावून जाते.

ईशान्य भारतात गेल्या दोन शतकांपासून ख्रिश्न मिशनरी यांचा प्रचंड प्रभाव आहे असं म्हणतात. देशरक्षणासाठी अथवा विस्तारावादासाठी तीन सैन्यदले कार्यरत असतात, पण इंग्रज एक चौथे दल घेऊन आले होते, ते म्हणजे मिशनरी दल. कधी लोभाने तर अनेक वेळा भितीने लोक धर्मातर स्वीकारतात. अशाच एका कुटुंबाचे वर्णन वैशालीताई एका ब्लॉगमध्ये करतात. एका कुटुंबातील तीन भाऊ ख्रिश्न धर्म स्वीकारतात, आई-वडील या धर्मातराला विरोध करतात, निदान त्यांच्या धाकट्या मुलीला तरी धर्मातर करावे लागू नये, या जिद्दीने आठ वर्षांच्या मुलीला रायपूर मध्ये वनवासी कल्याण आश्रमाच्या शबरी आश्रमात पाठवतात. हे वर्णन वाचताना डोळे भरून येतात. त्या पालकांच्या मनातील संघ आणि

वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्याबद्दलचा विश्वास पाहून मात्र खूप अभिमान वाटतो.

वैशालीताई तुमच्या ब्लॉग बदल लिहित बसले तर लेख संपणारच नाही असं वाटतंय, तेव्हा आता इथेच थांबते. पण त्यांनी स्वतः लिहिलेली एक कविता मात्र इथे लिहिण्याचा मोह आवरत नाहीये.

जीवनाच्या वाटेवर चालतांना, नेहमी देतच गेले, म्हणून कमी कधी पडले नाही.

माझ्याजवळ ‘हे नाही ठेवले जवळ’, मनी असे आलेच नाही.

राजा-रंक हा भेद कधी केलाच नाही, जातीभेद मनी शिवला नाही.

समोर दिसेल, गरज भासेल त्याला, नकळत देत गेले, म्हणून समाजरुपी श्रीरामानी.

झोळी माझी कधी रीती होऊ दिली नाही.
घरी हळदी-कंक सत्यनारायण कधी केला नाही.

पण, गौरी-गणपती, नवरात्र यात,
वनवासी महिलेची आयो भग्णे केळाच चकवले नाही

सणावारी देवीस्वरूप कामवाली, सोबत जेवण मी विसरली
नाही

मी देणारी हा भाव मनी कधी जागलाच नाही.

तो माझ्या हातून देववत होता, मध्यस्थ म्हणून निवड माझी
ह्या मात्रा गैरु होता.

पण हे 'देण' हा अहंकार नको ना ? म्हणून वाच्यता कोठे केली नाही म्हणून

‘अहंकाराचा’ वारा न लागो --- हे मागणे माऊलीस कधी
मोडले नाही’

परत एकदा तुम्हाला मिळालेल्या 'समाज भूषण' या प्रमुखामारी मनाणामन अभिनंदन करते व॒ १३ मार्च

मुरुख्यगतातील नगानाशूनी आवागदणे करता व १३ नव
रोजी तुमचा वाढदिवस आहे, त्यानिमित्त पण खूप खूप
शुभेच्छा देते.

धन्यवाद

सा. वशाला दशपांड प्रमणध्वना- ८२७५४७२०८९

माहना पाटणकर. ८३८००६५२०९
जनजाती कल्याण आश्रम पुणे महानगर

अचम्मा (विश्व महिला दिवस विशेष)

जनजाति समाज में परिवर्तन लाने वाली आंध्र प्रदेश की अचम्मा...

जनजाति समाज की सर्वांगीण उत्तरि के लिए कार्यरत बनवासी कल्याण आश्रम के कार्य में महिलाओं की सहभागिता महत्वपूर्ण है। देश के विभिन्न स्थानों पर कल्याण आश्रम की महिला कार्यकर्ता समर्पित भाव से सामाजिक कार्य में जुटी हुई हम देख सकते हैं। सामाजिक क्षेत्र में कार्यरत आंध्र प्रदेश की अचम्मा ऐसा ही एक नाम है।

अचम्मा कल्याण आश्रम के आंध्र प्रदेश इकाई की सक्रिय कार्यकर्ता एवं प्रांत की महिला प्रमुख है। आंध्र के विशाखापट्टनम जिले के मठम क्षेत्र की रहने वाली अचम्मा आज केवल कल्याण आश्रम की कार्यकर्ता नहीं रही तो वह इस क्षेत्र के संपूर्ण जनजाति समाज का एक प्रमुख आधार बन गई है। १९७७ के बाद देश के संपूर्ण जनजाति क्षेत्र में कल्याण आश्रम का काम अत्यंत प्रतिकूल अवस्था में शुरू हुआ। विभिन्न कार्यकर्ताओं ने जनजाति समाज की सर्वांगीण प्रगति का लक्ष्य लेकर सुदूर बर्नों – पर्वतों में सेवा के माध्यम से इस कार्य की शुरूआत की। जिन शुरूआती कार्यकर्ताओं ने यह कठिन कार्य प्रारंभ किया उनके धैर्य, साहस और संयम की परीक्षा लेने वाले वह दिन थे। दक्षिण के आंध्र प्रदेश में भी जनजाति समाज की संख्या काफी बड़ी है। इसी क्षेत्र में कार्य प्रारंभ करने का श्रेय स्वर्गीय श्रीधर जी को जाता है। श्रीधर जी संघ के ऐसे कर्मठ प्रचारक थे, जिन्होंने प्रतिकूल परिस्थिति में कल्याण आश्रम के कार्य की नींव रखी थी। श्रीधर जी का और कुल मिलाकर कल्याण आश्रम के कार्य का प्रवास इसी मठम गांवमें शुरू हुआ था।

मठम गांव में श्रीधर जी जब पहली बार गए तब गांव के लोगों ने उनको गांव में प्रवेश करने से रोका था। भोले भाले बनवासियों का ऐसा डर था कि यह बच्चों को भगा ले जाने वाला या काली जादू करने वाला जादूगर तो नहीं? लेकिन अपने संगठन कुशलता के आधार पर श्रीधर जी ने कुछ ही समय में जनजाति बंधुओं का दिल जीत कर इस गांव में प्रवेश कर ही लिया। आंध्र प्रदेश की दृष्टि से देखा जाए तो मठम को कल्याण आश्रम के कार्य की गंगोत्री कहा जा सकता है। सबसे पहले जिस घर में वे रुके वह घर था अचम्मा के पिता का। उस समय अचम्मा मात्र सात बरस की थी। श्रीधर जी के साथ शाम को छोटे-छोटे बच्चे एकत्रित होकर विभिन्न खेल

खेलते थे। अचम्मा भी इन्हीं बच्चों के साथ खेल का आनंद लेती थी। श्रीधर जी के व्यक्तित्व का गहरा प्रभाव छोटी अचम्मा पर पड़ता गया और वह भी धीरे धीरे इस कार्य में सहयोगी बनने लगी।

ईश्वर ने अचम्मा को मीठी आवाज के रूप में एक सुंदर उपहार दिया था। इसी कारण विभिन्न भजन या लोकगीत सुंदर स्वरों में गाना उनकी एक विशेषता मानी जाती है। इसी का उपयोग कर जनजाति गांव गांव मैं जाना, उनको सुंदर भजन सुनाना और उनको भी गाने के लिए प्रोत्साहित करना उनका स्वभाव बन गया। महिलाओं को संगठित करने के लिए उनके इस गुण का बहुत बड़ा लाभ हुआ। इसी माध्यम से उन्होंने सैकड़ों गांव में अच्छे-अच्छे पारपरिक लोक गीत या भजन गाने वालों की विभिन्न टोलियां बनाई। आज लगभग ऐसे ३०० गांव में अचम्मा के प्रयत्नों से भजन मंडली का निर्माण हुआ है। जिससे इस संपूर्ण क्षेत्र के वातावरण में एक अच्छा बदलाव दिख रहा है।

महिला प्रमुख होने के नाते महिलाओं के लिए भी उन्होंने बहुत सराहनीय काम किया है। विभिन्न गांवोंमें महिलाओं से संपर्क कर उनकी समिति बनाना, उनको संगठित करना उनका एक प्रमुख काम है। पिछले लगभग २५ सालों से अचम्मा जी का यह काम अविरत चल रहा है। मठम में चल रहे कल्याण आश्रम के बालिका छात्रावास की अचम्मा एक प्रमुख आधार है। उनके विश्वास पर ही बालिकाओं के अभिभावक आनंद से अपनी बेटियों को आश्रम में भेजते हैं। अपने कार्य के माध्यम से उन्होंने निर्माण किया हुआ विश्वास ही इसका प्रमुख कारण है। समाज की समस्या समझ कर उनको सुलझाने के लिए प्रयासरत रहने के कारण उनकी संपूर्ण क्षेत्र में एक सम्मानित सामाजिक कार्यकर्ता के नाते पहचान हुई है। अचम्मा जनजाति समाज कि एक प्रमुख आधारस्तंभ बन गई है।

अचम्मा जैसी सैकड़ों महिला कार्यकर्ता बनवासी कल्याण आश्रम के माध्यम से सुदूर जनजाति क्षेत्र में समाज की प्रगति में अपना योगदान दे रही हैं। आज ८ मार्च, विश्व महिला दिवस। इस अवसर पर हम समाज के लिए योगदान देने वाली संपूर्ण नारी शक्ति को शत शत नमन करते हैं।

विश्व महिला दिवस कल्याण आश्रम

जनजाती पद्मश्री महिला

‘फर्श से अर्श तक’ का सफर - उषा चौमार

राजस्थानमधील अलवरच्या हजूरी गेट मध्ये राहणाऱ्या उषा चौमार यांना ह्या वर्षी पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित केले आहे. मैला उचलण्यापासून ते पद्मश्री हा सन्मान राष्ट्रपतींच्या हातून स्वीकारणे हा त्यांचा ‘फर्श से अर्श तक का सफर’ म्हणजेच जमिनीपासून आकाशापर्यंतचा प्रवास संघर्षपूर्ण होता.

५३ वर्षांच्या उषा चौमार ह्या १८

वर्षांपूर्वी घरातील मैला उचलण्याचे काम करीत होत्या. उव्या वर्षापासून मैला उचलायला लागल्या. दहाव्या वर्षी लग्न झाले. सासरी सुद्धा हेच काम करावे लागत होते. कामाहून आल्यावर काहीही खायची इच्छा होत नसे. लोक अस्पृश्य मानत होते, सावलीपासून दूर जात होते. देवळात जायलाही परवानगी नव्हती. पण जवळ जवळ दीड दशकानंतर परिस्थिती पालटली. सन २००३ च्या आधी उषा चौमार सुलभ इंटरनेशनल संस्थेच्या संपर्कात आल्या. या एनजीओने त्यांना एक नवीन दिशा दाखवली. या संस्थेने त्यांना एक सन्मानपूर्ण आयुष्य जगायची संधी दिली. तिथे त्या सिलाई, लोणचे बनवणे, मेंदी तयार करणे इ. कामे शिकल्या. ह्या नंतर उषा यांनी परत मागे वळून पाहिलंच नाही. ह्या संस्थेतर्फे त्या आता ११५ महिलांना मैला उचलण्याचे काम सोडून शिवणकाम, लोणची बनवणे, मेंदी तयार करणे इ. कामे शिकवतात आणि बाकीच्या महिलांना पण प्रेरित करतात. आता त्या आपल्या प्रभावी वकृत्वाने मैला

उचलायच्या कुप्रथेच्या विरुद्ध आवाज उठवत आहेत. आज त्या सुलभ इंटरनेशनल संस्थेच्या अध्यक्षा आहेत. त्यांनी ह्या संस्थेतर्फे तर्फे राजस्थानात स्वच्छ ते संबंधी जनजागरण केले. त्या ही कुप्रथा नष्ट करू इच्छितात. सरकारच्या स्वच्छता अभियानात पण त्या जोडल्या गेल्या आहेत. त्यांना अनेक पुरस्कार मिळाले आहेत. त्यांनी अनेक देशांमध्ये प्रवास केला आहे.

उषा चौमार यांना पद्मश्री पुरस्कार मिळाल्यावर, ‘महिलांच्या शिक्षणाला अधिक प्राधान्य मिळावे’ असा संदेश त्या लोकांना देऊ इच्छितात. त्यांच्या मुलीला पण त्यांनी पदवीधर केले आहे आणि शिक्षणामुळे च समाज बदलेल असे त्यांना वाटते. ह्या सगळ्याचे श्रेय त्या सुलभ इंटरनेशनल संस्थेचे संस्थापक डॉ. बिंदेश्वर पाठक यांना देतात. त्या म्हणतात, मला कधी स्वप्नात पण वाटले नव्हते की माझे आयुष्य इतके बदलेल. घराघरातून मैला उचलण्याचे काम करणाऱ्या बाईला इतके मोठे पुरस्कार मिळतील आणि त्यांना इतके डोक्यावर घेतले जाईल.. एक दुर्बल आणि अस्पृश्य महिलेपासून आत्मविश्वासपूर्ण आणि सन्मानजनक जीवन जगणाऱ्या उषादीदी ह्या महिला सशक्तिकरणाचे एक उत्तम उदाहरण आहेत. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन!!!

छुटनीदेवी महातो - चेटकीण ?

झारखंडच्या छुटनीदेवी महातो यांना ह्या वर्षाचा पद्मश्री पुरस्कार मिळाला. ह्यांचे आयुष्य पण अतिशय संघर्षपूर्ण आहे. झारखंडच्या सरायकेला-खरसांवा जिल्ह्यातील बीरबांस या गावात राहणाऱ्या छुटनीदेवी ह्यांना एके काळी

चेटकीण समजून घराघरातून, शहरांमधून हाकलून दिले गेले होते. ३ सप्टेंबर १९९५ ही तारीख त्यांना नीट आठवते. ह्याच दिवशी गावात पंचायतीची बैठक झाली होती आणि त्यांना चेटकीण ठरवण्यात आले. शेजारची छोटी मुलगी

आजारी होती, त्याचे खापर त्यांच्या माथ्यावर फोडण्यात आले होते. 'तू चेटकीण आहेस, तूच जाढूटोणा करून तिला जीवे मारण्याचा प्रयत्न करत आहेस'. असे सांगून त्यांच्याकडून ५०० रुपये दंड वसूल करण्यात आला. गुंडांच्या भयामुळे त्यांनी दंड भरला. पण दुर्दैवानी दुसऱ्या दिवशीही ती मुलगी बरी झाली नाही. ४ सप्टेंबर ला अंचानक ४०-५० लोक त्यांच्या घरात घुसले. त्यांना खेचून बाहेर काढले. त्यांचे कपडे काढून त्यांना अगदी निष्ठुरपणे मारले, त्यांच्यावर मलमूत्र फेकण्यात आले. ह्या घटनेनंतर त्यांना सासरी राहणे कठीण झाले. नवव्याने पण साथ सोडली. मुलंना घेऊन त्या काळोख्या रात्री गाव सोडून निघाल्या. एका नातेवाईकांकडे राहिल्या पण तिथेही त्यांना भीती होतीच. मग उधाणलेल्या खरकई नदीला पार करून त्या कश्याबश्या आदित्यपूर्ला आपल्या भावाकडे पोहोचल्या. पण तिथेही दुर्दैवाने त्यांची पाठ सोडली नाही. काही दिवसातच त्यांच्या आईचा मृत्यू झाला आणि त्यांना ते घरही सोडावे लागले. शेवटी गावाच्या बाहेर एका झाडाखाली झोपडी 'बांधू' राहावे लागले. ८-१० महिने मोल मजुरी करून त्या कसेबसे आपले व मुलांचे पोट भरीत होत्या.

पण 'देव तारी त्याला कोण मारी' हेच खरे. इतक्या हलाखीच्या परिस्थितीत जगत असताना १९९६-९७ मध्ये त्यांची भेट फ्री लीगल कमिटीच्या काही सदस्यांशी झाली. मग त्यांची कहाणी माध्यमांमध्ये आली. नॅशनल जॉग्रफिक चॅनेलपर्यंत ही गोष्ट पोहोचली. त्यांनी छुटनीदेवीच्या संघर्षपूर्ण जीवनावर एक डॉक्युमेंटरी फिल्म बनवली. त्या नंतर २००० साली एक NGO, Association for Social and Human Awareness (आशा), या संस्थेने त्यांना समाज परिवर्तन आणि अंधविश्वास विरोधी अभियानात जोडून घेतले. इथे छुटनीदेवी यांना कायद्याच्या मदतीने

अंधविश्वासाचा कसा पराभव करता येतो ते समजले. सामाजिक जागरूकता म्हणजे काय, ती कशी आणि कधी वापरायची इ. गोष्टी समजल्या. मग त्या प्रत्येक अशा गावात जायला लागल्या जिथे कुणा स्त्रीला चेटकीण म्हणून छळ सहन करायला लागतोय. त्या गावातील लोकांना सांगून, समजावून देऊन, जर नाहीच ऐकले तर कायद्याचा बडगा दाखवून त्या स्त्रीची सुटका करायला लागल्या. त्यामुळे त्यांना खूप धमक्या येत होत्या. पण कोणाचीही पर्वा न करता अश्या छळ सहन करणाऱ्या पाचशे स्त्रियांची त्यांनी सुटका केली आहे. या महिलांच्या जीवनात आशेचा नवा किरण आला आहे. आशा या NGO मार्फत त्यांनी या सुटका केलेल्या महिलांना स्वयंरोजगार मिळवून दिला आहे. शिवणकाम, विणकाम, हस्तकला, शिल्पकला अशांसारखी अनेक कामे मिळवून दिली आहेत. बिरबांस मध्ये 'आशा' या संस्थेचे पुनर्वसन केंद्र स्थापन केले आहे. जिथे पिडीत महिलांसाठी आधार गृह आहे. छुटनीदेवी सध्या सरायकेला खरसावां जिल्ह्यातील गम्हरिया प्रखंडातील बिरबांस पंचायतीतील भोलाडीह गांवात राहात आहेत. छुटनीदेवी यांच्या पुढाकाराने चेटकीण या कुप्रथेविरुद्ध चालू असलेल्या मोहिमेचे हे यश आहे की आता झारखंडमधील चाईबासा, सरायकेला-खरसावा, खूंटी, चक्रधरपूर या बरोबरच छतीसगढ, बिहार, बंगल आणि ओरिसाच्या सीमावर्ती भागातील लोकांमध्ये छुटनीदेवी हे एक मोठे नाव आहे. तिकडचे लोक मोठ्या आदराने आणि सन्मानपूर्वक त्यांचा उल्लेख करतात. ही मोहिम अजून चालूच आहे. इतके दुर्दैवाचे फेरे झेलून, इतका संघर्ष करून त्यांना आता राष्ट्रपतींच्या हस्ते पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे. ह्या स्त्री शक्तीला जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे खूप शुभेच्छा!!!

तुलसी गौडा - जंगलाचा विश्वकोश

पद्मश्री हा देशातला चौथा सर्वोच्च नागरी सन्मान. त्यांचे नाव पुकारलं जातं. तेब्हा त्या आपल्या नेहमीच्याच पारंपरिक वेशभूषेत अनवाणी पायाने पंतप्रधानांपासून

सर्वांना अभिवादन करत राष्ट्रपतींपर्यंत पोहोचतात आणि पद्मश्री पुरस्कार घेतात. हे चिन्ह दूरदर्शनवर अखल्या देशाने पाहिलं. अनवाणी पायाने रेड कार्पोरेटवर चालत जाणारी

गावखे डचातली, पारंपरिक कपड्यातली साधी आजी, इतकंच याचं महत्व नव्हतं. त्यांच्या देहबोलीतदेखील एक आदब होती. ह्या आहेत तुलसी गौडा. ‘समाजाला दिलेलं पर्यावरणाशी संबंधित योगदान’ या गटात त्यांना पुरस्कार मिळाला होता. अशा व्यक्तीला पुरस्कार मिळालं हा एका अर्थी पुरस्काराचाच सन्मान असतो.

७७ वर्षीय तुलसी गौडा या कर्नाटकातल्या होन्नाली गावी राहणाऱ्या. या भागात पूर्वी सोन्याच्या खाणी होत्या, असं म्हणतात. त्यावरुनच हे नाव पडलं आहे. इथेच आढळून येणाऱ्या हलाकी या आदिवासी जमातीत तुलसी गौडा यांचा जन्म झाला. असं म्हणतात की, हलाकी या आदिवासी जमातीचा उगमच भगवान शंकराला शेती उद्योगात मदत करण्यासाठी झाला होता. म्हणजे, अगदी पूर्वीपासूनच या जमातीतील लोक निसर्ग आणि शेतीशी संबंधित आहेत, अशी आख्यायिका आहे. तुलसी गौडा कधीही शाळेत गेल्या नाहीत. लहान बयातच त्या आपल्या आईबोबर नसरी मध्ये काम करत होत्या. तेव्हापासूनच त्यांना पर्यावरणाचे भान आले होते. त्यांना झाडाद्युद्योपांची आणि जडीबुटीची इतकी माहिती होती की त्यांचं निसर्गाप्रति असलेल काम, तळमळ पाहून तिथले लोक त्यांना ‘बनदेवी’ असे संबोधत. वयाच्या अगदी दहाव्या, बाराव्या वर्षांपासूनच त्यांचा झाडाफुलांशी जवळून संबंध आला. कर्नाटकात एकूणच जैववैविध्य भरपूर आहे. त्यात तुलसी या वन खात्यातदेखील स्वयंसेवक म्हणून काम करत होत्या. त्यांचं निसर्गाचं वेड आणि मुख्य म्हणजे ज्ञान पाहून वन विभागाने त्यांना एका नर्सरीचं काम देऊ केलं. वन विभागाच्या कामात तुलसी गौडांनी स्वतःला झोकून घेतलं. बी-बियाण्यांचं जतन, संवर्धन, लागवड आणि रोपांची निगा यातल्या तुलसी गौडा एक विश्वकोश बनल्या. स्थानिक वनस्पती, त्यांचे उपयोग यांचा चालता-बोलता संग्रह. कोणतंही औपचारिक शिक्षण नसताना त्या वनस्पती शास्त्रात स्वतःच्या अनुभवातून पारंगत बनत गेल्या. हजारो झाडांची नुसती लागवडच नाही, तर जतन, संवर्धन करत असताना लहान

मुलांमध्ये निसर्गाची आवड निर्माण व्हावी, यासाठीदेखील तुलसी अविरत कष्ट घेत असतात. त्यांना झाडांच्या गोषी सांगत असतात. प्रत्येक झाड हे एक मूल असतं. त्याचे वाढीचे टप्पे, पाण्याची, सूर्यप्रकाशाची, खताची गरज वेगळी असते. प्रत्येक झाडाचा वाढण्या-फुलण्याचा एक विशिष्ट ऋतू असतो. जंगलातल्या ठराविक झाडांचं बी कधी लागतं, ते किती दिवस झाडावर पक्ह होऊ द्यावं, कधी ते काढावं, कसं जतन करावं, कधी ते मातीत पुन्हा पेरावं, ह्याचं शास्त्र असतं. तुलसी गौडा त्यांच्या उपजत निसर्ग ज्ञानातून आणि अनुभवातून हे सर्व शिक्त गेल्या. हजारो झाडं त्यांनी मातीत रुजवली, जपली.

तुलसी गौडा या गेल्या सहा दशकांपासून पर्यावरण संरक्षणाच्या कामात जोडल्या गेल्या आहेत. त्यांनी आतापर्यंत ३० हजारहून जास्ती झाडे लावली आहेत. अजूनही त्या वन विभागाच्या नर्सरीची देखभाल करतात. तुलसी गौडा म्हणतात, ”आम्ही खूप रोपांच्या बिया जमा करतो, उन्हाळ्यामध्ये त्यांची देखभाल करतो आणि मग जंगलात जाऊन त्या बिया पेरून येतो. आम्ही येणाऱ्या पिढ्यांना हाच संस्कार देऊ इच्छितो.”

पद्मश्रीच्या आर्थीही त्यांना ‘इंदिरा प्रियदर्शिनी वृक्ष मित्र अवॉर्ड’, ‘राज्योत्सव अवॉर्ड’ आणि ‘कविता मेर्मारियल’ अश्या अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित केले आहे. घरची गरिबी, शिक्षण नसणं, साधन सामग्रीचा अभाव अशी आयुष्यात रडत बसायची हजारो कारण एकीकडे आणि हे सगळं असूनही आपण काही भरीव योगदान निसर्गाप्रति देऊ शकतो, असा आत्मविश्वास दुसरीकडे. त्यातूनच तुलसी गौडा घडल्या. त्यांचे ते अनवाणी पाय मातीशी असलेलं त्यांचं नातं सांगतात. अभावातदेखील आपल्याकडे जे काही आहे, तेच वाढवत नेलं, अविरत कष्ट घेतले तर ‘रुजण’ अवघड नाहीच हेच शिकवतात तुलसी गौडा. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे त्यांना अभिवादन!!!

अंजली गंधे (९८५०८४५७४)
ज.क.आ.पुणे महानगर

अनुसूचित जमातींच्या यादीमधून धर्मांतरित व्यक्तींना वगळणे आवश्यक

ऐशीच्या दशकात अरुणाचल प्रदेशात खिंशन मिशनन्यांवर पूर्णपणे बंदी होती. कोणी लोक किंवा संस्था धर्मातरणाचे काम करताना आढळली, तर परिणाम वाईट होत असे. याच काळाच प्रेमभाई गायकवाड नावाचे एक मराठी गृहस्थ अरुणाचल-आसामच्या सीमेवर एका खोपटात राहात असत. उंची जेमतेम पाच फूट, काळा रंग, चेहऱ्यावर देवीचे ब्रण... म्हणजे व्यक्तिमत्त्वात प्रथमदर्शनी आकर्षक असे काहीही नाही. पण, एकदा बोलायला लागले की, लोक भुलून जातील अशी मिडास वाणी! हा माणूस भगवे कपडे, गळ्यात माळा असा वेश परिधान करीत असे आणि या कपड्यांच्या आत 'क्रॉस' घालत असे. अरुणाचलात सगळ्या पोलिसी तपासणीस चकवून नियमितपणे तेथील वाढ्यावस्त्यांवर फिरत असे. तेथील होतकरू मुले हेरून त्यांना शिलांगच्या मिशनरी शाळेत पाठवत असे. हे उद्योग करत असताना त्यांना एक आकर्षक व्यक्तिमत्त्वाचा मुलगा भेटला. त्यांनी त्याच्यावर विशेष मेहनत घेतली. त्याला तयार केले. 'फंडिंग' उभे करून त्याच्या भागातला लोकप्रतिनिधी बनवले. हे झाल्यावर सहा महिन्यांच्या आत मिशनरींच्या कार्यक्रमांवरची अरुणाचलातली बंदी उठवली गेली. माशांचं मोहोळ उठावं, असे हे लोक धडाधड आपला अंजेंडा राबवू लागले. तेब्हापासून अरुणाचल प्रदेशात मतांतरणाला मोठावेग आला.

त्याकाळात ही सगळी सामाजिक स्थित्यांतरे उघड्या
डोळ्यांनी आणि सजग मनाने पाहणारे लोक कामाला
लागले. त्यांनी स्वधर्मी लोकांना स्वधर्माची नवीन
ओळख करून द्यायला सुरुवात केली. त्यांच्या प्रयत्नांना
यश येऊ लागले. अनेक लोक परधर्मात प्रवेश करण्यास
नकार देऊ लागले. आपल्या वडिलोपार्जित धर्माची तळी
उचलून धरू लागले. एकमेकांना हिंमत देऊ लागले.
अनेक लोक कार्यकर्ते म्हणून या कामाला हातभार लावू
लागले. अनेक धर्मांतरित परत स्वधर्मात येऊ लागले.

द्योनी पोलो धर्माला नवे आयाम मिळू लागले. त्यांच्या
मूळ तत्त्वज्ञानाला चांगली बैठक मिळू लागली.
अनावश्यक, अतिरंजित, अंधश्रद्धेचा भाग म्हणून
सर्वानुमते मान्य झालेल्या धर्मातील बाबी टाकून देऊन
त्यांची जागा विवेकी, प्रगत, विचारप्रवण प्रथा, विचार,
संकल्पनांनी घेतली. आजही हा प्रवास चालूच आहे. या
सगळ्या कामाची सुरुवात तालोम रुक्बो यांनी केली, हे
तर आपण जाणतोच.

या सगळ्या कष्टांचे, अविरत निःस्वार्थ समाजाभिमुख कार्याचे सुपरिणाम अरुणाचल प्रदेशात आता ठळकपणे दिसू लागले आहेत. हे प्रमाण वाढतच जाणार आहे, याची खात्रीही वाटू लागली आहे. अरुणाचलात विविध प्रकारच्या पूजापद्धती आहेत. पण, प्रामुख्याने सर्वच लोक सूर्य-चंद्र, निसर्ग यांना पूज्य मानतात. त्यांच्या भाषा, पेहराव, चालीरीती वेगवेगळ्या असल्या तरी धर्मांच्या मूळ संकल्पना, तत्त्वज्ञान, जीवनपद्धती एकमेकांशी मिळतीजुळतीच आहे. एकोणिसाब्या शतकाच्या उत्तरार्धापर्यंत इथे जनजातीचे धार्मिक स्थळ असा काही प्रकारच नव्हता. अवतीभवतीचा विराट, अद्भुत निसर्ग हाच जर देव असेल, तर त्याला मंदिरात कसे बेरे माववता येणार? नाही का?

पण, धर्माला वाचवायचे तर धर्माला नवी दिशा दिली पाहिजे, नव्या पद्धतीने, अधिक सुनिश्चित आणि सुस्पष्ट स्वरूपात आपला धर्म लोकांसमारो नेला पाहिजे, इथे नव्याने रुजवला पाहिजे, याची पुरेपूर जाणीव इथल्या समाजबांधवांना होती. आज गेल्या २५ वर्षात अरुणाचलमध्ये विविध स्वधर्मीयांची स्वतःची अशी ५५० प्रार्थनास्थळे निर्माण झाली आहेत. केवळ १८ लाख लोकसंख्या असणाऱ्या या राज्यात ही संख्या प्रचंड नसली, तरी परिणामकारक नव्हीच आहे. ही संख्या वाढतच जाणार आहे. आता लोकांना तिथे नियमितपणे जाण्याची सवयही लागते आहे. अनेक उत्तमोत्तम उपक्रम या संस्थांच्या अंतर्गत इथे होऊ लागले आहेत.

A horizontal sequence of 30 stick figures walking from left to right, carrying backpacks.

दुसर्या कोणत्याही धर्माच्या आक्रमणामुळे स्वधर्माची नैसर्गिकता आहत होऊ नये, येथील सामाजिकता दूषित होऊ नये, यासाठी स्वर्धम, स्वराष्ट्रावर प्रखर निष्ठा असणारे, नव्या युगाची, बदलात्या परिस्थितीची सुस्पष्ट जाणीव असणारे लोक ईशान्य भारतीय समाजांत वाढू लागले आहेत, याचेच वारंवार प्रत्यंतर विविध गोर्ध्मांगन आपल्याला येत असते. स्वधर्मातच राहाणे, त्याचा प्रचार-प्रसार करणे, इतक्यावरच आता हे लोक थांबलेले नाहीत. आपल्या समाजाची संपूर्ण सुरक्षा, आपल्या हक्कांची स्पष्ट जाणीव, त्यांच्यावर होणारे आघात याबाबतही अरुणाचली जनता जागरूक होत आहे.

दि. १२ फेब्रुवारी या दिवशी पासीघाटमध्ये जी बैठक झाली, तीही याचेच द्योतक म्हणावे लागेल. ‘अनुसूचित जमार्तींमधून धर्मातरित व्यक्तिंना वगळणे का आवश्यक आहे’ या विषयावर जनजाती सुरक्षा मंच पूर्व सियांग जिल्हा युनिटने ही सार्वजनिक बैठक आयोजित केली होती. पूर्व सियांग जिल्ह्यातील गाव बुराह (प्रमुख), ‘पीआरआय’ नेते, स्थानिक धार्मिक नेते आणि आदी बाने केबांगसारख्या सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी अशया ३०० लोकांनी या कार्यक्रमाला हजेरी लावली होती. ईशान्येतील धर्मातरित लोक अल्पसंख्याक असण्याचा फायदा मिळवतात. जन्माने ते अनुसूचित जमार्तींतही मोडतात. याचा फायदा घेऊन अल्पसंख्याक व अनुसूचित जमार्तींसाठी असणारे असे दोन्ही फायदे ते मिळवू लागतात. आपोआपच स्वधर्माचे पालन करणाऱ्या लोकांना अनुसूचित जमातीसाठी असणाऱ्या सुविधा अपुन्या पडू लागतात. कारण, रिक्त स्थानांची संख्या सिमीत असते. म्हणूनच अशा प्रकारे दुहेरी दर्जा मिळवण्याच्या विरोधातला आवाज या प्रदेशात जोर धरू लागला आहे. आज जवळजवळ सर्वच राज्यांमध्ये मोठ्या संबंधेने खिश्वन आणि इस्लाम धर्म स्वीकारणारे लोक अल्पसंख्याक आणि एसटी दर्जाचे असे दुहेरी लाभ घेत आहेत.

या सभेत वक्त्यांनी आपली स्पष्ट भूमिका मांडली.त्याचा सारांश असा-

“आम्ही कोणताही धर्म, त्याचे आचरण किंवा संस्कृतीचे

विरोधक नाही. आम्ही केवळ आमच्या समाजाचे हित चिंततो. दुहेरी फायदा घेणारे लोक स्वर्धमी आणि धर्मातरित अशा दोन्ही समाजांसाठी घातक आहेत. अनुसूचित जाती अंतर्गत मिळणाऱ्या सुविधांवर ते जो हक्क सांगतात, तो अनैतिक आहे, म्हणूनच आम्ही याचा निषेध करतो. आम्ही अनुसूचित जनजातीय समाजाच्या न्याय्य हक्काची मागणी करत आहोत. त्यासाठीच आम्ही भारतीय संविधानाच्या ‘कलम ३४२’मध्ये दुरुस्तीची मागणी करत आहोत. कारण, काही धार्मिक अनुयायी अल्पसंख्याक आणि एसटी आयोगाचा लाभ घेत आहेत. आमची मागणी ही आहे की, आमच्या लोकांच्या काही धार्मिक वर्गाने घेतलेल्या दुहेरी फायद्याच्या प्रथा बंद करा. अल्पसंख्याक हे ‘अल्पसंख्याक’ म्हणूनच राहिले पाहिजेत आणि अनुसूचित जमातीने अनुसूचित जमातीच्या तरतुदींचा लाभ घेतला पाहिजे.

पूर्वाश्रमीची अनुसूचित जमातीतील व्यक्ती धर्मांतरणानंतर अल्पसंख्याक समाजातील व्यक्ती होते. मग त्यांना अनुसूचित जमातीला मिळणार्या सुविधा मिळवण्याचा कोणता अधिकार आहे ? असा रास्त सवाल इथे उपस्थित केला गेला. शिष्टमंडळाने १. स्वदेशी धर्म न पाळता धर्मांतर केलेल्या कोणत्याही व्यक्तिला एसटी यादीतून वगळण्यात यावे. २. ‘अरुणाचल प्रदेश धार्मिक कायदा १९७८’ अरुणाचल प्रदेश सरकारने लागू केला पाहिजे आणि ३. एसटी प्रमाणपत्र अर्जामध्ये धर्मसाठी स्वतंत्र स्तंभ समाविष्ट करावा, अशा मागण्या सरकारकडे करावयाचा ठराव केला आहे. केवळ ३०० लोकांच्या बैठकिला इतके काय महत्त्व द्यायचे, असा प्रश्न वाचकांना पडू शकेल. पण, या मागण्या सरकार दरबारी रुजू झाल्या आणि त्यावर विचारविनिमय सुरू झाला की, केवळ अरुणाचल प्रदेशच नव्हे, तर सगळ्या भारतात त्याचे पडसाद मोठ्या प्रमाणात उमटणार आहेत, त्या दृष्टिकोनातून या लेखाचे निमित्त...

अमिता आपटे

(୧୯୮୭୮୮୩୮୭୩)

लेखिका ईशान्य भारतातील
जनजातीच्या अभ्यासक आहेत.

चार दिवस कनाशी मध्ये

केब्रुवारीचा शेवटचा आठवडा. जाणारी थंडी आणि येणारा उन्हाळा असे मिश्र हवामान. विस्तारिका म्हणून कनाशी येथे जाण्याचा योग आला. नाशिकला कार्यालयात डोकावून वेळ न दवडता कनाशी च्या दिशेने रवाना झालो. कांदा तयार होता व काढण्याच्या कामात शेतकरी गुंतलेले होते. शेवटचे काही किलोमीटर दुतर्फा सळसळणाऱ्या कांद्याच्या पाती, ठीक ठिकाणी रसाची गुळाळे, असे मागे टाकत संध्याकाळी कनाशीच्या वसतिगृहात पोहोचलो. आम्ही तिघेजण होतो. आपल्या जनजाती कल्याण आश्रमाच्या एक ज्येष्ठ कार्यकर्त्या कुमुदिनी कुलकर्णी, आपले एक देणगीदार व हितचिंतक श्री. कळसकर आणि मी. कोरोना महामारी नंतर जवळ जवळ चार वर्षांनंतर कनाशीला भेट देत होते. एके काळी तीस ते ३६ मुर्लींची लगबग असणारे वसतिगृह जरा शांत शांत वाटले. तिथे जेमतेम १८ मुली उपस्थित होत्या. वसतिगृहाचे रूप पालटले आहे. खोल्यांची रचना बदलली गेली आहे. नुकतेच रंगकाम झाले आहे. बरीच डागडुजी करण्यात आली आहे. श्रीमती गावित या काही माहिन्यांपूर्वी अधीक्षिका म्हणून रुजू झाल्या. उत्तम स्वागत चहापाणी झाले. आता पाहुण्यांसाठी चांगली व्यवस्था केली आहे. शिवाय कार्यालयासाठी वेगळी खोली देण्यात आली आहे हे पाहून समाधान वाटले. रात्रीच बसून दुसऱ्या दिवशीचे नियोजन केले व सर्वांनी एकत्र भोजन करून दिवस संपवला. कसा असतो तिथल्या मुर्लींचा दिनक्रम? सकाळी लवकर उदून चुली पेटवून पाणी तापवायचे यात जवळ जवळ दोन तास जातात. आपले आवरून मुली अभ्यासाला बसतात. सकाळी साडेदहा वाजता पोळी भाजी खाऊन अकरा वाजता शाळेत जातात. शाळा सध्या तीन तास भरते. दोन वाजता शाळा सुटल्यावर परत येऊन अडीच वाजता भात दिला जातो. मग काहीजणी कपडे धुणे इत्यादी राहिलेली वैयक्तिक कामे करतात आणि बाकीच्या अभ्यासाला बसतात. संध्याकाळी पाच ते सहा शाखा भरते. शाखा

झाल्यानंतर सात वाजता एकत्र येऊन आरती, प्रार्थना, गीत, पाढे वगैरे म्हणायचे आणि आठ वाजता भोजन. दोन दिवसांनी उपक्रमात थोडा बदल झाला, कारण शाळा सकाळी आठ ते अकरा अशी ठेवण्यात आली. विस्तारिका म्हणून पहिली जबाबदारी त्यांच्या अभ्यासाची. दुसऱ्या दिवशी सकाळपासून अभ्यासावर लक्ष केंद्रित केले. वाचन व लेखन कौशल्य याकडे वैयक्तिक लक्ष देण्याची गरज आहे असे जाणवले. सुरुवातीला मुर्लींकडून फारसा प्रतिसाद मिळाला नाही. अभ्यासाच्या बाबतीत उत्साह दिसला नाही. दहावीच्या चार मुर्लींना इंग्रजीची एक कविता शिकवली आणि सांगितले की पुढचे काही मार्गदर्शन हवे असल्यास तुम्ही पुढे येऊन सांगायचे. विद्यार्थी स्वतः एक पाऊल पुढे आला तर चार पावले पुढे टाकायला मी नेहमीच तयार असते. विशेष म्हणजे त्या मुली स्वतःहून मी तिथे असेपर्यंत माझ्या मार्गदर्शनासाठी उत्सुक दिसल्या. पेपर लिहिण्याच्या दृष्टीने उपयुक्त ठरतील अशा काही सूचना दिल्या. इतर मुर्लींना थोडे गणित, भूगोल असे विषय शिकवले. असे जाणवले की सातत्याने वैयक्तिक लक्ष देऊन अभ्यास करून घेण्याची गरज आहे. पहिल्याच दिवशी एक पालक इंदिरा ठाकरे म्हणून, त्या आपल्या मुर्लीला घरी न्यायला आल्या. स्वतः वनवासी कल्याण आश्रमाच्या वसतिगृहात वाढलेल्या. आता अंगणवाडी सेविका म्हणून काम करतात व ९७ मुलांची जबाबदारी त्यांच्यावर आहे. दुसऱ्या दिवशी यांच्या अंगणवाडीला भेट दिली जिथे पल्स पोलिओ अभियान सुरु होते. इंदिराबाई या एका पायाने अधू होत्या व कल्याण आश्रमाच्या सहाय्याने त्यांना कृत्रिम पाय बसवला गेला. वनवासी कल्याण आश्रमाशी निगडीत आहेत आणि पूर्वी त्यांनी पूर्णवेळ काम केले आहे म्हणूनच मुर्लीला इथे ठेवले आहे असे म्हणाल्या. चांगले संस्कार होतात म्हणून वसतिगृहात ठेवले आहे. जाताना तिसरा एक हेतू मनात ठरवला होता त्याप्रमाणे चर्चा करून, संपर्क करून दुसरे

दिवशी अक्राताई चब्हाण यांना येण्याची विनंती केली. लग्नात शेवंता नृत्य करतात त्याची त्यांना माहिती आहे असे समजले. त्याप्रमाणे त्या आल्या, एक दिवस राहिल्या व शेवंता नृत्याची थोडी प्रात्यक्षिके करून दाखवली. वनवासींच्या प्रथा जोपासण्यासाठी प्रयत्न हा आमचा एक हेतू आहे असे स्पष्ट केल्यावर त्यांनी आम्हाला पुढच्या वेळी त्यांच्या गावात बोलावले आहे जिथे त्यांचा संपूर्ण समूह नृत्य करण्यासाठी तयार आहे.

स्मार्ट अभ्यासिका बंद झाली होती. कुमुद कुलकर्णी यांनी जिद्दीला पेटून ती अभ्यासिका सुरू करून दिली. त्याच प्रमाणे एक बंब खरेदी करून दिला व पाणी तापविण्याची चांगली व्यवस्था करून दिली. अश्या प्रकारे कनाशीचा अनुभव छान होता.

तुषारिका लिमये
ज.क.आ.पुणे महानगर

कनाशी यात्रा

बैठकीत ठरल्याप्रमाणे मी व सौ तुषारिका लिमये २६ फेब्रुवारीला कनाशी साठी निघालो. आम्ही विस्तारिका म्हणून निघालो होतो. जाताना प्रांत कार्यालयात श्री नानाजी देवरे यांना भेटलो व कनाशीला संध्याकाळी चारच्या सुमारास पोहोचलो.

थोळ्याच वेळात सौ इंदिरा ठाकरे आहेर नावाच्या पालक मुलीला घ्यायला आल्या होत्या. आम्ही त्यांच्याशी बोललो तर कळाले की त्या कनाशी च्या वसतिगृहात राहून शिकल्या होत्या आणि त्यांना कृत्रिम पायही वनवासी आश्रमाच्या प्रयत्नाने बसवून दिला होता त्याबद्दल त्या कृतज्ञता व्यक्त करत होत्या. त्या त्यांच्या मोहबारी गावात अंगणवाडी चालवतात व १७ मुलांवर संस्कार करत आहेत. आम्ही तिथे भेट दिली. पल्स पोलिओ कार्यक्रम सुरू होता. तिथे एका कुटुंबात गेलो होतो. ते कुटुंब सधन वाटले.

महाशिवरात्रीनिमित्त मुर्लींना पालक घरी नेत होते जरी परीक्षा जवळ आल्या होत्या तरीही. सौ. तुषारीकाने मात्र अभ्यासासाठी मुर्लींचा ताबा घेतला. सुरुवातीला मुली बुजल्या पण तिचे शिकवणे त्यांना आवडले अन त्या तिच्याभोवती जमू लागल्या. माझे नातेवार्इक श्री. राऊत

व त्यांची पत्नी सौ. वंदना यांच्या भेटीत मी त्यांना मुर्लींना शिकवण्याची विनंती केली. त्यांनी ती आनंदाने मान्य केली व दर शनिवारी शिकवण्याचे कबूल केले.

सौ. वैशाली ताईंनी नागशेवडीच्या श्रीमती आकाबाई चब्हाण यांना संपर्क करण्यास सांगितले होते. त्यांना संपर्क केला आणि त्या आम्हाला भेटायला कनाशीला आल्या. त्याही कनाशीला सुरुवातीला स्वयंपाक करत. त्यातून त्या तिथे व्यवस्थापिका म्हणून नऊ वर्षे कार्यरत होत्या. पुढे त्या धुळे जिल्ह्यात महिला संघटक म्हणून काम करत. त्यांनी शेवंती नावाच्या नाचाची माहिती दिली. त्याही आजूबाजूच्या सात पाड्यांवर ३० बचत गटांचे काम करतात. आणखी एक छोटेसे काम केले ते म्हणजे छात्रावासाचा गॅस सिलेंडर गावातून आणण्यासाठी कोणालातरी विनंती करावी लागत होती. संबंधित गॅस एजन्सीला विनंती केली आणि त्यांनी सिलेंडर छात्रावासात पोहोचवण्याचे कबूल केले.

याप्रमाणे आमची कनाशी यात्रा पूर्ण झाली.

कुमुद कुलकर्णी
ज.क.आ.पुणे महानगर

ં દ્રુતી નૃત્ય દુર્ગા દુર્ગા નૃત્ય દુર્ગા

દિસલી પાડા

૨૦-૦૩-૨૦૨૨ . દિસલી પાડ્યાવરીલ હી અઠરાવી ભેટ હોતી. યાવેળી શુભદા તાઈ ગોખલે, મોહિની પાટણકર વ ગરવારે કાલેજચ્યા દોન વિદ્યાર્થીની સહભાગી ઝાલ્યા હોત્યા. ખરેતર શનિવારી દુપારપર્યત સદસ્યાંચી સંખ્યા નિશ્ચિત હોત નબ્ધતી. ત્યામુલે પાડ્યાવરચી ભેટ રદ કરણાચ્યા વિચારાત હોતે વ અનુભવી સદસ્યાંપૈકી મી એકટીચ હોતે. શુભદા તાઈ પ્રથમચ યેત હોત્યા. ત્યામુલે થોડી જબાબદારી વાટત હોતી, પણ આપલ્યાલા યુવા કાર્યકર્ત્યાંચી, ત્યાંચ્યા સહકાર્યાંચી ગરજ આહે. આતા ત્યાંના વેળ આહે, પુઢ્યા વેળી કાહી પરીક્ષા અસાઇન્મેન્ટ આલે કી તે યેણાર નાહીત. યા વિચારાને કાલ ભેટ રદ કરણે યોગ્ય વાટેના પણ આમ્હી ચૌધી ગેલો તે બેરેચ ઝાલે. ત્યા દોધી વિદ્યાર્થીની પત્રકારિતા વિભાગાતલ્યા અસૂન ખૂપ મનમિળાવુ સ્વભાવાચ્યા આણિ હુશાર આહેત. ત્યાંની ખૂપ ફોટો ઘેતલે, બ્લિડિઓ શૂટિંગ કેલે. તે કરત અસતાના બનવાસી કલ્યાણ આશ્રમાંચી માહિતી વિચારાત હોત્યા. બનવાસી કલ્યાણ આશ્રમાંચી માહિતી ત્યાંની રેકૉર્ડ કેલી આણિ એકૂળ કાર્યક્રમ ખૂપ છાન પાર પડલા. ત્યાતીલ એક જણ ઝુમ્બા ડાન્સ પ્રશિક્ષક અસૂન તિને ત્યાચેહી પ્રાત્યક્ષિક ઘેતલ્યાને મુલાંના ખૂપ મજા આલી.

મધ્યંતરી દોન મહિને ખંડ પડલા તરી કાહી મુલાંના શ્લોક પાઠ આહેત. કાલ ત્યાંની સમેર ઉભે રાહૂન તે મ્હણૂન દાખવલે, ત્યાચેહી શૂટિંગ હોત હોતે ત્યામુલે મુલે ફારચ ખુશ હોતી. તસેચ શેવટી જનગણમન મ્હટલ્યાવર વર્ગ સંપલા મ્હણતાક્ષણી સગળી મુલે દારાપાશી ઓળ્હિને ઉભી રાહિલી, તી શિસ્ત અજૂનહી ત્યાંચ્યા લક્ષાત આહે. અશા કાહી ગોષ્ઠી પાડ્યાવરચી ભેટ દેણ્યાસાઠી આમ્હા કાર્યકર્ત્યાંસાઠી સકારાત્મક ઊર્જા દેતાત.

યાશિવાય શ્રી નરેંદ્ર પેંડસે પાડ્યાવર ભેટ દેણ્યાસાઠી યેણાર હોતે તી વેળ ત્યાંના જમલી નાહી પણ માલે છાત્રાવાસાત તે

ભેટલે તેવ્હા કાતકરી ભાષેત શિવાજી મહારાજાંચ્યા બદ્લ લિહિલેલ્યા પુસ્તકાચં વિદ્યાર્થ્યકદૂન વાચન કરુન ઘેણ્યાત આલે વ વાટપ કરણ્યાત આલે. શ્રી. પેંડસે યાંની અતિશય યોગ્ય, સમર્પક વ તરીહી કમી શબ્દાત કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા કાર્યાંચી માહિતી ત્યા વિદ્યાર્થીનાંના સાંગિતલી. અર્થાત્તચ પ્રત્યેક ગોષ્ઠ રેકૉર્ડ હોત હોતી.

તામ્હિની પાડ્યાવર થોડીચ મુલે ઉપસ્થિત હોતી, પણ ઝાડાખાલી બસૂન સંસ્કાર વર્ગ ઘેણ્યાચી સુરુવાત કાલપાસૂન ઝાલી. તો અનુભવ પણ ફાર છાન હોતા. ઉપસ્થિત મુલાંના શંભર પર્યત આકડે, અકરા પર્યત પાઢે પાઠ હોતે તે ત્યાંની મ્હણૂન દાખવલે.

યાશિવાય અજૂન એક દિસલી પાડ્યાવરીલ મહત્વાંચી સકારાત્મક ગોષ્ઠ મ્હણજે તેથીલ મહિલા હંસા જાધ્વ યાંચા સહભાગ. આમ્હી ગેલ્યાવર દહા મિનિટાંચ્યા આત તી ઘરાતલે કામ ઉરકુન હજર ઝાલી. કાલ મુલાંચી ઉપસ્થિતી, હજેરી ઘેણ્યાચે, લિહિણ્યાચે કામ મી તિચ્યાકડે સોપવલે. ક્ષણભર તી એકદમ ભાવૂક ઝાલી મ્હણાલી કી, લહાનપણી શિક્ષણ સંપલ્યા પાસૂન આજ ઇતક્યા વર્ષાની પ્રથમચ પેન આણિ વહી હાતાત ઘેઊન લિહીત આહે. વર્ગ સંપેપર્યત ઉપસ્થિત રાહૂન તિને ખૂપ છાન સહકાર્ય કેલે સહભાગી ઝાલી.

કાલ સહભાગી ઝાલેલ્યા વિદ્યાર્થીનાંચી નાવે કોસિકા ફિરકે વ ગાયત્રી ઓહોલ અશી હોતી. કાહી મુલાંની દોધી તાઈસાઠી ફુલં તોડુન આણલી આણિ દિલી. હા ઉત્સ્ફૂર્ત પ્રતિસાદ ખૂપ કાહી સાંગૂન ગેલા.

એકંદરીત કાલચી પાડ્યાવરચી ભેટ ખૂપચ વેગલી પણ તરીહી ખૂપ છાન ઝાલી

મોહિની પાટણકર
જ.ક.આ.પુણે મહાનગર

शिवजयंती

(शिवजयंती निमित्त माले छात्रावासातील एका विद्यार्थ्याने शिवाजी महाराजांचे सुंदर चित्र काढले होते, तर एका विद्यार्थ्याने त्यांची कथा आपल्या शब्दात पुढील प्रमाणे मांडली आहे)

श्री छत्रपती शिवरायांना मानाचा मुजरा.

शिवरायांचा जन्म शिवनेरी या किल्ल्यावर १९ फेब्रुवारी १६३० रोजी झाला. त्यांच्या माता जिजाबाई यांना जिजाऊ मासाहेब असेही म्हणत व त्यांचे पिता शहाजी भोसले होते. बाळाचे नाव काय ठेवावे या विचारात जिजाऊ मासाहेब होत्या. शिवनेरी किल्ल्यावर शिवाली देवीचे मंदिर आहे. शिवाली देवीचा शिवा आणि जिजाऊचा जी घेतल्याने शिवाजी हे नाव होते. पुढे हेच नाव त्या बाळाला देण्यात आले. शिवराय आपल्या सवंगड्यांसोबत विविध खेळ खेळायचे. या खेळांमध्ये किल्ला बांधणे, घोडसवारी इत्यादी खेळ खेळायचे. शस्त्र कलेचे शिक्षण लहानपणीच देण्यास सुरुवात केली. अनुभवी शिक्षकांच्या सहाय्याने शिवरायांनी शस्त्रविद्या आत्मसात केली. शिवरायांच्या गुरुचे नाव दादोजी कोंडदेव असे होते.

शिवबा लहान असताना जिजामाता त्यांना भिमाच्या, कृष्णाच्या, रामाच्या, अर्जुनाच्या गोष्टी सांगायच्या. अनेक शूरवीरांच्या गोष्टी ऐकत शिवराय लहानाचे मोठे होत होते. आणि इकडे जनतेवर परकीय सत्ता अन्याय-अत्याचार करत होत्या.

श्री. नरेंद्र पेंडसे यांनी छत्रपती शिवरायांच्या कथा लिहिल्या आहेत. त्याचा कातकरी बोलीभाषेत अनुवाद, श्री अनिल मारुती वाघमारे यांनी केला आहे. व त्यातील काही प्रसंग वारली चित्रकलेत प्रस्तुत केले आहेत .या शिवकथा पुस्तकाचे प्रकाशन माले छात्रावासाच्या जवळ हिवळे वस्ती येथे, तेथील वैदू वाघमारे काका यांच्या हस्ते, दिनांक २०मार्च २०२२ रोजी झाले. त्यानंतर माले छात्रावासातील मुलांसाठी पुस्तकाचे वाटप झाले. यावेळी जनजाती कल्याण आश्रमाचे ज्येष्ठ कार्यकर्ते श्री. विलास हुल्याळ उपस्थित होते. या पुस्तकाचा ठाकरी भाषेत अनुवाद, श्री. अशोक चांगो भगत यांनी केला आहे.

जनजाती भाषेत पुस्तक प्रकाशित करणे, हा उपक्रम अत्यंत कौतुकास्पद, गौरवास्पद आहे. त्यासाठी श्री. नरेंद्र पेंडसे, श्री. अनिल वाघमारे व श्री. अशोक भगत यांचे वनपुण्याई तर्फे हार्दिक अभिनंदन.

एके दिवशी मांसाहेबांनी शिवरायांना सांगितले की शिवबा आपल्याला स्वराज्य निर्माण करायचे आहे. तेव्हा शिवरायांनी मांसाहेबांना विचारले की, स्वराज्य म्हणजे काय ? मां साहेबांनी सांगितले की स्वराज्य म्हणजे स्वतःचे राज्य. या राज्यात सर्व जाती धर्मातल्या लोकांचा समावेश असेल, म्हणजेच अठरापगड जाती धर्माच्या लोकांचा समावेश. हे ऐकून शिवबा म्हणाले, मांसाहेब निश्चित राहा, आम्ही आपले स्वप्न नक्कीच पूर्ण करू. त्यांनी आपल्या सोबत मावळे मित्रांना सुद्धा नेले व ते सर्वप्रथम रायरेश्वराच्या मंदिरात गेले. तिथे त्यांनी स्वराज्य स्थापनेची शपथ घेतली. व असे उद्भाव काढले की, ‘हे राज्य व्हावे ही श्रीं ची ईच्छा’ असे म्हणत त्यांनी स्वराज्य स्थापनेस सुरुवात केली.

स्वराज्य स्थापनेस सुरुवात तोरणा गड जिंकून, पुढे याच तोरणा गडावर स्वराज्याची मुहूर्तमेंद्र रोवली. महाराजांचे स्वामी भक्त सैनिक म्हणजेच बाजीप्रभू, तानाजी, येसाजी कंक, जिवा महाला इत्यादी होते. अफजल खानाचा वध, आप्याहून सुटका अशा अनेक महत्वाच्या घटना शिवरायांचे चरित्र वाचताना, खूप अभिमान वाटतो.

शिवाजी महाराजांनी रायगडावर हनुमान जन्म उत्सवाच्या दिवशी देह ठेवला. हा महान राजा हे जग सोडून गेला तो दिवस होता ३ एप्रिल १६८०.

किरण पवार - विद्यार्थी

ज.क.आ. नाग्या कातकरी वस्तिगृह, माले

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

हम सब मिलकर देश का अपने, जग में नाम जगाएंगे

पुण्यात वनवासी कल्याण आश्रम म्हटले की साधारण निवृत्त झालेले, समाजाची सेवा करणारे वयस्क कार्यकर्ते समोर येतात. परंतु प्रत्यक्ष वनवासी भागात अनेक तरुण-तरुणी आपल्या कामात आहेत. तरी शहरी भागातून विशेष करून, महाविद्यालयांमधून, कल्याण आश्रमाच्या कामात युवकांचा सहभाग वाढावा, या उद्देशाने गेल्या दोन वर्षांपासून युवा कार्य हा नवा आयाम आपण चालू केला आहे. या आयामातर्गत महाविद्यालयातील युवकांनी वनवासी भागात जाऊन काही ना काही अभ्यास करावा, वनवासी जीवनाचा अनुभव घ्यावा, व आपले कौशल्य देशाच्या उन्नतीसाठी वापरावे असे एक-ना-अनेक उपक्रम चालू आहेत. काही वर्षांपासून आपण नाशिक, पुणे या जिल्ह्यांमध्ये अनुभूती शिंबीर, अभ्यास दौरा, श्रमानुभव शिंबीर घेत असतो.

यंदाच्या वर्षी सुद्धा, पुण्यातील शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे, या महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेचे श्रमसंस्कार शिंबीर, ९ मार्च २०२२ ते १५ मार्च २०२२, मु. पो. कान्हेवाडी, ता. खेड जि.पुणे येथे पार पडले. शिंबिराचा मुख्य उद्देश होता ठाकर समाजाचा अभ्यास. मागील वर्षी महाविद्यालयाने मुळशी येथील कातकरी समाजाचा अभ्यास केला होता. त्याच धर्तीवर यंदा सुद्धा एका जनजातीचा अभ्यास करावा असे ठरवले होते. अभ्यासामध्ये ठाकर समाजातील जन्मापासून ते मृत्युपूर्यतचे विविध संस्कार, लोककला, लोकनृत्य, लोकभाषा, इतिहास, शिक्षण, आरोग्य, इत्यादी विषयांवर अभ्यास केला. कान्हेवाडीतील ठाकरवाडी १, ठाकरवाडी २ आणि ठाकरवाडी ३ वस्त्या ह्या ठाकर समाजाच्या आहेत. येथील एकूण लोकसंख्या साधारण १००० असेल.

गावातील लोकांच्या मागणीनुसार एका बंधान्याचे काम सुद्धा हाती घेण्यात आले आहे. बंधान्यासाठीचे पूर्ण सर्वेक्षण कॅम्प मधील उजाझा चे गुणवंत विद्यार्थी, तसेच स्थापत्य अभियांत्रिकी मध्ये पद्धयूतर शिक्षण घेणारे

विद्यार्थी करणार आहेत. अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे येथील स्थापत्य अभियांत्रिकी विभाग प्रमुख डॉ.एम.एस.रणदिवे यांनी गावात येऊन प्रत्यक्ष पाहणी करून गावकन्यांना कामाची शाश्वती दिली. डॉ.रणदिवे यांच्या मार्गदर्शनाखाली बंधारा, फेरोसिसमेंट टाकी, रस्ता दुरुस्ती अशी कामे मार्गी लागतील.

शिंबिरातील वातावरण रोजच्या व्याख्यानांनमुळे अजून खुलून आले. ९ तारखेला उद्घाटन सत्रात गावाचे सरपंच श्री.बी.डी. कोबल, माजी सरपंच श्री. थोरात, ज्येष्ठ गावकरी श्री. रुके आणि गावाचे उपक्रमशील शेतकरी श्री. रमेश कोबल यांचे मार्गदर्शन लाभले. १० तारखेला जनजाती समाजाविषयी अधिक माहिती व्हावी म्हणून श्री. बाळासाहेब लोहोकरे यांचे मार्गदर्शन लाभले. ११ तारखेला डॉ. रणदिवे यांनी सर्वे कसा करावा आणि त्याचे अहवाल कसे लिहावे या बद्दल मार्गदर्शन केले.

१२ तारीख रविवार शिंबिरातील मुलांसाठी पर्वणी होती. जनजाती कल्याण आश्रमाचे पदाधिकारी श्री. सुनील भोसले, श्री. प्रकाश खिचडे, श्री. विनायक खाडे, श्री. हणमंते, श्री. गिरीश काळे, श्री. विशाल भुरुक, श्री. आबा इंद्रू, सौ. विदुला पेंडसे यांची भेट आणि गपा झाल्या. त्यांच्या जवळ अनेक विद्यार्थ्यांनी कल्याण आश्रमाचे काम करण्याची इच्छा व्यक्त केली. १२ तारखेलाच श्री.नरेंद्र पेंडसे यांनी मुलांसमोरे छ. शिवाजीमहाराज विषय मांडला. १३ मार्च रोजी सौ. वैशाली देशपांडे यांनी कल्याण आश्रमाचे छात्रावास आणि त्याची उपलब्धी हा विषय मांडला. शिंबिराचा समारोप १५ तारखेला झाला. समारोपावेळी अनेक विद्यार्थ्यांना गाव सोडून घरी जायचे या भावनेने भरून आले होते. समारोपावेळी शिंबिरातील मुलांनी पथनाट्य सादर केले. तसेच शिंबिरातील ७ दिवसांचा कामाचा गोषवारा सांगितला. एकंदीतीव शिंबिराचा अनुभव सर्वांसाठी आनंददायी होता.

युवा कार्याचे काम करताना अशी शिंबिरे खूप उपयुक्त

ठरतात. राष्ट्रीय सेवा योजना ही योजना भारतातील प्रत्येक महाविद्यालयात आहे. विद्यापीठनिहाय तपशील

nss.gov.in या संकेतस्थळावरून घेऊन, खाली दिला आहे.

क्र.	विद्यापीठ	स्वयंसेवक संख्या	रा.से.यो. एकक
१.	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे	४६०००	५४४
२.	छ. शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	२४०००	२०४
३.	पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर	९२००	१०२
४.	महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहुरी , नगर	३४००	४८
५.	महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ, नाशिक	८२००	१२१
६.	भारती विद्यापीठ	१६००	२६
७.	यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ	१३००	३०

या योजनेतील स्वयंसेवकांना आपण शिंबीर, वनयात्रा, वनविहार, श्रमदान, रक्तदान, स्टडी टूर, वनसंरक्षण, environment प्रोजेक्ट, विविध सर्वे, या माध्यमांतून आपल्याशी जोडून घेऊ शकतो. पश्चिम महाराष्ट्र प्रांतात सात विद्यापीठे आहेत, ज्यांच्याशी अनेक महाविद्यालये संलग्न आहेत. आपल्या प्रांतात राष्ट्रीय सेवा योजनेची साधारण ९३७०० स्वयंसेवक, १०७५ एककात काम करत आहेत. पुढील काळात आपण युवा कार्य म्हणून

रा.से.यो. मधील स्वयंसेवकांना भेदून आपल्या कामाचे दर्शन घडवूयात. प्रत्येक महाविद्यालयात एक / दोन प्राध्यापक हे रा.से.यो.चे कार्यक्रम अधिकारी असतात. त्यांच्या मार्फत आपण निश्चितच समाजात चांगले कर्तव्यदक्ष युवा, कार्यरत ठेऊ शकू असा विश्वास आहे .

वैभव खटावकर (९७३०९५१८७६)

ज.क.आ.प.महा.युवा कार्य प्रमुख

आरोग्य रक्षक प्रशिक्षण वर्ग

दिनांक ७ मार्च २०२२ रोजी गडदावणे येथे ११ ते ३ या वेळेत आरोग्य रक्षक प्रशिक्षण शिंबीर पार पडले. या कार्यक्रमास प्रमुख उपस्थिती म्हणून- डॉ.हेमंत गावित सर हे होते. आरोग्य रक्षकानां प्रथमोपचार व आयुर्वेदिक औषधे त्याबद्दल ची माहिती दिली. तसेच जिल्हातून जिल्हा संघटन मंत्री श्री.विशालजी भुरुक व श्री.अरुण काठे हे उपस्थित होते. आरोग्य रक्षक योजना कश्या पद्धतीने जिल्हामध्ये राबविण्यात येते व त्याची रचना व अंमलबजावणी कशी आहे या बदल माहिती विशालजींनी सांगितली.

एकूण उपस्थिती १८ आरोग्य रक्षक व ६ कार्यकर्ते मिळून २४ होती.या कार्यक्रमाचे समारोप तालुका सचिव श्री सागर काटकर (जि.प.सदस्य)यांनी केले व प्रमाणपत्र देऊन कार्यक्रमाची सांगता केली.भोजन करून शिंबीर संपन्न झाले.

संदीप कवीश्वर यांचा पुणे टौरै

नमस्कार, दिनांक १३ व १४ फेब्रुवारी रोजी आपले अखिल भारतीय सहसंघटन मंत्री श्री. संदीपजी कवीश्वर यांचा प्रवास पुणे महानगर व पिंपरी चिंचवड या शहरांमध्ये होता, त्याचाच हा वृत्तांत.

दिनांक १३ रोजी सकाळी १०.३० ते १ वाजेपर्यंत ज्ञान प्रबोधिनी मध्ये कार्यक्रम झाला. कार्यक्रमामध्ये पुणे, नाशिक, मुंबई येथून, पूर्वांचलसाठी इथे राहून काम करणारे ३५ इच्छुक कार्यकर्ते उपस्थित होते. ही सर्वजण विविध क्षेत्रात तज्ज असणारी मंडळी होती. भोजन करून २.३० ला हा कार्यक्रम संपला. २.३० वाजता जनकल्याण समितीचे अंतुल कुलकर्णी यांची भेट झाली.

३.३० ते ७ सर परशुरामभाऊ कॉलेज मध्ये ‘भारत की खोज, पूर्वांचल को जानो’ या कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. एकूण ५५ विद्यार्थी व काही प्राध्यापक सहभागी झाले होते. १.३० तासाचा मुलाखत, प्रश्नोत्तरे कार्यक्रम झाला. त्यानंतर पूर्वांचल मधील १५ विद्यार्थ्यांचे एकत्रीकरण केले व त्यांच्याशी गप्पांचा कार्यक्रम झाला. त्यामध्ये कॉलेज मधील विद्यार्थ्यांनी पूर्वांचल येथील असणाऱ्या विद्यार्थ्यांशी ओळख करून घेतली. प्रत्येकाला एक गिफ्ट दिले व इथून पुढे संपर्क राहावा म्हणून संपर्क क्रमांक एकमेकांना दिले. हा खूप छान व अनोखा उपक्रम होता.

७ ते ८ जनकल्याण समितीचे पूर्वांचल मुलींचे छात्रावास येथे गप्पा झाल्या.

रात्री निवास व भोजन श्री चंद्रहास कुलकर्णी यांच्याकडे होते.

दिनांक १४ रोजी सकाळी न्याहारी श्री. राघवजी अष्टेकर यांच्याकडे झाली. त्यांचा मुलगा व सून कानपूर IIT मध्ये राहातात. तिथे राहून काय करता येईल असा सहज विषय झाला.

११ ते १ पर्यंत गरवारे कॉलेज मध्ये जर्नालिझम करणाऱ्या तरुणांशी ‘पूर्वांचल इमेज अँड रिएँलिटी’ असा गप्पांचा कार्यक्रम झाला. एकूण ४० तरुण तरुणी व काही आर्मी ऑफिसर्स उपस्थित होते.

१ ते २.३० पुणे महानगरातील काही कार्यकर्त्यांसोबत सहभोजन झाले.

२.३० ते ३ PNB Housing चे झोनल ऑफिसर श्री. अजय इराबटी यांची भेट घेतली.

सायंकाळी ४ ते ५ पिंपरी चिंचवड येथे आपल्या कार्यकर्त्यांशी संवाद झाला. त्यामध्ये प्रामुख्याने पुढील विषयांवर चर्चा झाली. महानगरात कण्यासारखी अनेक कामे आहेत, त्याकडे दुर्लक्ष होता कामा नये.

ग्रामीण भागातून शहरात असलेल्या जनजाती बांधवांचे संघटन, त्यांना येणाऱ्या अडवर्चनींना सोडवण्यासाठी करावयाची मदत, शासकीय वसतिगृहातील संपर्क, तेथील विद्यार्थ्यांना करावयाचे मार्गदर्शन, करिअर साठी करावयाचे उपक्रम, जनजाती क्षेत्रातील मजूरांपासून ते अधिकारी, डॉक्टर, वकील, इंजिनिअर व राजकीय पुढारी यांच्यात करावयाचा संपर्क व त्यांना आपल्या कार्यात जोडून त्यांच्या माध्यमातून नेतृत्व विकास या कामांकडे लक्ष देणे हे अत्यंत आवश्यक, कार्य प्रभावी करण्याच्या दृष्टीने उपयुक्त असे आहे. म्हणून कुठल्याही महानगर शाखांनी प्रकल्पात न अडकता नगरीय संघटन व नगरीय जनजाती नेतृत्व विकास, जनजाती लोककला यांना शहरात स्थान मिळवून देणे, नगरातील युवा कार्य व महिला कार्य तसेच प्रचार प्रसिद्धी या विषयांकडे अधिकाधिक लक्ष देणे फार महत्वाचे ठरणार आहे.

५ ते ६.३० लायन्स क्लब मधील ६ व्यक्तींसोबत गप्पा झाल्या त्यामध्ये त्यांना ‘पूर्वांचल मध्ये या’ असे आवाहन करण्यात आले.

६.३० ते ७.३० चिंचवड कार्यालय येथे जयरामजी, युवराजजी, संदीप भाऊ, बाळासाहेब लोहोकरे, वृषभ भाऊ, स्वप्नीलजी, नारायणजी यांच्यांशी संवाद झाला.

रात्री भोजन व निवास तुषारजी जुवेकर यांच्याकडे होता.

एकूणच पूर्ण प्रवासात कल्याण आश्रमाचे काम कसे चालावे व ते लोकांनी सहजतेने कल्याण आश्रमाचे काम म्हणजेच आमचे काम कसे म्हणावे यातील खूप बारीक बारीक मुद्यांवर संदीपजींनी खूप काही सांगितले.

या प्रवासातील कार्यक्रमांचे नियोजन आपले प्रांत महाविद्यालयीन प्रमुख वैभवजी खटावकर यांनी व कार्यकर्त्यांनी खूप छान व प्रभावी केले.

विशाल भूरुक (७७७३९२५२९२)

संघटन मंत्री - पुणे जिल्हा ग्रामीण

ફોલકાતા તથા હાવડા મહાનગર કે કાર્ય કી કૃષ જાનકારી

નગરોમાં કલ્યાણ આશ્રમ બૈચારિક ક્રાંતિ કા નામ હૈ તાકિ વનવાસી એવમાં નગરવાસી કે બીચ સમરસતા કા નિર્માણ હો। ચિકિત્સા શિવિર, શિક્ષા શિવિર, મકર સંક્રાન્તિ સંગ્રહ કૈપ્પ, ઔષધિ સંગ્રહ, સેવાપાત્ર, દીપક નિર્માણ, રામ નવમી ઉત્સવ, વાર્ષિકોત્સવ, વનયાત્રા, વનજીવન, વિચાર ગોષ્ઠી આદિ કે માધ્યમ સે નગરવાસીઓ મેં વનવાસી સમાજ કે પ્રતિ આત્મીય ભાવ તથા રાષ્ટ્રીય ભાવ કા જાગરણ કરતે હુએ સાધન સંગ્રહ હમારા ધ્યેય હૈ।

સમય સમય પર યહ સભી કાર્ય હમારે નગર મેં હમ કરતે આ રહે હૈનું। ઇન સભી કાર્યોં કે સાથ સાથ વનવાસી મહિલાઓં કો સાવલમ્બી બનાને કે લિએ ઉન્હેં સિલાઈ પ્રશિક્ષણ દેને કા કામ ભી ગત ૬/૭ વર્ષોં સે કોલકાતા મેં હો રહા હૈ। જિસકે બહુત અચ્છે પરિણામ ભી આ રહે હૈનું। કોલકાતા કે કલ્યાણ ભવન મેં ગ્રામીણ ક્ષેત્રોં સે મહિલાઓં કો લાકર સિલાઈ શિક્ષક કે દ્વારા ૧૫/૨૦ દિન સિલાઈ સિખાયા જાતા હૈ। એક બાર મેં ૨૫/૩૦ લડકિયોં કો લાયા જાતા હૈ। કોરોના કાલ મેં કુછ સમય યહ નહીં હો પાયા લેકિન અભી માર્ચ ૨૦૨૨ મેં ફિર સે એક ગ્રુપ આયા હૈ જિસમે ૨૨ લડકિયાં આઈ હૈ।

મકર સંક્રાંતિ સંગ્રહ કૈપ્પ..(cash kind both) કા આયોજન પ્રતિવર્ષ કિયા જાતા હૈ। ૨૫ વર્ષોં સે હમલોગ ઐસે કૈપ્પ લગાતે આ રહે હૈનું। આજ કોલકાતા તથા હાવડા મિલાકર લગભગ ૧૦૦ સે ૧૧૦ કૈપ્પ લગતે હૈનું। કૈપ્પ એકદિન હી હોતા હૈ પર ઇસકી તૈયારી એક મહીના પહલે સે શરૂ હો જાતી હૈ। કૈપ્પ વાલે દિન હમારે સભી કાર્યકર્તા સભી કામ છોડે કર કૈપ્પ મેં પૂરા સમય દેતે હૈનું। મકર સંક્રાંતિ કે દિન દાન દેને કે પરમ્પરા સદિયોં સે ચલી આ રહી હૈ। ઇન્હી ધાર્મિક પરંપરાઓં કો સામાજિક પરિવર્તન કા માધ્યમ બનાએં તથી મકર સક્રાંતિ સમ્યક્ક્રાન્તિ બન સકેગી।

દીપાવલી પર દીપ નિર્માણ યહ ભી હમારે મહાનગર મહિલા સમિતિ કા એક બહુત હી મહત્વપૂર્ણ પ્રકલ્પ હૈ ઇસ વર્ષ ૨૫૦૦૦ દીપક બનવાયા ગયા થા। દીપક કુમ્હાર સે

બનવાના ફિર ઉન્હેં સજાકર ઘર ઘર પહુંચાના। યહ પરિવાર સમ્પર્ક કા એક બહુત બડા માધ્યમ હૈ। દીપક શુલ્ક લેકર દિયા જાતા હૈ। ઇસકે અલાવા રાખી મેલા, દીપાવાલી મેલા (પ્રદર્શની સહ બિક્રી) કા ભી આયોજન હમ લોગ કરતે હોએં।

જલ સંરક્ષણ... વર્ષા જલ સંરક્ષણ કે અન્તર્ગત ગાંબો મેં જલાશય કા નિર્માણ કિયા જાતા હૈ જિસમે વર્ષા જલ સંગ્રહિત હોતા હૈ। ઇસ સંગ્રહિત જલ સે દુબારા ખેતી કે સાથ સાથ ગાંબ કે લોગોં કો દૈનિક ઉપયોગ કા જલ ભી ઉપલબ્ધ હોતા હૈ સાથ હી જલાશય કે કિનારે કૃષ્ણ સભ્જિયાં ભી ઉગા લેતે હોએં। ઇન જલાશયોં કે કારણ ધરતી કે નીચે કે જલસ્તર મેં ભી વૃદ્ધિ હુઈ હૈ। અભી તક પૂર્વાચલ કલ્યાણ આશ્રમ ને બંગાલ કે ગાંબો મેં ૫૦૦ જલાશય બનવાયા હૈ।

વનાંચલોં મેં નિયમિત રૂપ સે ચિકિત્સા શિવિરોં કા આયોજન હોતા હૈ। ઇસ તરહ કી શિવિરોં મેં ૫/૬ ડૉક્ટર એવમ ૧૦/૧૫ કાર્યકર્તાઓં કો ટીમ શિવિર કે લિએ આવશ્યક સામાન એવમ દવાઇયાં લેકર વનવાસી ગાંબ મેં જાતે હોએં। એક દિન મેં ૭૦૦ સે ૮૦૦ રોગિયોં કો નિઃશુલ્ક ઇલાજ કિયા જાતા હૈ ઔર ઉન્હેં દવાઇયાં દી જાતી હૈ। નેત્ર પરીક્ષણ એવમ ચશ્મા વિતરણ કિયા જાતા હૈ। મોતિયાવિંદ ઑપરેશન કે લિએ રોગિયોં કો નગરોં મેં લાકર ઑપરેશન કરવાયા જાતા હૈ।

સેવાપાત્ર યોજના નગર મેં સંગઠન તથા સાધન સંગ્રહ કા બહુત બડા માધ્યમ હૈ। હમ જિસે સેવાપાત્ર કહતે હોએં વહેં એક ગુલ્ફકુનુમા ટીન કા ડબ્બા હૈ। ઇસ સેવાપાત્ર કો લેકર હમ લોગ નાએ નાએ પરિવારોં મેં સમ્પર્ક કરતે હોએં, ઉન્હેં વનવાસી સમાજ તથા અપને કાર્ય કી જાનકારી દેતે હુએ સેવાપાત્ર કો રહ્ખેને કા આગ્રહ કરતે હોએં। સાથ હી હમ ઉન્હેં યહ ભી સમજાને કા પ્રયાસ કરતે હોએં કી, યહ પરિવાર કે બચ્ચોં મેં સંસ્કાર નિર્માણ કા ભી કામ કરેગા। આપ પ્રતિદિન ઇસમે ૨/૪ રૂપયે ડાલિયે, કભી કભી બચ્ચોં સે ડલવાઇએ, જબ બચ્ચોં પૂછે યથ ક્યા હૈ તો ઉન્હેં વનવાસી

समाज तथा वनवासी बच्चों की बात बताएं। उन्हें बताएं की यह एकत्रित राशी उन बच्चों की शिक्षा के लिए काम आयेगी। उनके जन्मदिन पर सेवापत्र में कुछ राशी अवश्य डलवाएं। इसी प्रकार विभिन्न त्यौहारों पर हम लोग सेवापत्र में कुछ न कुछ अवश्य डालें। बूंद बूंद से ही तो घड़ा भरता है।

हम लोग अपने नगर में गत ३०/३५ वर्षों से इसी प्रकार से काम कर रहे हैं। आज कोलकाता और हावड़ा महानगर मिलाकर लगभग ४००/४५० कार्यकर्ता प्रत्यक्ष रूप से काम कर रहे हैं। इसके अलावा हमारे दानदाता परिवार एवं सेवापत्र परिवार मिलाकर यह संख्या

८ मार्च हा जागतिक महिला दिन म्हणून सर्वत्र साजरा केला जातो। समाजामध्ये सर्वच क्षेत्रात आज महिला आघाडीवर आहेत. अनेक अडचणी पार करून आपल्या आत्मशक्तीच्या जोरावर महिला काम करीत असतात. अशक्य गोष्ट शक्य करून दाखवण्याची किमया प्रत्येक स्त्रीमध्ये असते. यंदाही वनवासी कल्याण आश्रम, शाखा इचलकरंजी तर्फे रविवार दिनांक १३ मार्च रोजी महिला दिन व महिला आरोग्य दिन लक्ष्मी मंगल कार्यालय येथे संपन्न झाला. प्रमुख पाहुण्या आहार तज्ज सौ. मंजिरी फडके व जेष कार्यकर्त्यांच्या हस्ते दीप प्रज्वलन व सत्कार मूर्ती महिलांच्या हस्ते फोटो पूजन करण्यात आले. सदविचार की नींव हमारी या सांघिक गीताने कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. यावेळी सेवा भारती संचालित डॉक्टर हेडगेवार रुग्णालयातील स्वच्छता कामगार महिला तसेच प्रसिद्धी पराडमुख कष्टकरी महिला श्रीमती कल्पनाताई रेनके व

लगभग ५००० होणी।

सच तो यह है की, रामजी का काम है, रामजी अपने आप ही करवा लेते हैं। यूं कहें की, हम सब पर प्रभु की कृपा हुई तो उन्होंने हमको इस कार्य से जोड़ा।

अन्त में दो पंक्तियों के साथ सभी को जय श्री राम !!!

‘इश हमें देते हैं सब कुछ हम भी तो कुछ देना सीखें। अपने हित तो सब जीते हैं औरों के हित जीना सीखें।’

भारत माता की जय

शकुंतला अग्रवाल (९८३००२२०७९)
कलकत्ता महानगर सह संघटन मंत्री

श्रीमती उज्जला म्हैंदरकर आणि हॉकिन्स प्रेशर कुकर ची स्कीम इचलकरंजी मध्ये राबविणाच्या सौ. वनिता हाळिंगळे यांचा सत्कार करण्यात आला. आहाराविषयी माहिती देताना सौ. मंजिरी ताईनी आहार कसा असावा, ताजे अन्न खावे व ते वेळेवर खावे, झोप किती घ्यावी, तसेच व्यायाम किती करावा, पाण्याचे प्रमाण किती असावे, आहारामध्ये कोणकोणत्या घटकांचा सपावेश किती असावा, याविषयी सुंदर मार्गदर्शन केले. महिलांनी विचारलेल्या प्रश्नांचे त्यांनी योग्य रीतीने शंकानिरसन केले.

सर्व सत्कार मूर्तीना भेट म्हणून फुल झाडाचे रोप देण्यात आले. कार्यक्रमाला महिलांची उपस्थिती खुपच छान होती. एकूण ५० महिला होत्या. पसायदानाने कार्यक्रमाची सांगता झाली.

मधुरा खांडेकर
अध्यक्षा ज.क.आ. इचलकरंजी

दिनांक २०/०३/२०२२ रोजी ओडिसा येथे झालेल्या स्कुल गेम फेडरेशन ऑफ इंडिया इंटरनेशनल ट्रायल्समध्ये कु.आर्यन अरुण पाटील याला उंच उडी खेळामध्ये गोल्ड मेडल मिळाले असून भारतात पहिला येण्याचा मान मिळाला आहे. त्याची निवड फ्रान्स येथे होणाच्या इंटरनेशनल खेळासाठी झाली आहे. आर्यनला आजपासून इंटरनेशनल खेळाइचा बहुमान मिळाला आहे. श्री. अरुण पाटील सर हे वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र च्या माणगाव आश्रमशाळा येथे मुख्याध्यापक आहेत.

कु. आर्यनचे ज.क.आ.तर्फे मनःपूर्वक अभिनंदन !!!

रनोहभेट

वनवासी कल्याण आश्रम कोलकत्ता महानगर सह संघटन मंत्री सौ. शकुंतला अग्रवाल यांची अनौपचारिक स्नेहभेट, गुरुवार, दिनांक २४ फेब्रुवारी २०२२ रोजी, दुपारी तीन ते सहाच्या दरम्यान, सौ. सीमाताई हणमंते, पुणे यांचे निवासस्थानी झाली. या भेटीत पश्चिम महाराष्ट्र प्रांत महिला कार्य सह प्रमुख सौ. वैशालीताई देशपांडे यांच्यासह पुणे महानगर महिला समितीच्या काही कार्यकर्त्या महिलांची उपस्थिती होती. सौ शकुंतला ताई व पुणे महानगर महिला कार्यकर्त्यांचा आपसात रितसर परिचय झाला व त्यानंतर दोन्ही महानगरातील कल्याण आश्रमाच्या महिला समितीचे विचार, कार्यपद्धती, राबवले जाणारे उपक्रम, प्रकल्प, अनुभव इत्यादींची चर्चात्मक देवाण-घेवाण झाली.

कोलकत्ता महानगर अंतर्गत तेथील कल्याण आश्रम महिला समिती मार्फत राबवल्या जाणाऱ्या काही ठळक उपक्रमांची सौ. शकुंतला ताईनी दिलेली माहिती थोडक्यात याप्रमाणे १) हिंदू संस्कृतीनुसार जानेवारी महिन्यात येणाऱ्या मकर संक्रांतीच्या पर्वात, यथाशक्ति वस्तु रूपाने अथवा धन रूपाने समाजहितोपयोगी वैयक्तिक योगदान देण्याची प्रथा, कोलकत्ता येथे लक्षणीयरित्या अनुसरली जाते.

२) नोव्हेंबर महिन्यात कोलकत्ता येथे गणेश पूजन केले जाते. हा धार्मिक विधी, शुभकार्याची सुरुवात या अर्थाने केला जातो.

३) दिवाळी सणातील दिव्यांचे महत्त्व जाणता कोलकत्ता येथील महिला समितीच्या कार्यकर्त्या मातीचे दिवे बनवून घेऊन, आकर्षक सजवून, त्यांची विक्री करण्याचा आणखीन एक महत्त्वाचा उपक्रम राबवतात. या उपक्रमा अंतर्गत महिला कार्यकर्त्यांचा श्रमिक व आर्थिक सहभाग वाखाणण्याजोगा असतो.

४) सेवा पात्र ही संकल्पना थोडक्यात अशी की, आपल्या निवासस्थानी अथवा कार्यस्थळी, एक दानपेटी सदृश व्यवस्था करून त्यामधून घरातील अथवा कार्यालयातील प्रत्येक सदस्याने आपला दैनंदिन यथाशक्ती आर्थिक सहभाग समाज हितासाठी संकलित करावा व ठराविक काळाने तो समाजाला अर्पण करावा.

५) येथील महिला समितीचा आणखी एक महत्त्वाचा वार्षिक उपक्रम म्हणजे सार्वजनिक ठिकाणी प्रासंगिक

तत्त्वावर निरनिराळे साहित्य विक्री स्टॉल्स कार्यकर्त्यांना उपलब्ध करून देणे.

वरील सर्व उपक्रमांतर्गत कोलकत्ता महानगर कल्याण आश्रम महिला समिती प्रचंड प्रमाणात साहित्य व निधी संकलन करण्यात यशस्वी होत असून त्यातून देशभारातील छात्रावासांना सहकार्य करण्यास सक्षम ठरत आहे, असे शकुंतलाताई यांनी सांगितले.

याबरोबरच अतिशय प्रतिकूल भौगोलिक परिस्थिती व भयंकर प्रतिकूल स्थानिक सामाजिक वातावरण या सर्वावर मात करत अत्यावश्यक असणारे सुंदरबन नामक प्रशस्त कन्या छात्रावासाच्या यशस्वी उभारणीतील व देखरेखीतील रोमांचक अनुभव, सौ शकुंतला ताई यांनी कथन केले.

या भेटीदरम्यान पुणे महानगर कल्याण आश्रमाच्या ठळक उपक्रमांचे विषयी माहिती सौ. शकुंतला ताईनी उत्सुकतेने करून घेतली. त्यामध्ये दिनदर्शिका वन पुण्याई द्वैमासिक, गुही येथील छात्रावासाची उभारणी याच्या देखरेखी संदर्भात माहिती आपल्या महिला कार्यकर्त्यांनी सांगितली.

महाराष्ट्रामध्ये ज.क.आ.तर्फे दिनदर्शिका प्रकाशित होतात ही कल्पना त्यांना खूप आवडली.

पुणे व कोलकत्ता या दोन्ही महानगरातील कल्याण आश्रम समितीच्या कार्यपद्धतीची अशाप्रकारे संक्षिप्त तरीही समाधानकारक व मौलिक चर्चा झाली. शकुंतला ताईनी त्यांच्या पुढील पुणे भेटीत, येथे राबवले जाणारे प्रकल्प प्रत्यक्ष पाहण्याची इच्छा व्यक्त केली. तसेच पुणे महिला समितीस कोलकत्ता येथे येण्याविषयी आमंत्रण दिले.

सौ सीमाताई हणमंते यांनी पाहुण्यांच्या स्वागत पाहुण्याचाराची व उपस्थित महिला कार्यकर्त्यांच्या चहापानाची अतिशय प्रेमाने नेटकी व्यवस्था केली.

या सर्व चर्चात्मक देवाणघेवाणीमुळे ही अनौपचारिक स्नेहभेट हृद्य व संस्मरणीय ठरली. परस्पर सर्वतोपरी आश्वासन देत पुनर्भेटीच्या आग्रहासह पुणे महानगर वनवासी कल्याण आश्रम महिला समितीने शकुंतलाताईना निरोप दिला.

कविता शेट्ट्ये (१८२२३७८१३०)

आम्ही कसे घडलो

माझा जन्म एका आदिवासी कुटुंबात झाला बालपण खूप आनंदात गेले. मित्रांबरोबर खेळणे, मस्ती करणे, भांडण करणे हे सर्व मी अनुभवले. जंगलात जाऊन लाकडे जमा करणे, आंबे, करवंदे तोडणे. स्वतः खायची व घरच्यांना पण द्यायची व घोटीला बाजाराच्या ठिकाणी नेऊन विकायची, ही एकदम नेहमीचीच गोष्ट होती.

मध्य गोळा करणे, पक्षांची व प्राण्यांची शिकार करणे याचाही मी अनुभव लहानपणी घेतलेला आहे. गलोल वापरून पक्ष्यांची शिकार करणे, वाघूर लावून ससे पकडणे व मळई लावून मासे पकडणे हेही मी शिकलोय. पाऊस मुरु झाल्यावर किरवे व घेकडे रात्रीच्या वेळी बाहेर चरण्यासाठी निघतात ते पकडण्यासाठी रात्री हातात पेटात टेंभा घेऊन घेकडे पकडणे हा एक फार मस्त कार्यक्रम असायचा.

एकदा असाच मी चौथी मध्ये असताना आजोबांबरोबर रात्री घेकडे पकडण्यासाठी गेलो होतो. माझ्या हातात एक टोपली व दुसऱ्या हातात टेंभा होता. डोक्यावर पावसापासून रक्षण व्हावे म्हणून पोत्याचा घोंगता होता. टोपली जवळ-जवळ भरत आली होती. आजोबा पुढे पुढे जाऊन घेकडे पकडत होते व टोपलीत टाकत होते. आजोबा एकदम थांबले. हातातला घेकडा टोपलीत टाकला व म्हणाले, अडबंग्या, तो टेंबा मला दी. मला गावाकडे अजुनही अडबंगनाथच म्हणतात, कारण मी खूप खोडकर होतो. तर त्यांनी टेंभा घेतला. खाली जमिनीत खोचला आणि मला म्हणाला, ती टोपली दी मला. मया हाताला थर, मांग पहूनको. मला धरून म्हातारा झापाझापा गावाच्या दिशेने चालू लागला. लांब टेकडी चढून वर गेल्यावर म्हणाला, मांग पहे आता काय त्या मी मागे वळून पाहिलं तर काय, त्या टेंभ्याजवळ एक वाघ उभा होता. ते पाहून मला खूप भिती वाटली होती. पण म्हाताच्याने नेमकी युक्ती वापरून जीव वाचवला होता.

तसं आमच्या गावात वाघ येणे, शेळ्या-मेंढ्या पकडून नेणे नेहमीचंच होते. बन्याच वेळा शूर वीर आदिवासी माणूस स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता शेळीचा जीव वाचवतो.. एका हातात शेळी दुसऱ्या हातात कुन्हाड किंवा कोयता घेऊन वाघावर हल्ला करतात व वाघाच्या तोंडून शेळी मेंढी

सोडवतात.

माझा एक मित्र आहे त्याचे नाव पंढरीनाथ. तर एकदा त्याची व तरसाची कुस्ती झाली. म्हणजे तरसांनी त्याच्यावर हल्ला केला होता म्हणून. त्यांनी अर्धा तास संघर्ष करून त्या तरसाला गळा दाबून मारलं. त्याची बत्ताळी म्हणजे खालचा जबडा उखडून काढला व घरी आणला. वाघ सुधा तरसाला घाबरतो. असे खूप किस्से माझ्या लहानपणी मी अनुभवले.

मला पोहता येत नव्हतं तेव्हाची गोष्ट आहे. माझे मित्र म्हणाले तुला माशा सारखं पोहायचं असेल तर तुला जिवंत मासा गिळायला लागेल आणि मी तो खरोखर गिळला. मग त्यांनंतर सरावाने मला हळूहळू पोहायला येऊ लागले. असो.

मग मला पुढच्या शिक्षणासाठी बाहेरगावी जावे लागले. आमच्या गावात चौथीपर्यंत शाळा होती. इयत्ता पाचवी ते सातवी पर्यंत मी घोटी येथे वसतिगृहात राहून शिक्षण घेतले. ‘डोंगरी जातीच्या मुलांचे वसतिगृह’ हे आमच्या निवासस्थानाचे नाव होते व ‘शेतकी बैसिक हायस्कूल’ हे माझ्या शाळेचे नाव होतं.

वसतिगृहात करमत नव्हतं. सारखी आई बाबांची व घराची आठवण यायची. मग खूप रडायला यायचं. खायला पण पोटभर मिळायचं नाही. जे मिळायचं ते पण निकृष्ट प्रतीचे. मग माझे सवंगडी एकेक करून पळून गेले. आम्ही पण एक दोनदा पळ काढला, पण घरच्यांनी काळजावर दगड ठेवून, माझ्या भवितव्याचा विचार करून पुन्हा वसतिगृहात आणून दाखल केले.

त्यांनंतर हळूहळू मी पण रुळलो व नियमित शाळेत जाऊ लागलो. मी ज्या रस्त्याने शाळेत जायचो त्या रस्त्यावर एक दवाखाना होता. त्याच्या खिडकीतून डॉक्टर इंजेक्शन हातात घेऊन उभा असलेला दिसायचा. सलाईन लावलेले पेशंटही दिसायचे. हे चित्र माझ्या अंतर्मानावर कोरले जात होते, असे मला आता वाटते. एकदा मी दवाखान्याचा कचरा टाकतात तिथे जाऊन सलाईनच्या बाटल्या व इंजेक्शन घेऊन आलो व लपवून ठेवल्या. सुटीत घरी जाताना ते सर्व साहित्य घेऊन गेलो व मग माझ्या भावंडांबरोबर डॉक्टर पेशंट हा खेळ खेळलो. मग ते

नेहमीचंच झालं.

माझे आई-बाबा शनिवारी आंबे, करवंदे किंवा मोळी घेऊन विकायला यायचे, तेव्हा माझ्यासाठी घरून भाकरी घेऊन यायचे. जाताना खाऊ घेण्यासाठी एक रुपया किंवा दोन रुपये देऊन जायचे. मग मी त्याचे कधीकधी भूक लागल्यावर भजी, मिसळ किंवा बटाटेवडा घेऊन खात असे. तेव्हा खूप स्वस्त होते सर्व.

मी सातवीत असताना देशपांडे गुरुजींकडे इंग्रजी व गणिताची शिकवणी लावली होती. त्यांना देण्यासाठी पैसे नसायचे. मग त्यासाठी माझी आई त्यांना लाकडाची मोळी द्यायची. आंबेवाडी ते घोटी हे अंतर साधारण १२ किलोमीटर आहे. रस्ता डोंगर दरीचा, चढ-उताराचा आहे. एवढं अंतर पार करून ती माऊली लाकडाची मोळी डोक्यावर वाहून आणायची. सुट्टीमध्ये मीही आई-बाबांबरोबर डोक्यावर आंब्याची पेटी घेऊन घोटीला येऊन विकायचो व बाजारहाट करून पुढा चालत आंबेवाडीला जायचो.

इयत्ता आठवी ते दहावी माझं शिक्षण इगतपुरी या तालुक्याच्या ठिकाणी झालं. येथे डॉक्टर आंबेडकर वसतिगृहात मी राहायचो व जनता हायस्कूल मध्ये शिकायचो. इथे मी सर्व शाळेत खूप लोकप्रिय होतो. कारण मी प्रत्येक इयत्तेत प्रथम क्रमांकाने उत्तीर्ण व्हायचो. आठवीत असतांना मी शाळेच्या गॅदरिंग मध्ये शिक्षकांनी बसविलेल्या नाटकात काम केलं, तेव्हा विनोदवीर म्हणून मला प्रथम क्रमांकाचं पारितोषिक मिळालं होतं. दहावीच्या बोर्डच्या परीक्षेत सुद्धा मी प्रथम क्रमांकाने पास झालो. शाळेच्या बोर्डवर माझं नाव कायमचं लिहिलं गेलं.

दहावीत असताना मी शिकवणी लावली होती. खरं म्हणजे आमच्या शाळेनीच तांबोळी सरांना तशी विनंती केली होती की, हा वसतिगृहात राहणारा एक हुशार व होतकरू मुलगा आहे याला तुम्ही मोफत शिकवणी द्या. त्याचं चीज मी करून दाखवलं होतं व माझ्या शाळेची मान उंच केली होती. निकृष्ट प्रतीचे जेवण खाल्ल्यामुळे मला रातांधळेपणा लागला. दहावीच्या वर्षी हे सगळं मला खूप महाग पडले. मग मी दिवसभर अभ्यास करायचो व रात्री काही दिसत नसल्यामुळे झोपून जायचो. शिकवणीच्या शिक्षकांना काही भेट द्यावी म्हणून मी आमच्या वसतिगृहाजवळ असलेल्या नारळाच्या झाडावर चढून नारळ पाडले व ते पोत्यात भरून

त्यांना नेऊन दिले. त्यांनी मला भरभरून आशीर्वाद दिले वरतून ५० रुपये बक्षीस दिले.

सुट्टी लागल्यावर बाबांबरोबर घरी जाताना घोटीला डाक्टरांना दाखवलं तेव्हा त्यांनी सांगितलं की याला विटामिन ए च्या कमतरतेमुळे रातांधळेपणा आलेला आहे. अजून उशीर केला असता तर डोळे कायमचे गेले असते. त्यांनी इंजेक्शन दिले व टॉनिक दिले. नंतर काही दिवसांनी मला रात्रीसुद्धा दिसायला लागले.

सुट्टी मध्ये मी रोजंदारीवर पाच रुपये रोजाने शेतात जाऊ लागलो. नंतर खड्हे खणण्याच्या कामाला गेलो. तिथे मला पंधरा रुपये रोज होता.

पुढच्या शिक्षणासाठी पैशाची तजवीज करायची होती. दिवसभर काम करून सुद्धा खूप कमी पैसे मिळत होते. मग मी विचार केला की कमी वेळेत जास्त पैसे कसे कमवायचे. मग मी दारूचा व्यवसाय करू लागलो. माझे आई वडील दोघेही माळकरी होते. त्यांच्या विरोधाला धुडकावून मी हा व्यवसाय नाविलाजाने केला. चांगल्या कामासाठी एखादं चुकीचं काम केलं तरी चालतं या समजुतीतून मी हे केलं. घोटीहून खोपडीचा डबा डोक्यावर वाहून आणायचा व तो बेडवून ग्राहकांना विकायचा. त्यातून मला चांगले पैसे मिळाले. त्यातून घरच्यांना गहू, बाजरी घेऊन दिली व मला व्हाया पुस्तके घेतली.

इयत्ता अकरावी व बारावी साठी मी अकोले अहमदनगर येथे वनवासी कल्याण आश्रमामध्ये राहिलो व जनता हायस्कूल व ज्युनियर कॉलेज ऑफ सायन्स येथे शिक्षण घेतले.

या कल्याण आश्रमात खूच्या अर्थने माझ्यावर चांगले संस्कार झाले. जीवनाला एक चांगले बळण लागले. चांगल्या माणसांच्या सहवासात राहिलो व जगाकडे बघण्याची एक नवी दृष्टि मिळाली. अकरावीत असतांना मला संघाच्या प्रथम वर्षाचं प्रशिक्षण बारामती येथे १९८५ साली मिळालं. अकरावीच्या ऊन्हाळ्याच्या सुट्टीमध्ये घरी न जाता मी गावोगाव फिरून संघाच्या शाखा चालू करायला मदत केली.

इथेही मी बायोलॉजी व मॅथ्स मध्ये पहिला आलो. या वसतिगृहात असणारे टेके सर, नानी, मिलिंद जोशी सर, अनिरुद्ध पेंडसे आणि नगरचे डॉक्टर राजा ठाकूर हे सर्व कार्यकर्ते माझ्यासाठी खूप महत्त्वाचे होते आणि आहेत.

त्यांनी वेळोवेळी मला मार्गदर्शन केले योग्य दिशा दाखवली व मला पुढे जाण्यासाठी प्रोत्साहन दिलं.

पुण्यामध्ये एम.बी.बी.एस.ला अँडमिशन घेण्यासाठी डॉक्टर राजा ठाकूर माझ्याबरोबर आले. मला मोती बागेत घेऊन गेले व तिथल्या कार्यकर्त्यांची ओळख करून दिली. बी.जे. ला अँडमिशन मिळाल्यावर हॉस्टेलची सोय होईपर्यंत तीन महिने मी मोतीबागेतच राहिलो व शनिवारवाढ्यात जाऊन अभ्यास केला.

बी.जे.मध्ये शिक्षण घेत असताना मी आर्ट सर्कल मध्ये भाग घेतला. आम्ही ऑर्केस्ट्राची तयारी केली. त्या वर्षी ‘बेस्ट मेल सिंगर ऑफ बी.जे. मेडिकल कॉलेज’ हा सन्मान मी पद्धिनी कोलाहपुरे यांच्या हस्ते मिळवला. इंटर्नशिपला नगरला असतांना मोकळ्या वेळेत मी ज्युडोचे शिक्षण

घेतलं व नंतर जिल्हास्तरीय स्पर्धेमध्ये गोल्ड मेडल मिळवले.

नंतर यथावकाश मी एम.एस. (ऑर्थोपेडिक) ही डीग्री संपादन केली व हडपसर येथे प्रॅक्टिस करू लागला. या नंतरचा प्रवास पुन्हा कधीतरी.

हा सर्व प्रवास मी नशिबाला दोष न देता आनंदाने उपभोगला. या प्रवासात मला खूप चांगल्या लोकांचं मार्गदर्शन मिळालं. त्यांनी मला कधीही माझ्या गरीबीची व उच्च-नीचतेची जाणीव होऊ दिली नाही. कशाचीही अपेक्षा न ठेवता मला मदत केली. त्यामुळे आज मी एक प्रतिष्ठित डॉक्टर म्हणून जीवन जगत आहे.

डॉक्टर केकरे दशरथ दगडू (७७४१९७२३७९)

वेल्हे ग्रामीण रुग्णालयात^१ ओळखीचा आधार शिबीर संपन्न – वार्ताकिन

कर्नाळा चॉरिटेबल ट्रस्ट व पुणे जिल्हा विधि सेवा प्राधिकरण यांच्या संयुक्त विद्यमाने ४ मार्च २०२२ रोजी ‘ओळखीचा आधार’ हा उपक्रम वेल्हे येथील ग्रामीण रुग्णालयात राबविण्यात आला. आज मितिला समाजातील गरजू, भटक्या, विमुक्त जमातीमधील अनेक जण आधार कार्ड शिवाय जीवन जगत आहेत. पर्यायाने त्यांना शिक्षण मिळत नाही व शासकीय सुविधाही मिळत नाहीत. आधार कार्ड नसल्यामुळे ते सरकारी सवलती पासून वंचित आहेत. अशा वेल्हे तालुक्यातील कातकरी समाजातील बालकांपासून प्रौढांपर्यंत सुमारे ५० जणांची तपासणी करून त्यांच्या आधारकार्डची प्राथमिक प्रक्रिया पूर्ण करण्यात आली.

वेल्हे तालुक्यातील ग्रामीण रुग्णालयाचे प्रमुख वैद्यकीय अधीक्षक डॉ.परमेश्वर हिरास व वैद्यकीय अधिकारी डॉ. चंद्रकांत भोईटे, डॉ. शिवाजी कुरमकर तसेच वेल्हे ग्रामीण रुग्णालयातील कर्मचाऱ्यांनी

विशेष सहकार्य केले. रुग्णांना तपासून औषधे देऊन आरोग्य मार्गदर्शन केले. शिबीर यशस्वी करण्यासाठी कर्नाळा चॉरिटेबल ट्रस्टचे विश्वस्त डॉ. चंद्रकांत शहासने, विधिज्ञ नंदिनी शहासने तसेच रचना संस्थेचे श्रीपाद कोंडे देशमुख, समाज विकास संस्थेचे रामचंद्र औंबळे, जनजाती केंद्राचे नाना पवार, विशाल भुरुक यांनी हे नियोजन केले होते.

हा कार्यक्रम जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरणाचे अध्यक्ष तथा प्रमुख सत्र न्यायाधीश श्री. संजय देशमुख, विधी सेवा प्राधिकरणाचे सचिव प्रताप सावंत यांच्या मार्गदर्शनाखाली संपन्न झाला. प्रांताधिकारी श्री. राजेंद्र कवरे तसेच स्थानिक लोकन्यायालय पुणे, वे सदस्य रविकुमार बिडकर यांनी समन्वयाच्या भूमिकेतून मोलाची मदत केली.

असे कर्नाळा चॉरिटेबल ट्रस्टचे विश्वस्त डॉ. चंद्रकांत शहासने हे कळवतात.

बारीपाडाचे चैत्राम पवार यांची झोप

श्री.चैत्रामजी पवार हे देवगिरी जनजाती कल्याण आश्रमाचे सन्माननीय अध्यक्ष आहेत.

धुळे जिल्ह्यातील साक्री तालुक्यातील दुर्गम असा बारीपाडा हा वनवासीपाडा. या पाडयाची सन १९९२ पूर्वीची परिस्थिती म्हणजे उजाड, ओसाड माळरान, पिण्यासाठी घोटभर पाणी नाही. लांब-लांब पर्यंत हिरव्या पानांचा ठिकाणा नाही, शेतात पीक नाही, निरक्षरता, व्यसनाधीनता यांनी ग्रासलेला हा पाडा. पण १९९२ नंतर हे चित्र पार बदलले आहे. गावात मोठया उमेदीने आणि दुर्दृश्य आशावादाने एकजण उभा राहिला. ते म्हणजे चैत्राम पवार. त्याला गावातल्या आदिवासी मावळयांनी साथ दिली. अनेकांच्या मार्गदर्शनाने व श्रमदानाने सुरु झाली बारीपाडाच्या विकासाची लोकचळवळ.

जगातील ७८ देशांमध्ये चांगले गाव कसे असावे याविषयी झालेल्या तज्ज्ञांच्या सर्वेमधून प्रथम क्रमांक चीनच्या एका गावाला तर विद्युतीय पुरस्कार भारताच्या बारीपाडा या पाडयाला मिळाला आहे. त्याचबरोबर बारीपाडा प्रकल्पास अत्यंत मानाचा समजला जाणारा खन्हऱ्ह-ऊ या आंतरराष्ट्रीय संस्थेचा पुरस्कार मिळालेला आहे. चैत्राम पवार व गावक-यांच्या श्रमदानातून व दैदिप्यमान यथाशक्तीमधून उभे राहिलेल्या बारीपाडा या आदिवासी पाडयाची यशोगाथा.

या चळवळीचा आधारस्तंभ चैत्राम पवार म्हणतात, अजून बारीपाडाच्या विकास व्हायचा आहे. बारीपाडाच्या विकासासाठी गावक-यांच्या सल्लामसलतीने गावक-यांसाठी काही कडक नियम घालून घेतले. त्यात चराईबंदी, कुराडबंदी, दारुबंदी याचे कोणीही उल्लंघन केले तर त्यांच्याकडून मोठया प्रमाणात दंड वसूल केला जातो. यापूर्वी झालेल्या विकासाविषयी

सेंद्रिय शेती क्षेत्रात कार्यरत असेलेले ज.क.आ.चे चैत्राम पवार यांची महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीक रण यं त्रणे ढ्या नियामक मंडळावर नियुक्ती करण्यात आली आहे, त्याबद्दल ज.क.आ.तर्फे मनःपूर्वक अभिनंदन !!!

ते म्हणतात की, बारीपाडा हा पाडा १९९२ पूर्वी उजाळ माळरान होते.

गावाच्या शेजारी ४४५ हेक्टर वन जमिनीवर लोकसहभागातून जंगल वनसंवर्धन होत आहे. जैविक विविधता निर्माण करण्यात यश मिळाले. त्यासाठी गावाने गावांसाठी काही कठोर नियम तयार केले. त्यामुळे अनेक प्राण्यांना, पक्षांना हक्काचे जंगल मिळून दुर्मिळ वनौषधी तसेच वनस्पती यांचे संवर्धन झाले.

पाण्याचे दुर्भिक्ष असलेल्या या परिसरात गावक-यांच्या श्रमदानातून ४७० पेक्षा जास्त दगडी बंधारे, सलग समतल चर तसेच जंगलातील घनदाट झाडांमुळे पाण्याची पातळी वाढली. त्यामुळे या गावांसह परिसरातील आठ गावांना पाणी पुरवठा होत आहे. एकेकाळी बारीपाडायासाठी मांजरी गावांतून पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा होत असे, परंतु आता बारीपाडायातून ८ गावांना पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा होत आहे. पाण्याच्या मुबलक पुरवठायामुळे बागायती पिकांचे प्रमाण वाढले. यात चारसूत्री भातशेती नागली यांचे विक्रमी उत्पादन होऊ लागले. तसेच ऊस, कांदा, बटाटा यासारख्या नगदी पिकांचेही उत्पादन होऊ लागले आहे.

गेल्या वर्षापासून स्ट्रॉबेरी लागवडीचा प्रयोग यशस्वीपणे सुरु झाला आहे. असे अनेकविध शेतीतील प्रयोग यशस्वीपणे राबवून बारीपाडा परिसरातील शेतक-यांसाठी मार्गदर्शकाची भूमिका वठवत आहे. पशुधनातही मोठया संख्येने वाढ होऊन शेळीपालन, कुकुटपालन, मैसपालन, मत्स्यव्यवसाय यासारख्या शेतीपूरक व्यवसायाची जोड मिळाली आहे. रसायन विहीरीत गुळ तयार करणे, नागली पापड, दोर, पत्रावळी, दुग्धजन्य पदार्थांची निर्मिती होऊ लागली त्याच बरोबर सुवासिक उंची बासमती, इंद्रायणी तांदुळ गावातच पॅक करून

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

मोठया शहरात विक्रीसाठी पाठवले जाऊ लागले.

गावाच्या विकासाचा मुख्य स्रोत म्हणजे शिक्षणिक विकास होय. प्रौढांसाठी रात्रशाळा सुरु करून अक्षर ओळख, अंक ओळख केली जाऊ लागली. गावात जवळ जवळ बंद झालेली चौथी पर्यंतची शाळा सुरु करण्यात आली. शिक्षण न देणा-यास व शिक्षण न घेणा-यास दंड लावण्यात आला. शिक्षणात शिस्त आली. यामुळे पाडयावरील आदिवासी, प्राध्यापक, डॉक्टर अधिकारी वर्गांपर्यंत पोहोचले आहेत. विकासाचे दुसरे साधन म्हणजे महिला बचतगट होय. ज्यावेळी महिला बचत गट ही संकल्पना माहित नव्हती त्यावेळी बारीपाडयात दोन महिला बचत गट सुरु झाले. आज ते गट १८ वर्षांपेक्षा जास्त काळापासून नियमित सुरु आहेत. त्यासोबत पुरुष बचत गटही सुरु आहेत.

गावात महिला सशक्तीकरण, व्यसनमुक्ती, सकस आहार, स्वच्छता, जलसाक्षरता, शौचालयाचा वापर, आरोग्यासंबंधी जागृतीचे उपक्रम राबविले जाऊ लागले. पिण्याच्या पाण्याचे निर्जतुकीकरण, मुलांचे लसीकरणाचा सातत्याने आग्रह असतो. पुरुषांमधील कुटूंबकल्याणाचे प्रमाण ५० टक्के पेक्षा जास्त आहे. गावात ‘देशबंधू मंजू गुप्ता फौंडेशनच्या’ सहकार्याने सौर कुकर वापराचा प्रयोग सुरु आहे. आय.आय.टी.चे विवेक काबरा, मुंबई यांनी तयार केलेल्या कुकरचे ५०

युनिट गावात आहेत. सामुदायिक कार्यासाठी एक मोठे युनिट, ज्यात २५ लोकांचे अन्न शिजू शकते तेही अस्तित्वात आहे. बायोगॅस निर्मीतीची ३ संयंत्र कार्यान्वीत असून त्यापासून गावासाठी वीज निर्मीतीची प्रक्रिया सुरु आहे.

गावात नाविन्यपूर्ण वनभाजी स्पर्धा, सामुदायिक विवाह यासारखे कार्यक्रम राबवून मुळात अबोल, लाजन्या असलेल्या आदिवासी महिलांना बोलते केले. त्या पाककलेत निपुण झाल्यात व पाककला स्पर्धेत सहभागी होवू लागल्या. बारीपाडयाचे नाव सात समुद्रापलीकडे गेल्यामुळे आज विदेशातूनही लोक भाजी स्पर्धा पाहण्यासाठी बारीपाडा येथे येतात. काही विदेशी विद्यार्थी व विद्यार्थीनी पीएचडीच्या अभ्यासासाठी बारीपाडा येथे येतात, असे अभिमानाने चैत्राम पवार सांगतात. मूर्ती लहान असली तरी किर्ती महान आहे. आपल्या कार्याची दखल घेवून विदेशात १३ पुरस्कार प्राप्त झालेले व वेळोवेळी बारीपाडयात केलेल्या कामाची माहिती विदेशी जनतेला देण्यासाठी व पुरस्कार स्वीकारण्यासाठी अनेक देशात भ्रमण केलेले चैत्राम पवार आजही साधे भोळे असून त्यांचे पाय जमिनीवरच आहेत.

लेखक संकलन : जगन्नाथ पाटील,
जिल्हा माहिती कार्यालय, धुळे
स्रोत : महान्यूज

शबरी माता जयंती

दि. २३/०२/२०२२ रोजी शबरी माता जयंती नियमित हरिविठ्ठल नगर, भिल वस्ती जळगाव, येथे बाल संस्कार केंद्राचा शुभारंभ झाला. याप्रसंगी प्रमुख पाहुण्या, नगर सेविका पार्वतीबाई भिल यांच्या हस्ते, बालसंस्कार केंद्राचे उद्घाटन श्रीफळ वाढवून करण्यात आले. त्याच बरोबर वस्तीतील निर्मलबाई भिल व अन्य पालकांनी सहकार्य केले. वर्गाला एकूण १५ मुले/मुली उपस्थित होती. ॲड. अंजली ताईनी मुलांना प्रबोधन केले. संस्कार वर्गात दर रविवारी दुपारी ३ ते ५ या वेळेत गीत, श्लोक, स्तोत्र, खेळ, वाचन, इत्यादी घेण्यात येणार आहे. यावेळी चित्राताईनी सांगितलेली शबरीमातेची गोष्ट मुलांनी लक्ष्यपूर्वक ऐकली..

शेवटी गुरुर ब्रह्मा गुरुर विष्णु हा श्लोक सर्वांनी म्हटल्यावर प्रसाद वाटप केले, तेही मुलांच्या उस्फूर्त पणे केलेल्या ‘भारत माता की जय’ व ‘वन्देमातरमच्या जयघोषाने’ कार्यक्रमाची सांगता झाली.

वैशाली देशपांडे (८२७५४७२०८९), प्रांत महिला सहप्रमुख

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

‘आँकराफर्ड ब्ल्यू’ अन् ‘मरंग गोमके’ - एक क्रीडापटू व जनजाती नेता...

पूर्वार्ध

भारतभूमीच्या इतर समाजांप्रमाणेच जनजाती समाजातदेखील पंथ, धर्म, जात, राजकीय विचारसरणी आणि भौगोलीक परिस्थिती ह्या सगळ्यात जरी भिन्नता आढळून येत असली तरी ह्या जनजाती समाजातील सगळ्या घटकांचा मूळ उद्देश हा फक्त एकच दिसून येतो, तो म्हणजे देशभक्ती. जनजाती समाजात फक्त हिंदूच नव्हे तर मुसलमान, शिख अशा विवीध धर्मियांबरोबरीनेच खिस्त धर्मीयांचाही सहभाग आहे. असे जरी असले तरी त्यांचा मूळ उद्देश, मूळ हेतू, मूळ गाभा, मूळ आधार एकच आढळून येतो अन तो म्हणजे भारतापोटी असलेली आस्था, देशाची आवड, देशप्रेम.

मेजर ध्यानचंद ह्यांचे नाव सर्वानाच सुपरीचित आहे. मेजर ध्यानचंद ह्यांचा समकालीन असलेल्या एका जनजाती हॉकीपटूचे आपण आज येथे स्मरण करणार आहोत.

ह्या जनजाती खेळाडू व नेत्याबद्दल बोलण्याच्या आधी हॉकी संबंधीत थोडी माहिती घेऊ. हॉकीच्या संघात साधारणत: १६ खेळाडू असतात. त्या १६ खेळाडू खेळण्यासाठी मैदानात उतरत असतात. उर्वरीत पाच (५) खेळाडू हे राखीव (reserved) म्हणून संघात तयार होऊन सज्ज असतात. ह्या संघाचा एक प्रमुख असतो, तो संघाचा कर्णधार असतो. त्या कर्णधाराला सर्वसाधारणपणे त्या संघाची जबाबदारी असतेच पण त्याचबरोबर त्या खेळात तो निपूण आणि ज्ञानी असतो.

अशा १६ खेळाडू असलेल्या इ. स. १९२८च्या संघात भारताला हॉकीमधे जगजेतेपद मिळवून देणाऱ्या त्या संघात मोलाच्या स्थानी जनजाती खेळाडूचा समावेश असणे हे आपल्याला गौरवास्पद आहे.

आपण आज ह्या लेखात फक्त एकच असा क्रीडापटू विचाराधीन घेऊ की जो भारताच्या पहिल्या हॉकीच्या संघात झळकला होता. त्या ज्येष्ठ हॉकीपटूचे नाव आहे जयपाल सिंह मुंडा. सर्वप्रथम भारतीय हॉकी संघाचे

कर्णधारपद भुषवलेले जनजाती समाजातील जयपाल सिंह मुंडा. ध्यानचंद ह्यांनी सगळ्यांवर आपल्या प्रेमाची भुरळ घातली होती. त्याच ध्यानचंद ह्यांच्यावर जातू करणारा एक खेळाडू होता तो म्हणजे जयपाल मुंडा.

ध्यानचंदांनी १९५२मधे ‘गोल’ हे आपले आत्मचरित्र लिहिले आहे. त्या ‘गोल’मधे ध्यानचंद ह्यांच्यासारख्या महान व्यक्तीने आपल्या त्यावेळच्या कर्णधारावर म्हणजेच आदिवासी/जनजाती असलेल्या जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्यावर खूप प्रशंसनीय असे लिखाण केले आहे.

३ जानेवारी १९०३ रोजी टपकारा येथील एका मुंडा जमातीच्या गावी जयपाल सिंह मुंडा यांचा जन्म झाला. प्रमोद पाहन हे जन्माच्या वेळचे त्यांचे नाव. त्यांची आई राधामुनी आणि वडील अमरु पाहन. प्रमोद पाहन यांना एकूण आठ भावंडे होती.

संतोष कैरो लिखीत ‘द लाईफ अँड टाइम्स ऑफ जयपाल सिंह मुंडा’ ह्या एका इंग्रजी पुस्तकात जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्या जयंत ह्या मुलाने त्याच्या बिरेंद्र ह्या भावाबरोबरच्या आपल्या आठवणी कथन केल्या आहेत. त्या पुस्तकात जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्या शब्दातच त्यांचे नाव कसे पडले व जन्म कधी झाला ह्याचा उल्लेख केलेला आढळतो. माझे नाव प्रमोद पहान, अमरु पहान यांचा पुत्र. जयपाल सिंह असे माझे नाव कसे बदलले ते मला कळलेच नाही. जेंव्हा माझे वडील मला रांचीच्या सेंट पॉल्स शाळेत दाखल करायला घेउन गेले होते, तेंव्हाची ३ जानेवारी १९११ हीच माझी जन्मतारीख म्हणून तेंव्हा पासून ओळखली जाऊ लागली. माझी आई राधामुनी सांगे की माझा जन्म हिवाळ्यातला. श्री. अश्विनी कुमार पंकज लिखीत ‘मरड गोमके जयपाल सिंह मुंडा’ ह्या पुस्तकातही उल्लेख आहे की, आमचे कुटुंब हे आदिवासी समाजातले. आमचे पूर्वज जनजाती समाजातले नाव धारण करत असत. वंशपरंपरागत चालत आलेले आमचे पूर्वीचे आडनावही मुंडा हेच होते. त्या काळी आदिवासींना दुय्यम वागळूक मिळे. आपल्याला जर गरीबीत जगायचे नसेल, आपल्या

पुढच्या पिढीतल्यांना अनेक समस्यांना सामोरे जायचे नसेल, तर ख्रिस्तीधर्मात जातानाचे आपले नाव लपवून ठेवले पाहीजे, जेणेकरून इतर वरच्या वर्गाप्रमाणे आपण होऊ. आणि एकदा का आपण उच्च शिक्षण घेत आपला ठसा समाजावर पाडण्यायोग्य झालो की मग आपण समाजाला दाखवून देऊ शकू की आम्ही आदिवासी जनतादेखील मागे नाही, आम्ही आदिवासी देखील सर्व क्षेत्रात मोठे होऊन दाखवू शकतो. तेव्हा तसे नसते केले तर ‘ऑक्सफर्ड ब्ल्यू’च काय तर अन्य साध्या साध्या गोष्टीमध्येही आपल्यात धमक असूनही चमकदार कामगिरी दाखवता आली नसती. जशास तसे करणे तेव्हा गरजेचेच होते. मला मुंडा नावाचा अभिमान आहे तसाच अभिमान आम्ही आदिवासी जमातीतील असल्याचाही आहे. पुढे संसदेतही त्यांनी आदिवासींबद्दल गौरवोद्भाव काढत त्यांचा पुरस्कारच केलेला आहे.

भगवान बिरसा मुंडा ह्यांनी केलेल्या संघर्षाने जनजाती समाजाला जी चौकट आखलेलीच मिळाली होती, त्यांनी जो प्रगतीचा मार्ग दाखवून दिला त्यावरून बाटचाल करणे, जनजाती समाजाला पुढे नेणे हे जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्यासारख्यांना नंतर सोपे व सुरक्षीत झाले.

सधन कुटूंबात जन्माला येणे हे माणसाच्या प्रारब्धात असायला लागते. हे असे सौभाग्य जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्या नशिबातच होते. जयपाल मुंडा ह्यांनी आपल्या बाल्यावस्थेत त्यांच्या कुटूंबियांसमवेतच ख्रिस्ती धर्म स्वीकारला होता. मिशनरी एसपीजी मिशन, चर्च ऑफ इंग्लंड आणि घरच्या सगळ्यांनी त्यांच्यातील प्रतिभा, त्यांच्यातील नेतृत्व गुण हे सारे ओळखलेच होते. गावातल्या सुरुवातीच्या शिक्षणानंतर जयपालला रांचीमधील सेंट पॉल स्कूलमध्ये दाखल करण्यात आले होते. प्राथमिक शिक्षणाबोरोबरच त्यांच्या युवावस्थेतील आरंभीच्या काळात एक असाधारण अशी क्षमता असलेल्या हॉकीपटूच्या रूपात ते चमकू लागले होते. त्यांच्या मिशनरी प्रधानाचायार्यानी त्यांना उत्तेजन देत उच्च शिक्षणासाठी इंग्लंडच्या जगप्रसीद्ध ऑक्सफर्ड विश्वविद्यालयात त्यांना प्रवेश मिळवून दिला. जो संस्कार झाल्यावरच व्यक्ती खन्या अर्थाने ख्रिस्ती होते असा

‘बासिस्मा’ हा ख्रिस्ती धर्मातील अत्यंत महत्वाचा व आवश्यक असा दीक्षाविधीचा संस्कार इंग्लंडमध्ये १९१८मध्ये जयपाल मुंडावर करण्यात आला. ऑक्सफर्ड मुक्कामी असतानाच क्रीडा क्षेत्रात, विशेषत: हॉकीमध्ये ते वृत्तपत्र, क्रीडा मासिके, नियतकालीके अशांमध्ये स्तंभलेखक म्हणून नावारूपाला आले होते. ब्रिटीश पेपर जर्नल्समध्ये त्यांनी नियमितपणे लेखन सुरु केले होते. त्याच्या लेखांमधून ते वाचकांचे आवडते बनले. वादविवाद स्पर्धेत ते विजेते ठरत. हॉकी, फुटबॉल, क्रिकेट, रस्बी अशा अनेक क्रीडा प्रकारात आपल्या शाळा-महाविद्यालयांचे ते प्रतिनिधीत्व करत. त्याच काळात त्यांच्या हॉकीमधील क्रीडा कौशल्याला नीट आकार मिळू लागला होता. येथे, जयपालला प्रतिभावान हॉकी खेळाडू म्हणून स्वतःला सिद्ध करण्यासाठी बराच वेळ लागला नाही आणि लवकरच त्याला ऑक्सफर्ड विद्यापीठ हॉकी संघात समाविष्ट करण्यात आले.

हॉकीच्या क्षेत्रामध्ये त्यांची जागा डिफेंडर/संरक्षण फळीतला खेळाडू म्हणून होती. ऑक्सफर्ड विश्वविद्यालयाच्या हॉकी संघाचे ते सर्वात प्रतिभावान खेळाडू होते. विद्यापीठाच्या संघाचे सदस्य म्हणून त्यांचे योगदान मोलाचे मानले जाते. हॉकीमध्ये विदेशातील नामांकित असे ‘ऑक्सफर्ड ब्ल्यू’ हे पदक पटकावणारे ते आशियातील व भारतातील पहिले विद्यार्थी ठरले.

विशिष्ट अशा मोहक निळ्या रंगाचे असणारे ते जाकीट/ल्लेझर क्रीडा क्षेत्रात वैशिष्ट्यपूर्ण नैपूण्याने मोलाची कामगिरी करणाऱ्या निवडक खेळाडूलाच दिले जाते. त्या काळात पतौडीचे नवाब इफ्तीखार अली खान ह्यांनाही हॉकीसाठीचे ‘ऑक्सफर्ड ब्ल्यू’ हे पदक मिळाले होते. ८ फेब्रुवारी १९३०रोजी झालेल्या ऑक्सफर्ड विरुद्ध विंबल्डन सामन्यातील ऑक्सफर्ड महाविद्यालय संघाकडून खेळताना हॉकीच्या सामन्यात ऑक्सफर्ड ब्ल्यू प्राप्त दोघेही भारतीय खेळाडू, म्हणजेच जयपाल सिंह आणि द नवाब ऑफ पतौडी हे एकत्र खेळले होते असा उल्लेख आहे.

दरम्यान आपल्या शैक्षणिक कार्यात चुणूक दाखवत जयपाल यांनी चांगल्या गुणांसह नैपूण्य प्राप्त करत अर्थशास्त्र विद्याशाखेत (ऑनर्स) ऑक्सफर्डच्या सेंट जॉन्स

ॐ द्वृष्टि द्वृष्टि

महाविद्यालयातून पदवी परीक्षा उत्तम गुणांसह उत्तीर्ण केली. त्यानंतर त्यांनी भारतीय सिंहिल सर्विंस (आयसीएस) परीक्षा द्याव्याचा निर्णय घेतला. त्या काळात, ब्रिटीश सरकारने अशाच विद्यार्थ्यासाठी ही परीक्षा निर्माण केली होती जी नोकरशाहीचा भाग बनण्यासाठी उत्सुक होती.

जयपाल सिंहांच्या आधी, या परीक्षेत उत्तीर्ण झालेल्या लोकांमध्ये श्रीमंत आणि जमीनदार वर्गातून आलेल्यांची संख्या मोठी होती, परंतु जयपाल एक विशिष्ट अपवाद ठरले. विशेष प्राविष्यासह त्यांनी आयसीएस परीक्षा उत्तीर्ण केली.

इंग्लंडमध्ये आयसीएस प्रोबेशनर म्हणून प्रशिक्षण घेत असताना त्यांना ॲम्स्टरडॅममधील उन्हाळी ऑलिंपिकमध्ये भारताचे हॉकी साठी प्रतिनिधित्व करण्याचे आमंत्रण मिळाले. लंडनस्थित भारतीय कार्यालयाशी संपर्क साधताना जयपाल यांनी ॲम्स्टरडॅमला जाण्यासाठी एक सुट्री मागितली. परंतु त्यांचा अर्ज नाकारण्यात आला, पण त्यांच्यासमोर एक भयंकर दुविधा आली. त्यांना दोनपैकी एकच पर्याय निवडावा लागला – एकतर भारताकडून खेळायला नकार देणे किंवा भारतीय सिंहिल सर्विंसमधून बाहेर पडणे. पण त्यांनी हॉकीला प्राधान्य दिले आणि नेदरलॅंड साठी रवाना झाले. या ऑलिंपिक स्पर्धेत भारताने पहिल्यांदा हॉकीमधले सुवर्णपदक मिळवले.

ऑलिंपिकनंतर १९२८ मध्ये जयपाल इंग्लंडला परतले. भारताचे तत्कालीन व्हायसरांय लॉर्ड इरविन यांनी त्यांचे उत्कृष्ट कसानी आणि संघाच्या विजयासाठी अभिनंदन केले. इरविनच्या विनंतीवरून जयपाल यांना पुन्हा आईसीएस प्रबंधात सामील होण्यासाठी विचारले गेले पण त्यांनी ते नाकारले. ते भारतात परतले आणि बहुराष्ट्रीय तेल कंपनी बर्मा शेल येथे नोकरी स्विकारली. त्या काळात एकी बाकीच्यांना जेवढे वेतन मिळत असे त्याच्या किंत्येकपटीने जास्त असे गलेलटु वेतन जयपाल सिंह यांना दिले जात असे.

या सगळ्यात, अफ्रिकेत काही काळ नोकरी करताना तेथील आदिवासींचा अभ्यास करून स्वदेशात प्रवास करत

असताना त्यांना त्यांच्या आदिवासी समाजबांधवांसाठी काहीतरी करावे असे वाट लागले.

जयपाल सिंह मुंडा ह्यांना समजून घेताना त्यांच्या विवाहाबाबतही आपण त्यांना समजून घेऊ. समाजकारण चालू असताना एकीकडे जयपाल सिंह हे लग्नाच्या वयाचे झाले होते. घरचे व त्यांचा मित्रपरीवार जयपाल सिंह मुंडा ह्यांच्या लग्नाच्या हालचाली करू लागले. त्यांचा स्वतःचा ओढा होता कला, क्रीडा व समाजकारण ह्याच्याकडे. मुर्लींशी गप्पा मारत बसणे, हसणे खिदलणे असा त्यांचा पिंड कधीच नव्हता. ‘लाजाळू’ होते ते. मुर्ली त्यांच्यावर भाळायच्या पण मुर्लींवजी समाजसेवेकडे ते गंभीरतेने बघत.

दिलू नावाचा जयपाल मुंडा ह्यांचा एक जीवश्च-कंठश्च मित्र होता. जयपाल मुंडा ह्यांना भारतात परत बोलवण्यात ते आग्रही होते. जयपाल मुंडा कलकत्यात सुट्रीसाठी आलेले असताना दिलू ह्यांचे धाकटे बंधू अनिल हे त्यांना एकदा भेटले होते. दार्जिलींगला प्रवासासाठी ते मित्र-मित्र गेलेले असताना दिलू यांची मावसबहिंग तारा बॅनर्जी ही त्यांना भेटली. त्या भेटीत तारा बॅनर्जी ह्या जयपाल मुंडांवर मोहीत झाल्या व प्रेमात पडल्या. त्या क्षणापर्यंत लाजाळू असलेले जयपाल मुंडा प्रेमप्रकरण, मुर्लींशी जवळीक वगैरेपासून अलिस होते. तारा ह्या सधन व प्रसिद्ध घरातल्या होत्या. बांगला आणि भारतातल्या समाजात तारा ह्यांचे वडिल पी. के. मजूमदार आणि आई एग्रेस मजूमदार ह्यांना मोलाचे स्थान होते. तारा यांचे आजोबा ब्योमेश चंद्र बॅनर्जी हे भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचे संस्थापक अध्यक्ष होते. कस्टम मैदानावरील हॉकीच्या प्रदर्शनीय सामन्याच्यावेळी तारा-जयपाल ह्यांनी एकमेकांसमोर लग्नाचा प्रस्ताव मांडला. लगेचच एकमेकांच्या घरच्यांची रीतसर बोलणी झाली आणि ते ब्रिस्ती धर्माला अनुसरून एकमेकांच्या लग्नाच्या बेडीत अडकले.

श्रीपाद मुरलीधर पेंडसे,
खेलकूद आयाम, पर्श्मि महाराष्ट्र प्रांत, जनजाती कल्याण
आश्रम. संपर्क : ९४२२०३१७०४.
(ह्या लेखाचा उत्तरार्थ वनपुण्याई मे-जून २०२२ मध्ये
छापण्यात येईल.)

ં ં

‘શિવગંગા’ આલી હો અંગળી ઝાબુઆચા સર્વાંગીણ વિકાય

(અગદી આત્માચ્યા કાળાત સુધા પાણ્યાસાઠી વણવણ કરણાચ्यા, २/२ મૈલાંવરુન પાણ્યાચે હંડે ડોક્યાવરુન વાહૂન આણુન પાણ્યાચી ગરજ ભાગવણાચ્યા લોકાંવિષયી આપણ ઐકતો પાહતો. વિશેષત: મહિલાંના હે કામ કરાવં લાગતં. પાવસાચ્યા પાણ્યાલા યોગ્ય પ્રકારે અડવૂન, તે સાઠવૂન ત્યાચા પિણ્યાસાઠી, શેતીસાઠી, જંગલવાઢીસાઠી યોગ્ય રિતીને ઉપયોગ કેલા તર હે સંકટ ટછું શકતં યાચં ઉત્તમ ઉદાહરણ મ્હણજે ઝાબુઆ યા આદિવાસી બહુલ ભાગાત ‘શિવગંગા’ સંસ્થેને કેલેલાં કામ.)

‘માલ્યાચ્યા મલ્યામંદી પાટાચં પાણી જાતં। ગુલાબ જાઈ જુઈ મોગરા ફુલવિતં।’

ખરં તર આપલ્યા દેશાતીલ બન્યાચ ગાવાંમધ્યે પાટાચં પાણી હી કવી કલ્પનાચ રાહિલી આહે. માણૂસ, પ્રાણી, પશૂ, પક્ષી, ઝાડ એકૂણચ જીવસૃષ્ટીસાઠી પાણી કિતી મહત્વાચં આહે હે વેગળં સાંગળ્યાચી ગરજ નાહી. જીવસૃષ્ટીચ્યા નિર્મિતીપાસુનચ પાણ્યાચં મહત્વ અધોરેખિત ઝાલાં આહે.

મહાભારતાત કૌરવ-પાંડવ યુધ્દનાંતર યુધ્ધિષ્ઠિરાચ્યા રાજ્યાત એકદા નારદમુની ત્યાચ્યા ભેટીલા ગેલે. પ્રજેચે ક્ષેમકુશલ વિચારતાના ત્યાંની યુધ્ધિષ્ઠિરાલા વિચારલે...

‘કચ્ચિત રાષ્ટ્રે તડાગાની પૂર્ણાનિ વહન્તિ ચ। ભાગશ: વિનિવિષ્ટાનિ ન કૃષિ દેવમાતૃકા॥’

‘હે રાજા, તુઝ્યા રાષ્ટ્રાત જલસિંચનાસાઠી મોઠમોઠે તલાવ ખોડણ્યાત આલે આહેત ના? હે સર્વ તલાવ પાણ્યાને પૂર્ણ ભરલેલે આહેત ના? શેતી, દેવમાતૃકા મ્હણજે કેવળ પાવસાચ્યા પાણ્યાવાર નિર્ભર નાહી ના?’ મ્હણજેચ પાવસાચં પાણી સાઠવણ હે હજારો વર્ષાપૂર્વી સુધા મહત્વાચં માનલાં જાયચં હે નારદાંની વિચારલેલ્યા પ્રશ્નનાંવરુન સિધ્દ હોતં.

ઝાબુઆ હા મધ્યપ્રદેશાતીલ એક જિલ્હા. જિલ્હાચી લોકસંખ્યા ૧૦૨૪૦૯૧ (૨૦૧૧ ચ્યા જનગણનેનુસાર) આહે. જિલ્હાચી સમુદ્રસપાટીસૂન ઉંચી ૧૧૭૧' આહે. સાક્ષરતેચેં પ્રમાણ ૪૪.૪૫% આહે. પ્રમુખ નવ્યા માહી, અનાસ યા આહેત. જિલ્હામધ્યે જવળ જવળ ૩૭%લોક ભિલ્લ, ભિલાલા આણિ પટાલિયા યા જનજારીચે આહેત. ઇથિલ્યા જનજારીબદ્દ બેચ ગૈરસમજ પસરવિલે ગેલે હોતે. ત્યાંના બદનામ કરણ્યાત આલે હોતે.

ઝાબુઆ જિલ્હાત પાઊસ બન્યાપૈકી પડતો. પણ તે પાણી અડવિણ્યાચી સોય નસલ્યામુલે સર્વ પાણી વાહૂન જાત અસે. ત્યામુલે પાણી ટંચાઈ નિર્માણ હોઈ. પિણ્યાલા પાણી મિળણે દુરાપાસ્ત હોઈ. જંગલે ઉજાડ હોત. જલ, જંગલ, જમીન યાવર અવલંબૂન અસલેલે આદિવાસી ના ધડ શેતી પિકવૂ શકત ના જંગલ સંપત્તીવર ગુજરાણ કરૂ શકત. ત્યામુલે ત્યાંના કામાચ્યા શોધાત ગુજરાથ, મહારાષ્ટ્ર કિંબા ઇતર રાજ્યાત જાવે લાગે.

કાહી સંસ્થાની યા ભાગાત પાણ્યાચ્યા વ ઇતર સમસ્યાવર કામ કેલી પણ ત્યાત ત્યાંની આદિવાસીના સહભાગી કરુન ઘેતલે નાહીં. ત્યાંચ્યા સમસ્યા જાણૂનચ ઘેતલ્યા નાહીત. ત્યામુલ્લં હી કામં વરવરચી ઝાલી. ત્યાંચ્યા સમસ્યા તશાચ રાહિલ્યા.

યા સમસ્યા ખચ્યા અર્થી દૂર કેલ્યા પદ્મશ્રી પ્રાસ મહેશજી શર્મા આણિ ત્યાંચ્યા ટીમ મધ્યે અસલેલ્યા ડૉ. હર્ષ ચૌહાન, રાજારામ કટારિયા આણિ ઇતર સહકાર્યાની.

પદ્મશ્રી પ્રાસ મહેશજી શર્મા, સંઘાચે સ્વયંસેવક. ૧૯૯૮લા સંઘાને ત્યાંચ્યાવર વનવાસી કલ્યાણ પરિષદેચી જબાબદારી સોપવલી. મહેશજીની ઝાબુઆ જિલ્હાત પ્રવાસ કેલા. લોકાંમધ્યે મિસળુન ત્યાંચ્યા સમસ્યા જાણૂન ઘેતલ્યા આણિ ત્યાંચ્યા લક્ષ્યાત આલાં કી, યા લોકાંના ચોર, દરવડેખોર ઠરવુન ત્યાંચ્યાબદ્દલ ગૈરસમજ પસરવિણ્યાત આલે આહેત. પ્રત્યક્ષાત હે લોક અતિશય પ્રામાણિક, કષ્ટાદ્ધુ આહેત. કોણાચે પૈસે બુડવત નાહીત. એકમેકાંના મદત કરણ્યાચી વૃત્તી આહે. ફક્ત ત્યાંના યોગ્ય માર્ગદર્શનાચી ગરજ આહે. ત્યાંચી પાણી હી મુખ્ય સમસ્યા આહે. મ્હણૂન શર્માજીની ત્યાવર લક્ષ્ય કેંદ્રિત કરણ્યાચે ઠરવિલે.

૨૦૦૭ સાલી ત્યાંની ‘શિવગંગા’ પ્રકલ્પાચી સ્થાપના કેલી. ત્યાંચ્યા મદતીલા હોતે, દિલ્હી આય.આય.ટી. મધૂન સુવર્ણપદક પ્રાસ કરુન એમ.ટેક. ઝાલેલે, દેશ-વિદેશાતીલ ઉચ્ચપદસ્થ નોકચાંકડે પાઠ ફિરવલેલે, સંઘ પ્રચારક, ભિલ્લ રાજઘરાણ્યાતલે શ્રી. હર્ષ ચૌહાન આણિ જનજાતીતીલ રાજારામ કટારિયા, જ્યાંની પદવી પ્રાસ કેલ્યાનંતર જનજાતીતીલ લોકાંસાઠીચ કામ કરાયચે ઠરવિલે. હે તિધે વ ત્યાંચે ઇતર સાથીદાર યાંની ઝાબુઆલા જલમય કરાયચે

ಂ ದ್ವಿತೀಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬಾಂಧುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿವಿಧ ಪಾಠ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಿರುವುದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ತರವಿಲೆ.

या ಟೀಮನे ಪ್ರಥಮ ಗಾವಾತೀಲ ತರುಣಾಂಬರೋಬರ ಸಂವಾದ ಸಾಧಲಾ. ಸಂಕಟಾತ ಸಾಹ್ಯ ಕರಣಾಂಚ್ಯಾ ಗಾವಾತೀಲ ತರುಣಾಂಚೆ ಸಂಘಟನ ಕೆಲೆ. ಇಂದೋರಮಧ್ಯೆ ‘ಗ್ರಾಮ ಇಂಜಿನಿಯರ ವರ್ಕ’ ಯಾ ಸಂಸ್ಥೆಮಧ್ಯೆ ತ್ಯಾಂನಾ ಪ್ರಶಿಕ್ಷಣ ದಿಲೆ. ಪಹಿಲ್ಯಾಂದಾ ೬’ ಉಚ್ಚಿಚೆ ತಲಾವ ಬಾಂಧುನ ಪಾಣಿ ಅಡವಿಣ್ಯಾಸ ಸುರೂವಾತ ಕೆಲೀ.

ಮಹಾಭಾರತಾತೀಲ ಕಥೆನುಸಾರ ಭಗಿರಥಾನೆ ತಪಶಚರ್ಯಾ ಕರ್ಕುನ ಗಂಗಾ ಪृಥ್ವೀವರ ಆಣಲೀ ತೆಬ್ಬಾ ತಿಚಾ ಆವೆಗ ಪृಥ್ವೀಲಾ ಸಹನ ಹೋಣಾರ ನಾಹಿ ಮಹಣ್ಣನ ಶಂಕರಾಚೀ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಕರ್ಕುನ ತ್ಯಾಂಚ್ಯಾ ಜಟಾಂಧುನ ತೀ ಜರ್ಮಿನಿವರ ಆಣಲೀ.

ಅಗದೀ ಯಾವ ತತ್ವಾಚಾ ಅವಲಂಬ ಕರ್ಕುನ ‘ಶಿವಗಂಗಾ’ ಚ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ್ಯಾನೀ ೨೦೦೭ ಪಾಸುನ ಪಾಣಿ ಅಡವಿಣ್ಯಾಸ ಸುರೂವಾತ ಕೆಲೀ. ಪಾವಸಾಂಭಾತ ಡಂಗರಾತುನ ಧೋ ಧೋ ವಾಹಣರೆ, ನುಸೆತೆಚ ವಾಹ್ನ ಜಾಣರೆ ಪಾಣಿ ಅಡವುನ ತ್ಯಾಚಾ ಪಿಣ್ಯಾಸಾಠಿ, ಶೇತೀಸಾಠಿ ಉಪಯೋಗ ಕರಣ್ಯಾತ ಯೆಊ ಲಾಗಲಾ. ಲೋಕಾಂಚ್ಯಾ ಸಾಹ್ಯಾನೆ ತಲಾವ ಬಾಂಧಲೆ ಗೆಲೆ. ಹಜಾರೋ ಬಾಂಧ ಬಾಂಧಲೆ. ಗ್ರಾಮ ಅಭಿಯಂತ್ಯಾಂನಾ, ಸಮತಲ ರೆಷಾ, (ಕಂಟ್ರೂ) ಕಾಢಣ್ಯಾಚಂ, ಬಾಂಧ ಬಂದಿಸ್ತೀ, ನಾಲಾ ಬಂಂಗಿಂಚಂ, ಪಾಣಲೋಟ, ವೃಕ್ಷ ಲಾಗವಡ ಯಾಂಚ ಶಾಸ್ತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ದೆಣ್ಯಾತ ಆಲಂ. ಇಂಜಿನಿಆರ್ಸ ಆणಿ ಸ್ಥಾನಿಕ ಲೋಕಾಂಚ್ಯಾ ಸಹಕಾರ್ಯಾನೆ ಹಾಥಿಪಾವಾ ಪಹಾಡಾವರ ೧ ಲಾಖ ೧೧ ಹಜಾರ ಸಮತಲ ರೆಷಾ(ಕಂಟ್ರೂ ಟ್ರೆನ್ಸ್)ಪಾಣಿ ಪ್ರಕಲ್ಪ ಗಾಬವಿಲೆ. ೩೫೦ ಗಾವಾಂಮಧ್ಯೆ ರಿಚಾರ್ಜಿಂಗ ಹಂಡಪಂ ಬಸವಿಣ್ಯಾತ ಆಲೆ. ೪೫೦೦ ಮೆಡ ಬಂಧಾನ, ಚೆಕ ಡಂಮ, ತಲಾವ ಇ. ಚ್ಯಾ ಮಾಧ್ಯಮಾತ್ತುನ ಕರೋಡೋ ಲಿಟರ ಪಾಣಿ ಜರ್ಮಿನಿತ ಮುರಲೆ ಆणಿ ಜರ್ಮಿನಿತೀಲ ಪಾಣ್ಯಾಚಾ ಸಾಟಾ ವಾಡಲ್ಲಾ. ಝಾಬುಆ ಜಿಲ್ಹಾ ದುಷ್ಕಾಳ ಮುಕ್ತ ಝಾಲಾ. ಜಿತೆ ವರ್ಷಾತೆ ಏಕದಾ ಮಕ್ಕಾಚಿ ಶೇತೀ ವ್ಹಾಯಚಿ ತಿಥಂ ವನವಾಸಿ ಲೋಕ ಗಬ್ಬಾಚಿ ಶೇತೀ

ಕರಾಯಲಾ ಲಾಗಲೆ. ವರ್ಷಾತುನ ದೋನ ಪಿಕೆ ಘೇऊ ಲಾಗಲೆ.

ಶೇತೀಬರೋಬರಚ ತ್ಯಾಂನಾ ಹಸ್ತಕಲೆಚೆ, ಬಾಂಬುಪಾಸುನ ನಿರನಿರಾಳ್ಯಾ ವಸ್ತು ತಯಾ ಕರಣ್ಯಾಚೆ, ಕುಂಭಾಕಾಮಾಚೆ ಶಿಕ್ಷಣ ದೆಣ್ಯಾತ ಆಲೆ. ಬೀ-ಬಿಯಾಗೆ, ಬನೌಷಧಿ ಯಾಂಚ್ಯಾ ಪಾರಂಪರಿಕ ಜತನ ಕರಣ್ಯಾಂಚ್ಯಾ ಪಧದೀಲಾ ಚಾಲನಾ ದೆಣ್ಯಾತ ಆಲೀ.

ಹಲಮಾ - ಯಾ ಲೋಕಾಂಚೆ ಏಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮಹಣಜೆ ‘एಕಮೇಕಾ ಸಾಹ್ಯ ಕರ್ಕು, ಅವಯೆ ಧರು ಸುಪಂ’ ಯಾ ಉಕ್ತಿನುಸಾರ ಸಂಕಟಾತ ಅಸಲೆಲ್ಯಾ ಭಿಳ್ಳ ಕುಟುಂಬಾಲಾ, ಸರ್ವ ಕುಟುಂಬೆ ಏಕತ್ರ ಯೆಊನ ಸಾಹ್ಯ ಕರತಾತ. ಉದಾ. ಏಖಾದ್ಯಾಚೆ ಘರ ಪಡಲೆ ತರ ಗಾವಾತೀಲ ಸರ್ವಜಣ ಏಕತ್ರ ಯೆಊನ ತ್ಯಾಚೆ ಘರ ಉಭೇ ಕರ್ಕುನ ದೆತಾತ.

ಪಡಜಿ - ಶೇತೀಚೆ ಕಾಮ ಅಸೆಲ ತರ ೮/೧೦ ಕುಟುಂಬ ಏಕತ್ರ ಯೆತಾತ ಆणಿ ಶೇತಾತೀಲ ಕಾಮ ನಿಪಟತಾತ.

ಮಾತಾನುವನ - ಹಾ ಉತ್ಸವ ವರ್ಷಾತುನ ೫/೬ ವೆಳಾ ಸರ್ವ ಭಿಳ್ಳ ಏಕತ್ರ ಯೆಊನ ಸಾಜರಾ ಕರತಾತ.

ವೃಕ್ಷಾರೋಪಣ - ದುಷ್ಕಾಳಾಮಧ್ಯೆ ಝಾಡಂ ಲಾವಣ ಬಂದ ಝಾಲಂ ಹಿತಂ. ಪಣ ಆತಾ ಪುನ್ಹಾ ವನ ಉಭಾರ್ಯಾಚೆ ಕಾಮ ಸುರು ಝಾಲೆ ಆಹೆ. ೧೧೦ ಗಾವಾತ ೭೦,೦೦೦ ವರ ಝಾಡೆ ಲಾಊನ ಝಾಲಿ ಆಹೆತ.

ವಿಶೇಷ ಮಹಣಜೆ ರೂರಕಿ, ಮುಂಬೀಡ, ದಿಲ್ಲಿ ಇ. ಠಿಕಾಣಂಚ್ಯಾ IIT ಚೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಇಥೆ ಪ್ರಶಿಕ್ಷಣಾಸ ಯೆತಾತ.

‘ಶಿವಗಂಗಾ’ ಪ್ರಕಲ್ಪಾನೆ ಫಕ್ತ ಜಲಸಂರ್ವಧನಾಚೆಚ ಕಾಮ ಕೆಲೆ ನಾಹಿ ತರ ಆದಿವಾಸಿಂಚಾ ಸರ್ವಾಗಿಣ ವಿಕಾಸ, ಗ್ರಾಮವಿಕಾಸ, ಸ್ವಯಂರೋಜಗಾರ ಯಾಬರೋಬರಚ ಜಗಾಲಾ ಪರ್ಯಾವರಣ ಸಂರಕ್ಷಣಾಚೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣ ಘಾಲೂನ ದಿಲೆ ಆಹೆ.

ಶೋಭಾ ಜೋಣಿ (೧೯೨೨೩೧೯೬೨)

ಜನಜಾತಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಆಶ्रಮ, ಪುಣೆ ಮಹಾನಗರ.

ಮುರುಮಹಂಡಿ ಯೆಥೆ ಸೆವಾವರ್ಥಿನಿ ಆणಿ ಜನಜಾತಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಆಶ್ರಮ ನಾಸಿಕ ಆणಿ ಶ್ರೀ. ಜಾಜ್ಯಾ ಸರ ಯಾಂಚ್ಯಾ ಸಹಕಾರ್ಯಾತುನ ಬಾಂಧುಗಳ ಸೆವಾವರ್ಥಿನಿ ಆಲೆಲ್ಯಾ ವಿಹಿರಿಚಾ ಲೋಕಾರ್ಪಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸಂಪನ್ಮ ಝಾಲಾ. ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಖೂಪಚ ಸುಂದರ ಆಯೋಜಿತ ಕರಣ್ಯಾತ ಆಲೆಲಾ ಹಿತಾ. ಆಪಲ್ಯಾ ಆದಿವಾಸಿ ಬಾಂಧವಾಂನಿ ಮನ:ಪೂರ್ವಕ ಸರ್ವಾಚೆ ಸ್ವಾಗತ ಕೆಲೆ. ಗಾವ ಜೆವಣ ಸುದ್ಧಾ ಠೆವಣ್ಯಾತ ಆಲೆಲೆ ಹಿತೆ. ಯಾಪ್ರಸಂಗಿ ಸೆವಾವರ್ಥಿನಿ ಪುಣೆ ಯೆಥಿಲ ಮಾನ್ಯವರಹಿ ಉಪಸ್ಥಿತ ಹಿತೆ. ತೆಥಿಲ ಆಪಲೆ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆ ಹರಿದಾಸ ದೇವರೆ, ಶ್ರೀ.ಜಾಮದಾರ ಸರ, ಶ್ರೀ.ಗೋಡಬೋಲೆ ಸರ, ಶ್ರೀ.ಶ್ರೀಕಾಂತಜಿ ವಾಣಿ, ಶ್ರೀ.ಮಹೇಶಜಿ ಸಂತ, ಮೋಜಾಡ ತಾಈ, ನೀತಾಜಿ ಜಾಜ್ಯಾ, ದೀಪಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಚ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಪಲೆ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆ ಉಪಸ್ಥಿತ ಹಿತೆ.

कुर्यात सदा मंगलम

स्व. श्री. बाळासाहेब देशपांडे यांनी १९५२ मध्ये सुरु केलेला संघ परिवारातील एक महत्वाचा आयाम म्हणजे ‘कल्याण आश्रम’. भारतातल्या विविध राज्यांत, प्रामुख्याने जंगल भागात राहणारा ‘जनजातीय समुदाय’ जवळजवळ ९% आहे. त्यांचे प्रश्न, त्यांच्या गरजा, अडचणी काही प्रमाणात शहरी समाजाहून अलग आहेत. त्या सोडवायच्या पद्धतीही स्वाभाविकपणे थोड्या वेगव्या आहेत. ही जाणीव ठेवून कल्याण आश्रम भारतभरात विविध पद्धतींनी कार्यरत असतो.

कोविड काळ जगात सर्वांसाठीच अतिशय अवघड होता. आमच्या कातकरी समाजाची आर्थिक परिस्थिती तर या संकटात खूपच नाजूक झाली. वाडीवस्तीतून फिरताना आश्रमाच्या कार्यकर्त्यांना काही ठळक बाबी जाणवत होत्या. त्यातली एक म्हणजे गेल्या दोन वर्षांत वाड्यांत होणाऱ्या हळदी आणि विवाहांचे प्रमाण खूपच रोडावले आहे. चौकशी करताना समजलं की हे लोक साखरपुडा उरकून संसार सुरु करतात पण लग्न लावायचं तर कर्ज घ्यावे लागते. ते फेडायला निदान दोन वर्षे तरी जातातच. त्यामुळे लग्नाचा विचार पुढे ढकलला जातो आहे.

रसायनी विभागाच्या कार्यकर्त्या सुचेतार्ई जोशी यांच्या डोक्यात विचारचक्रे फिरू लागली. त्यांनी प्रांताचे प्रमुख मा. श्री. अमितजी साठे यांच्याशी याविषयी बोलणे केले. या जोडप्यांचे सामूहिक विवाह केले तर खूप मोठी सोय होईल हा विचार त्यांना बोलून दाखवला. त्याच काळात सीएसआर ची कामे करणारी CEPRI या संस्थेशी अमितजींचा संपर्क झाला. त्यांची अडचण समजताच या संस्थेने आनंदाने आर्थिक जबाबदारी उचलायची तयारी दर्शवली. कार्यकर्त्यांत वेगळाच उत्साह संचारला. सामूहिक विवाहासाठी २७ मार्च २०२२ हा दिवस निश्चित केला गेला.

कर्जत, खालापूर, रसायनी, पेण, उरण, अलिबाग, पनवेल अश्या सात तालुक्यांतून माणसे कामाला लागली. ऑनलाईन-ऑफलाईन बैठका होऊ लागल्या.

नेहमीचे शिक्षण, आरोग्य, आपत्ती निवारण, सेवाकार्ये यापेक्षा हे काम वेगळे होते. आनंदाचे होते. सौख्य आणणारे होते. आश्रमाचे कार्यकर्ते घरचे कार्य असल्यासारखे जातीने बारीकसारीक गोष्टींकडे लक्ष देऊ लागले. लग्नेच्छुक जोडप्यांची नावे नोंदणी होऊ लागली. मुलींचे वय १८पेक्षा अधिक आहे याची खात्री करण्याचे कामही केले गेले. कामाच्या, सामानाच्या याद्या तयार झाल्या. कामे वाटली जाऊन ती पार पडू लागली. रसायनी- मोहोपाडा विभागातील व्यापारी वर्गनिही मोठ्या आत्मीयतेने भोजनसामुग्रीची जबाबदारी उचलली. रसायनीतील महिला कार्यकर्त्यांच्या उत्साहाला तर उधाण आले.

केप्री संस्थेने मानपानाच्या वस्तू, संसाराच्या वस्तू, वधूवस्त्रे, वराचा पोशाख, जोडप्याच्या वडिलांचा मान, मुलींचे दागिने, जसे की मंगळसूत्र, जोडवी, पैंजण, टुशी तसेच बांशिंग, मुंडावळ्या अश्या वस्तूंची सोय केली. मंडपाची उत्तम सोय केली. धार्मिक विधी करणाऱ्या गुरुजींना बोलावणे केले. विवाहसामुग्री आणवली.

कल्याण आश्रमाने करवल्यांचे मान म्हणून छान साड्या घेतल्या. भोजन, पाणी, स्वयंसेवक वर्गही आपलाच होता. रसायनी MIDC मधील वडगाव-वाशीवली वाडीवर लग्नाचा सोहळा पार पडला. या कामासाठी जागा सरपंचानी मोफत उपलब्ध करून दिली होती. वस्तीवरचे आपले कार्यकर्ते गजाननराव आणि सौ. वेणूतार्ई वाघमारे या जोडीने या कार्यात मोठा हातभार लावला. अविनाशजी म्हत्रे, रवींद्र पाटील, मोहन मुजुमदार, जयश्रीतार्ई घोडविदे, किशोर चौधरी, सखारामदादा, विष्णुभाऊ अश्या आपल्या निष्ठावान कार्यकर्ते-पदाधिकाऱ्यांची यादी तर खूप मोठी आहे.

मंत्रांच्या गजरात, मंगल वाद्यांच्या घोषात ७४ जोडपी सन्मानपूर्वक एकमेकांशी विवाहबद्ध झाली. हिंदू पद्धतीने अग्रीला साक्षी मानून सप्तपदी, लाजाहोम वगैरे विधिपूर्वक हे विवाह संपन्न झाले. त्यांना नोंदणी

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

प्रमाणपत्रही दिली गेली. या कार्यक्रमात ३००० लोक उपस्थित होते. केवळ ही जोडपीच नाही तर ही १५० कुटुंबे, ९ वाढ्या या सुमंगल कार्यामुळे एकमेकांशी जोडले गेले. कल्याण आश्रमाशी जोडले गेले.

महिनाभर दिवसरात्र केलेल्या मेहनतीची फलश्रुती अशी गोड झाली.

अमिता आपटे
लेखिका ईशान्येतील जनजातीच्या अभ्यासक आहेत.

मिलकर बोझ उठाना – साथी हाथ बढाना

पाड्यावरील, गावातील जनजाती लोकांच्या आरोग्याची निःस्वार्थपणे काळजी घेणार्या ज.क.आ.च्या आरोग्य रक्षकाच्या, जेव्हा स्वतःच्याच जीवावर बेतते तेव्हा मदतीचे अनेक हात पुढे येतात.

श्री. राजेंद्र केदारी, ज.क.आ.चे आरोग्य रक्षक. घोडेगाव जवळच्या चास गावी राहणारे आरोग्य रक्षक. वय साधारण २७ वर्ष. आई, वडिल, पत्नी, छोटा मुलगा अशी प्रपंचाची जबाबदारी. शेतात मोलमजूरी करणे हेच उपजीविकेचे साधन. शेतात खूप श्रम करतात. एके दिवशी काम करून शेतावरून परत येत असताना मोटरसायकल स्लीप झाली आणि ते खाली पडले. डोळ्याला, डोक्याला मार लागला. अवस्था फार वाईट होती. जीवन मरणाचा प्रश्न होता. वेळेत उपचार झाले नसते तर जीवावर बेतलं असतं. परळ येथील त्यांच्या नातेवाईकांना हे कळताच, त्यांनी त्यांना परळ येथील के.ई.एम् हॉस्पिटलमध्ये दाखल केले. सर्व तपासण्या झाल्यावर डॉक्टरांनी सांगितले मैंदू व डोळ्यामधील रक्तवाहिनीमध्ये गाठ आहे. ताबडतोब ऑपरेशन करावे लागेल. साधारण चार लाख खर्च येईल.

हे ऐकताच श्री. केदारांच्या डोळ्यासमोर काजवे चमकले. एवढी रक्कम इतक्या कमी वेळात आणायची कुटून! हरायची खात्री असताना लढायची जिद्द लागते' असं म्हणतात. श्री. केदारी आणि त्यांच्या नातेवाईकांनी जिद्द सोडली नाही. त्यांनी आणि नातेवाईकांनी काही रक्कम जमा केली पण तेवढी पुरेशी नव्हती.

त्यांनी, ज.क.आ.चे, पुणे जिल्हाग्रामीण संघटन मंत्री, श्री. विशाल भुरुक यांचेशी संपर्क करून परिस्थिती

कथन केली. श्री.भुरुक यांनी पुणे महानगराच्या पदाधिकार्याशी संपर्क साधला आणि श्री.केदारांवरील उपचारासाठी लागणार्या खर्चाची कल्पना दिली.पदाधिकार्यांनी कार्यकर्त्यांना आर्थिक मदतीचे आवाहन केले.'हस्तस्य भूषणं दानं' हे आचरणात आणणार्या अनेक कार्यकर्त्यांनी आर्थिक मदत केली. बघता बघता ४८ तासात १ लाख रु. त्यांच्या बँक खात्यात जमा केले.

ऑपरेशन व्यवस्थित होऊन श्री.केदारी घरी आले ही सर्वांसाठी आनंदाची गोष्ट आहे. श्री.केदारी, श्री.भुरुक यांच्याकडे भावना व्यक्त करताना म्हणाले, भाऊ,मी काल घरी आलो. ॲपरेशन छान झाले. तब्बेत एकदम बरी आहे. तुम्ही जर मला मदत केली नसती तर ऑपरेशन करायला फार वेळ लागला असता.तुमच्या सर्वांचे खूप उपकार आहेत. उपकाराची भाषा आल्यावर श्री.भुरुक यांनी त्यांना मध्येच थांबविले आणि म्हटले, उपकार वगैरे काही नाही. तुम्ही समाजासाठी निःस्वार्थ भावनेने काम करता म्हणून हे शक्य झालं.

व.क.आ.च्या वतीने विचार व्यक्त करताना श्री.भुरुक म्हणाले, काम करत असताना एक एक कार्यकर्ता उभा करण्यासाठी खूप प्रयत्न करावे लागतात.त्यात सर्वांत महत्वाचे म्हणजे कार्यकर्त्यांच्या सुख दुःखात विषेशतः दुःखात आपण सहभागी झालो तर आपण त्याच्या किती जवळ आहोत हे तो लक्षात ठेवतो आणि आयुष्यभर निःस्वार्थपणे समाजासाठी काम करतो.

'तू मैं एक रक्त' हेच तर व.क.आ.चे ब्रिद वाक्य आहे.

शोभा जोशी

ં દ્રુતીની રૂપોની વિશેષતાની પ્રાચીન પરંપરા મહારાષ્ટ્રાતીલ કોકણ
પ્રાંતાતુન ઉદ્યાસ આલેલી આહे. વારલી નુસ્તી ચિત્રકલા

નસૂન તી જનજાતી સંસ્કૃતીચ્યા ઐતિહાસિક પરંપરેચે એક પ્રતિબિંબ આહे, આપલ્યા સાંસ્કૃતિક કલેચા અમોલ અસા વારસા આહे. વારલી કલેમધ્યે દરરોજચ્યા આયુષ્યામધ્યે ઘડણાન્યા ઘડામોડી, આજૂબાજૂચા પરિસર, પ્રાણી, દેવ-દેવતા, સણવાર વ એકંદરીતચ સમાજાત ઘડત અસલેલ્યા પ્રત્યેક ગોઢીચે પ્રતિબિંબ આપલ્યાલા પાહાયલા મિળતે. એકા અર્થને યા કલેતૂન જનજાતી જીવન દર્શન આપલ્યા સર્વાના બધાયલા મિળતે.

ગેલ્યા કાહી દશકાંપાસૂન હી કલા ભારતાતચ નવ્હે તર સંપૂર્ણ જગત પ્રસિદ્ધ ઝાલી આહે વ બચ્યાચ કલા પ્રેમિની યાવર અધિક સંશોધન વ અભ્યાસ દેખીલ સુરૂ કેલા આહે.

અખિલ ભારતીય વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ જનજાતી લોકકલેચ્યા સંરક્ષણ વ સંવર્ધન કરણ્યાત ગેલ્યા સાત દશકાંપાસૂન સક્રિય આહે. કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા લોકકલા આયામાચ્યા માધ્યમાતૂન વારલી પ્રમાણેચ દેશાતીલ સર્વ જનજાતી ભાગાતીલ નૃત્ય, ગાયન, વાદ્ય અશા નાનાવિધ કલાંચે સંવર્ધન કરણ્યાત યેત આહે. હા ઐતિહાસિક વારસા જો ગેલે શતકાનુશતકે જનજાતી સમાજાચ્યા અથક પરિશ્રમાતૂન પુઢચ્યા પિઢીલા મિળાલેલા આહે તો તિતક્યાચ નિષ્ઠેને પુઢે જાવા યાસાઠી લોકકલા આયામ કાર્યરત આહે.

સ્વામી વિવેકાનંદ મ્હણાલે હોતે કી આપલ્યાલા અશી શિક્ષણ પદ્ધતી હવી જ્યાતુન ચારિત્ર નિર્માણ હોઈલ, વૈચારિક કક્ષા રૂંદાવતીલ, વિચારસરણી અધિકાધિક શક્તિશાલી હોઈલ આણિ યા સર્વાતૂન વ્યક્તિ આપલ્યા સ્વતઃચ્યા કર્તૃત્વાવર ઉભી રાહીલ. ચારિત્ર નિર્માણાચી પહીલી પાયરી જર મ્હટલી તર તી બાલપણાત શાલ્કરી દરેતચ ઉત્તમરિત્યા અસતે. સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રચે ચારિત્ર નિર્માણ કરાયચે અસેલ તર વ્યક્તિ નિર્માણાતૂન રાષ્ટ્રનિર્માણ યા

ભાવનને કાર્ય ઝાલે પાહિજે આણિ તે સંસ્કાર રૂજવિષ્ણાકરિતા બાલ્યાવસ્થા અતિશય યોગ્ય કાલ અસતો. ત્યાચપ્રમાણે આપલા સાંસ્કૃતિક વારસા પુઢચ્યા પિઢી કરિતા સંરક્ષિત કરુન ત્યાચે સંગેપન વ સંવર્ધન કરણ્યાચી ગરજ હીસુદ્ધા હ્યાચ વેળી મુલાંમધ્યે રૂજવિલી જાઊ શકતે.

યાચ મૂલાંચા આધાર ઘેત વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ બેંગલોર યેથીલ કાર્યકર્તે જ્યાવેળી જયગોપાલ ગરોડિયા રાષ્ટ્રોત્થાન વિદ્યાલયાચ્યા પ્રાચાર્ય સૌ. ગાયત્રીજી યાંના ભેટલે. ત્યાવેળેસ એક કલ્પના ઉદ્યાસ આલી. તી મ્હણજે વિદ્યાલયાચ્યા પરિસરાત જનજાતી કલા, મ્હણજેચ વારલી ચિત્રકલેચ્યા માધ્યમાતૂન વિદ્યાલયાત સુશોભીકરણ કરાયચે. ગાયત્રીજી યાંની હ્યા યોજનેલા ત્વરિત પાઠિંબા દેત સર્વ વિદ્યાર્થી વ શિક્ષકવૃંદ યાંચા યાત પૂર્ણ સહભાગ કસા હોઈલ યા દૃષ્ટીને કાર્યકર્ત્યાબોબર બસૂન યોજના આખલી. સર્વાકિરતા હી અતિશય વેગળી વ એકમેવાદ્વિતીય અશી સંધી ચાલૂન આલી જ્યાતૂન આપલ્યા કલાગુણાંનાચ નાહી તર આપલ્યાતીલ શિસ્ત, સંસ્કાર વ રાષ્ટ્રપ્રેમ યાંચા શાલેકરિતા કસા ઉપયોગ હોઈલ હે દાખવિષ્ણાચી સંધી મિળાલી. કલ્યાણ આશ્રમાચે પ્રદીપજી કાકડ વ મયુરેશજી ફડકે યાંની યા સર્વ પ્રકલ્યાચે નિયોજન કેલે. સુરૂવાતીલા તીન ભિંતિંવર વારલી ચિત્રકલા કરાયચી અસે ઠરલે, પણ હ્યા ઉપક્રમાચા અભૂતપૂર્વ અસા પ્રતિસાદ વ વિદ્યાર્થ્યાવર, શિક્ષકાંવર આણિ પાલકાંવર ઝાલેલા સકારાત્મક પ્રભાવ બઘતા શાલેતીલ પ્રત્યેક ઠિકાણી વારલી ચિત્રકલા ઝાલ્કૂ લાગલી. પહિલ્યા કાહી દિવસાત મુલાંની ભિંતી રંગવિલ્યા વ પ્રદીપજી યાંની વારલી ચિત્ર કાઢુન ત્યાનંતર મુલાંની ત્યાત રંગ ભરલે. પરંતુ નંતર મુલાંચા ઉત્સાહ વ ક્ષમતા બઘતા પ્રદીપજી યાંચ્યા માર્ગદર્શનાત મુલાંનીચ ચિત્રે કાઢલી વ રંગવલી સુદ્ધા.

સુદૈવાને માઇયા બેંગલોર પ્રવાસાદરમ્યાન મલા હા વિદ્યાલયાત ઝાલેલા અમુલાગ્ર બદલ બધાયલા મિળાલા.

ં ં

ગાયત્રીજી યાંચ્યા બોલણ્યાતુન જાણવલે કી શાલેય સમિતી, શિક્ષકવૃદ્ધ, વિદ્યાર્�ી વ સર્વ પાલકાંકડુન ખૂપચ કૌતુકાસ્પદ પ્રતિસાદ હ્યા પૂર્ણ પ્રકલ્પાલા મિળાલા. પાલકાંચ્યાચ શબ્દાત સાંગાયચે ઝાલે તર, શાઠેતીલ યા દૃશ્ય બદલામુલે આમ્હાલા વ આમચ્યા પાલ્યાંના ખૂપચ સકારાત્મક બદલ જાણવતોય વ જ્યા વેલેસ આમ્હી મુલાંના શાલેત સોડાયલા યેતો, ત્યાવેળી એક ઉત્સાહવર્ધક વાતાવરણ બદાયલા મિળતે. બેરેચેસે પાલક જ્યાંના યા સુંદર કલેવિષયી માહિતી નબ્ધતી, ત્યાંની શિક્ષકાંશી સંપર્ક કરુન વારલી ચિત્રકલેવિષયી અધિક માહિતી જાળ્ણું ઘેણ્યાચા પ્રયત્ન કેલા.

કલ્યાણ આશ્રમાચે કાર્યકર્તે વ વિદ્યાલયાચે શિક્ષક વ વિદ્યાર્થી યાંચ્યા પ્રયત્નાંની હા એક વિશેષ પ્રકલ્પ શાલેમધ્યે રાબવિલા ગેલા, જ્યાચ્યામુલે વિદ્યાર્થ્યાંચ્યા જીવનાત એક સકારાત્મક બદલ દિસુલાગલા આહે. ફક્ત વિદ્યાર્થ્યાંચ્યાચ નાહી તર શાલેશી સંબંધિત પ્રત્યેક વ્યક્તી, શાશેતીલ શિક્ષક, શિક્ષકેતર કર્મચારી, શાલેય સમિતી, સર્વ પાલક વ શાલેચ્યા પરિસરાતીલ નગરીય નિવાસી હેસુદ્ધા હા સકારાત્મક બદલ અનુભવત આહેત. હા પ્રકલ્પ મ્હણજે એક અતિશય ઉત્તમ ઉદાહરણ આહે જિથે સકારાત્મક વિચાર ઘેઊન જનજાતી કલેચે સંરક્ષણ વ

સંવર્ધન કર્ણયાકરતા સર્વાંચ્યા સામૂહિક પ્રયત્નાતુન બદલ ઘડવિલા આહે. હા બદલ નુસ્તયા બાહ્યરૂપાતચ દિસુન આલેલા નાહી તર હી શતકાનુશતકે ચાલત આલેલ્યા પરંપરેચા વારસા પુઢ્યા પિઢીલા દેણ્યાચી એક ચળવળચ જણૂ ઉભી રાહિલી આહે. વિદ્યાર્થ્યાંચે પ્રફુલ્લિત ચેહેરે બધૂન મળા ખાત્રી પટલી કી જનજાતી કલા, વારલી, હી સંરક્ષિત હોત આહે વ ત્યાચે સંગેેન વ સંવર્ધન યેણાંચ્યા કાળાત ખૂપ મોઠ્યા પ્રમાણાત બદાયલા મિળણાર આહે.

લોકકલા આયામપ્રમાણેચ ઇતરહી અનેક ક્ષેત્રાત, જસે કી શિક્ષા, છાત્રાવાસ, ખેલ-કૂદ, આરોગ્ય, મહિલા કાર્ય, હિતરક્ષા, શ્રદ્ધાજાગરણ ઇત્યાદી મધ્યે વનવાસી કલ્યાણ આશ્રમ ગેલ્યા સાત દશકાંપાસુન અવિરત કાર્યરત આહે. યાચાચ પરિણામ મ્હણુન દેશાતીલ જનજાતી ક્ષેત્રાત સકારાત્મક બદલ અનુભવાયલા મિળતો આહે. કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા ઈશ્વરીય કાર્યાચે બ્રીદિવાક્ય, તૂ-મૈ એક રક્ત યાચી અનુભૂતી બેંગલોર મધીલ રાષ્ટ્રોત્થાન વિદ્યાલય વ કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા કાર્યકર્ત્યાંચ્યા સંયુક્તિક પરિશ્રમાને બદાયલા મિળાલી.

ગિરીશ કાળે (૧૯૮૭૨૫૧૫૮૭)
પ્રચાર પ્રસાર પ્રમુખ, પશ્ચિમ ક્ષેત્ર,
જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમ, પુણે

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય માધ્યમિક વ ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ મંડળ પુણે, યા શિક્ષણ મંડલાતર્ફે શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૧ મધ્યે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યાતીલ માન્યતાપ્રાપ્ત માધ્યમિક વ ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષકાંસાઠી રાજ્યસ્તરીય નિબંધ સ્પર્ધા આયોજિત કર્ણયાત આલેલી હોતી યા સ્પર્ધેમધ્યે સિટી હાયસ્કૂલચે શિક્ષક શ્રી. દિલીપ રાજારામ પવાર યાંની, ‘ઉપક્રમશીલતા આણિ શિક્ષક યા વિષયાવર સાંગલી જિલ્હાતીલ માધ્યમિક શાળા યામધ્યે રાબવલે જાણારે ઉપક્રમ આણિ શિક્ષકાંચે પ્રયત્ન’ અસા નિબંધ સાદર કેલા હોતા યા નિબંધાચી રાજ્ય સ્તરાવર નિવડ ઝાલી આહે શિક્ષણ મંડળ પુણ્યાચે અધ્યક્ષ શરદ ગોસાવી વ સચિવ ડૉક્ટર અશોક ભોસલે યાંચ્યા હસ્તે શ્રી પવાર યાંના પ્રમાણપત્ર દેઊન સન્માનિત કેલે આહે.

લેખક શ્રી. દિલીપ પવાર હે અખિલ ભારતીય જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમ, મહારાષ્ટ્ર. સાંગલીચે જિલ્હા અધ્યક્ષ આહેત. જ.ક.આ. તર્ફે ત્યાંચે મન:પૂર્વક અભિનંદન !!!

जनजाती पारंपरिक सातपुडातील नंदुरबार जिल्ह्याची होळी माझा अनुभव

नंदुरबार जिल्ह्यातील भिल्ल, पावरा जनजाती होळीच्या ५ दिवस किंवा ३ दिवस, काहीजण सव्वा महिना अगोदर पालनी (नवस) करतात. पालनी (नवस) करत असताना, गावाच्या बाहेर किंवा शाळा किंवा खळ्या गावाच्या बाहेर निवास असतो. ५ दिवस सर्व पालनी (नवस) घेणाऱ्यांचे वेगळे निवास असतात. आणि निवासच्या ठिकाणी नृत्य नाचाचे सराब करतात. पालनी(नवस) करण्यापूर्वी बकरीच्या दुधाने पूजा करून, डोक्यात दूध टाकुन अंघोळ करतात. अंघोळ झाल्यावर कुणालाही स्पर्श करायचा नाही किंवा करू घ्यायचा नाही. हातात काठी घेऊन गावात फिरतात, जेणेकरून कोणाचाही स्पर्श होणार नाही, करणार नाही आणि चुकून स्पर्श झाल्यास लगेच अंघोळ करायला नदीवर जावे लागते, नाही तर बाकीचे सदस्य अंघोळ झाल्या शिवाय आपल्या ग्रुप मध्ये येऊ देत नाहीत. त्याला लगेच नदीवर अंघोळीला पाठवतात. ५ दिवस व्यसन बंद. खाटे वर बसायचं नाही. खाली जमिनीवर बसणे. लोकांपासून अंतर ठेवून गप्पा गोष्टी मारणे असे एकूणच होळीच्या आदल्या ५ दिवस प्रसन्न वातावरण असते.

बावाबुद्या आणि गेर

बावा बुद्या होळीच्या दिवशी आपापले वेष भूषा परिधान करून तोंडावर नक्षी शरीरावर नक्षी काढून, डोक्यावर मोराचे पीस आणि कमरेत मोठे गुगरू(कहाटा) बांधून तर कोणी कालिका माता होणे, (तुंबडा) कमरेत दुधी भोपळ्याचे गोल बांधून डोक्यावर बांबूचे नक्षीदार टॉप लायटिंग लावून रात्रभर नृत्य करतात.

गेर

होळीच्या दिवशी आपापल्या सामानाची पूजा करून वेगवेगळ्या वेशभूषा परिधान करून, कालिका माता हातात सूप (हुपडा) आणि लाकडाचा साटवा (चमचा) म्हणजे भाजी वरण काढण्याचं साधन हातात घेतात. तर

कोणी महिलांचे कपडे साडी पंजाबी लुगडं इत्यादी परिधान करून सजतात. तर कोणी अस्वल किंवा वाघ माकडे इत्यादी मुखवटा घालून सजतात. कोणी पोलीस तर कोणी कोणी सैनिक, कागल पांड्या भविष्य पाहणारा असतो तर काही जण लाकडाचा घोडा नाच करतात. हातात तलवार घेऊन फेटा बांधून कमरेला नववारी चे झोळ्या बांधून तयारी करतात. होळीच्या दिवशी गावातील गावकरी होळी घ्यायला जंगलात जातात. बांबूची होळी. संध्याकाळी सर्व गावकरी लाकडे, तुरीची काड्या, टेम्बराचे (टेम्बुरणी) फांद्या आणून होळी उभी करतात. रात्रभर होळीच्या अवतीभवती पारंपरिक नृत्य करतात गावातील सर्व गावकरी होळीच्या ठिकाणी एकत्र येतात.

पहाटे ४ वाजता गावातील दवंडी देणारा गावात फिरून गावकन्यांना उठवून होळीच्या दर्शनासाठी सूचना देतो. होळी पेटवल्यावर बावा आणि गेर होळी पेटत असताना ५ फेच्या होळीच्या परिक्रमा करतात.

सकाळी पहाटे गावकरी पूजेसाठी एकत्र येतात आणि गूळ डाळ्या नारळ साखर गाठी, ५ परिक्रमा करून होळीच्या आगीत होळीला नैवद्य नारळ खरीख वाटी साखर गाठी डाळ्या आगीत टाकल्यावर उपवास सोडतात. दुसऱ्या दिवशी सर्व गावात भात, हिरवी मिरची तळ्यून तूर डाळ, तूप असे प्रत्येक घरी स्वयंपाक करतात. खाणारे खातात, पिणारे पितात, सर्व गावात एकमेकांच्या घरी जेवणाचे ताट पोहोचवतात.

गेर आणि बावा ५ दिवस ५ गावात होळीची शेंडी घेऊन ढोल, मांदल, पावा, पायात गुंगरू, घेऊन खूप उत्साहाने होळी सण साजरा करतात. नाच नृत्य करून धान्य संकलन करतात. आणि महत्वाचे म्हणजे ५ दिवस अंगावर पाणी पडू देत नाहीत आणि अंघोळ करत नाहीत, तोंड सुद्धा धुवत नाहीत कारण की पालनी(नवस)

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

असतो महणून गावोगावी फिरून झाल्यावर ५ व्या दिवशी संध्याकाळी (सामान उतरवतात) कपडे, डाग दागिने उतरवून नदीवर जाऊन परत बकरीचे दूध डोक्यावर टाकून ५ दिवसांनी अंघोळ करतात. ६ व्या दिवशी धान्य विकून जे नाचणारे सदस्य असतात त्यांना पैसे आणि धान्य वाटून देतात. त्या पैशाने दाग दागिने घालण्यासाठी महिलांकडून घेतले असता ते सोडवंती करतात. बाकी उरले असते त्याचे प्रसादाचे साहित्य खरेदी करून आणतात. महा प्रसाद (गोट खातात) गेर आणि बाबा बुद्याना वेळोवेळी

मार्गदर्शन गावातील पुजारी करत असतो. एकदा तरी सातपुडा परिसरात येऊन होळीच्या कार्यक्रमात सहभागी व्हा. प्रसन्न वाटेल.

धन्यवाद. होळीच्या पवित्र सणाच्या हार्दिक शुभेच्छा

शिवदास पाडवी

जनजाती कल्याण आश्रम,
महाराष्ट्र उत्तर नगर जिल्हा संघटन मंत्री

॥ भावपूर्ण श्रद्धांजली ॥

पुणे महानगरातील ज्येष्ठ कार्यकर्ते श्री. ओरपेकाका यांचे २३ फेब्रुवारी रोजी दुःखद निधन झाले. वारजे परिसरात त्यांनी कार्य केले होते. शांत व मनमिळाऊ स्वभावाचे होते. पायाच्या दुखण्यामुळे ते गेली काही वर्षे कल्याण आश्रमाचे काम करू शकत नव्हते.

पण जावयाकडून मात्र दरवर्षी देणगी मिळवून देत होते.

ईश्वर त्यांच्या आत्म्यास सद्गती देवो !!! जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे विनम्र अभिवादन !!!

२३ मार्च २०२२ रोजी वनवासी कल्याण आश्रमाच्या ज्येष्ठ कार्यकर्त्या, श्रीमती रजनी ताई जोशीराव यांचे पती श्री अरविंद जोशीराव यांचे दुःखद निधन झाले. २०००, सालापासून श्रीमती जोशीराव वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यात कार्यरत आहेत. निधी संकलनात व एकूणच वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यामध्ये त्या सातत्याने महत्त्वाची कामगिरी करत आहेत. त्यांचे पती श्री. अरविंद जोशीराव यांनी रजनी ताईना कल्याण आश्रमाच्या कार्यासाठी नेहमीच सहकार्य केले, पाठिंबा दिला. वनयात्रा, दिनदर्शिका विमोचन इत्यादी कार्यक्रमात त्यांचा नेहमी सहभाग असे. अत्यंत हस्तमुख, उमद्या स्वभावाचे त्यांचे व्यक्तिमत्व होते. ईश्वर त्यांच्या आत्म्यास सद्गती देवो. जोशीराव कुटुंबियांच्या दुःखात त्यांचे कल्याण आश्रमाचे सर्व सहकारी त्यांचे बरोबर आहेत. वनवासी कल्याण आश्रमाचे सर्व कार्यकर्ते व पदाधिकारी यांच्या तर्फे श्री अरविंद जोशीराव यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

२० मार्च रोजी दिसली पाडगावर गरवारे कॉलेज मधील कोसिका आणि गायत्री या विद्यार्थ्यांनी आल्या होत्या. त्यांनी खूप छान video बनवला होता. मुलंनी त्यांच्यावरोबर खूप मजा केली.

नरेंद्र ठेंडसे यांनी लिहिलेल्या शिवकथांचा अनिल वाघमारे यांनी कातकरी भाषेत अनुवादीत केला आहे. प्रकाशनाच्या वेळी अनिल वाघमारे, वैदू वाघमारे काका व श्री. हुल्याल उपस्थित होते.

१३ फेब्रुवारी रोजी काणशी वसंतिगृहातील रानडे दाम्पत्यांनी केलेल्या कन्या पूजनानंतर वसंतिगृह प्रमुख यशोदातांडे गावित व श्री. वसंतभाऊ महाले यांनी मातृपृष्ठ पूजन कार्यक्रम अयोजित केला होता.

ज.क.आ.पुणे तर्फे १० मार्चला विविध पाडगातील सविता वाघ, मंजुला वाघ, रंजना वाघ, वैशाली चौरे, अंनंजा वाघ या महिलांना शिलांडे मशीनचे वाटप करण्यात आले. श्री.स्वप्नील व श्री चौरे उपस्थित होते

२० मार्च रोजी ऑडिसा येथे झालेल्या स्कूल गेम फेडरेशन ऑफ इंडिया इंटरनॅशनल ट्रायल्समध्ये कु. आरवन अरुण पाटील याला उंच उडी खळामध्ये गोल्ड मिळाला असुन भारतात पहीला येण्याचा मान मिळविला आहे.

३ एप्रिल रोजी साक्षी व केतकी या गरवारे कॉलेजच्या विद्यार्थ्यांनी दिसली पाडगावर आल्या होत्या. त्यांनी मुलांचा छान अस्यास व खेळ घेतला.

पुणे महानगराच्या कार्बकल्यानी १९ मार्च रोजी पूर्णम इको विज्ञन ह्या टाकाऊ पासून टिकाऊ वस्तू तयार करणाऱ्या संस्थेला भेट दिली.

२३ फेब्रुवारी २०२२ ला शबरी माता जयंती निमित्त हरिविठ्ठल नगर, भिल वरती जलागाव, येथे बाल संस्कार केंद्राचा शुभारंभ प्रमुख पाहुण्या नगरसेविका पार्वती वर्डी भिल यांच्या हस्ते करण्यात आला.

सर्वकाळ, सर्वत्र, आदरणीय श्रद्धेय बालासाहेब दीक्षित यांच्या पवित्र समृद्धीस प्रथम पुण्यतिथीनोमिनेन विनम्र आभिवादन !!!
जनजाती कल्याण अभियान नामानुसारी विनम्र आभिवादन २४ फेब्रुवारी २०२२.

शिवजयंती निमित्त माले छात्रावायातील एक छान गेहन किसन पवार, इत्यता १०वी, याने शिवरायांचे काढलेले चित्र.

मा. संदीपजी कवीश्वर यांनी
एस.पी.कॉलेजमध्ये
उत्तर पूर्व विद्यार्थ्यांना भेट दिली.

◀ १२ मार्च रोजी प्रांत महिला प्रमुख सौ.वैशाली देशपांडे यांना
मालती माधव फॉंडेशन तरफे समाजभूषण पुरस्कार देण्यात आला.

सेंद्रिय शेती क्षेत्रात कार्यरत असेलेले ज.क.आ.चे चैत्राम पवार
यांची महाराष्ट्र सेंद्रिय प्रमाणीकरण यंत्रणेच्या
नियामक मंडळावर नियुक्ती करण्यात आली आहे.

◀ २४ फेब्रुवारीला पुणे महानगरच्या महिला समितीने
कलकत्ता येथील श्रीमती शकुंतला अग्रवाल
यांच्या बरोबर बैठक आयोजित केली होती.

यापैकी आपण नक्कीच काहीतरी करू शकाल !

- ◆ रु. ३०,०००/- ३० विद्यार्थ्यांचा एका वसतिगृहाचा एका महिन्याचा खर्च. ◆ रु. १०,०००/- वार्षिक देणगी देऊन एका वनवासी विद्यार्थ्याचे पालकत्व. ◆ शुभप्रसंगी व प्रियजनांच्या आठवणी प्रीत्यर्थ प्रासंगिक देणगी. ◆ आश्रमाच्या कार्यासाठी वेळ. ◆ आश्रमाच्या वैद्यकीय केंद्रासाठी आवश्यक औषध संकलनास मदत. ◆ वनवासी परिसरास सांस्कृतिक भवन उभारणीस सहाय्य-सहभाग. ◆ कल्याण आश्रमाच्या केंद्रास नियमीत / प्रासंगिक सहकृतूंब भेटी. ◆ वनवासी कलेस प्रोत्साहन - भेटकार्ड, दिनदर्शिका व राख्या विकत घ्याव्यात. ◆ वस्तुरूप देणगी-शालेय विद्यार्थ्यांसाठी गणवेशाचे कापड व अन्य शालेय साहित्य, धान्य व अन्य मदत. ◆ एका आरोग्य रक्षकाचा वर्षाचा खर्च रु. १०,०००/- आमच्या संस्थेस 80G सवलतीची मान्यता आयकर विभागाने त्यांचे पत्र संदर्भ क्र. एनएसके/ सी आय टी - आयटी/१२ ऐ - 80G/२०११-१२/२३५/दि. १८/०४/२०११ नुसार दिलेली आहे. चेक वा ड्राफ्ट वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र या नावाने काढावा. बँकेचे नाव - बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा : टिळक रोड, पुणे - ३०. खाते क्र. : 20057038836 IFSC-CODE-MAHB0000041